

**T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
KAMU HUKUKU ANABİLİM DALI**

**ÖLÜM CEZASI: İRAN CEZA HUKUKUNDA ÖLÜM CEZASI VE
İNFAZ USULLERİ**

Ali HADINEZHAD

YÜKSEK LİSANS TEZİ

DANIŞMAN: Doç. Dr. Mehmet SAYDAM

EYLÜL- 2025

T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

**ÖLÜM CEZASI: İRAN CEZA HUKUKUNDA ÖLÜM
CEZASI VE İNFAZ USULLERİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Ali HADINEZHAD

Enstitü Anabilim Dalı: Kamu Hukuku

**“Bu tez 10/09/2025 tarihinde yüzyüze olarak savunulmuş olup aşağıdaki isimleri bulunan
jüri üyeleri tarafından Oybirliği ile kabul edilmiştir.”**

JÜRİ ÜYESİ	KANAATI
Doç. Dr. Mehmet SAYDAM	Başarılı
Doç. Dr. Sezercan BEKTAŞ	Başarılı
Doç. Dr. Mustafa ÇİÇEK	Başarılı

ETİK BEYAN FORMU

Enstitünüz tarafından Uygulama Esasları çerçevesinde alınan Benzerlik Raporuna göre yukarıda bilgileri verilen tez çalışmasının benzerlik oranının herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve Etik Kurul Onayı gerektiği takdirde onay belgesini aldığımı beyan ederim.

Etik kurul onay belgesine ihtiyaç var mıdır?

Evet ☐

Hayır ☒

(Etik Kurul izni gerektiren araştırmalar aşağıdaki gibidir:

- Anket, mülakat, odak grup çalışması, gözlem, deney, görüşme teknikleri kullanılarak katılımcılardan veri toplanmasını gerektiren nitel ya da nicel yaklaşımlarla yürütülen her türlü araştırma,
- İnsan ve hayvanların (materyal/veriler dahil) deneysel ya da diğer bilimsel amaçlarla kullanılması,
- İnsanlar üzerinde yapılan klinik araştırmalar,
- Hayvanlar üzerinde yapılan araştırmalar,
- Kişisel verilerin korunması kanunu gereğince retrospektif çalışmalar.)

Ali HADINEZHAD

10/09/2025

ÖN SÖZ

Bu araştırmada, idam cezası hem hukuki hem de sosyal boyutlarıyla ele alınarak, farklı perspektiflerden değeriendirilmiştir. Çalışmada, bu cezanın çeşitli suç tipleri bakımından uygulanma biçimleri ve ilgili yasal düzenlemeler incelenmiş. Umuyorum ki bu çalışma, konuya ilgi duyan araştırmacılar ve uygulayıcılar için faydalı bir kaynak niteliği taşıyacaktır.

Bu çalışmanın hazırlanmasında, değeri bilgi, deneyim ve rehberliğiyle bana yol gösteren; her aşamada desteğini esirgemeyen danışman hocam Sayın Doç. Dr. Mehmet SAYDAM'a en içten teşekkürlerimi sunarım. Kendi alanındaki engin bilgisi ve akademik yaklaşımıyla bana ilham kaynağı olmuş, karşılaştığım zorluklarda yolumu aydınlatmıştır. Bu eğitim sürecinde, başka bir ülkede öğrenim görmek gibi zorlu ama bir o kadar da değeri bir yolculukta bana her zaman destek olan aileme en içten teşekkürlerimi sunuyorum. Varlıkları, sevgileri ve inançları sayesinde karşılaştığım her zorluğun üstesinden gelme gücünü buldum. Onların desteği olmasaydı bu noktaya gelmem mümkün olmazdı.

Ali HADINEZHAD

10/09/2025

İÇİNDEKİLER

ÖZET	iiiv
ABSTRACT	v
GİRİŞ.....	1
1. BÖLÜM: ÖLÜM CEZASINA İLİŞKİN GENEL AÇIKLAMALAR	5
1.1. Genel Olarak.....	5
1.2. Ölüm Cezası Kavramı	6
1.3. Din Açısından Ölüm Cezası	7
1.3.1. İslam	7
1.3.2. Yahudilik	8
1.3.3. Hristiyanlık	9
1.4. Ölüm Cezasının Tanımı.....	11
1.5. Ölüm Cezasının Amacı.....	13
1.5.1. Ölüm Cezasını Savunan Görüşler.....	13
1.5.2. Ölüm Cezasına Karşı Olan Görüşler	15
1.6. Ölüm Cezasının Tarihi Gelişimi.....	18
1.6.1. Eski Hukuk Sistemlerinde Ölüm Cezası	18
1.6.1.1. Babil Hukuku.....	18
1.6.1.2. Mısır Hukuku.....	20
1.6.1.3. Roma Hukuku.....	21
1.6.1.4. Eski Yunan Hukuku.....	23
1.7. Türk Ceza Hukukunda Ölüm Cezası	24
1.8. Mukayeseli Hukukta Ölüm Cezası	29
1.8.1. Amerika	29
1.8.2. Çin.....	32
1.8.3. Avusturya	33
1.8.4. Fransa	33
1.8.5. Almanya	37
1.9. İslam Hukukunda Ölüm Cezası.....	38
1.9.1. İslam Hukukunda Suçların Temel Kategorileri.....	38
1.9.2. İslam Hukukunda Cezalar.....	39

1.9.2.1. Bireysel Haklara Yönelik Suçların Cezalandırılması.....	39
1.9.2.2. Allah’a Karşı Sayılan Suçlara Uygulanan Dini Cezalar (Had)	42
1.9.2.3. İslam Hukukunda Tazir Cezaları Arasında Ölüm Cezasının Yeri ..	52
1.10. Ceza Hukukunda Ölüm Cezasının İnfaz Şekilleri.....	56
2. BÖLÜM: İRAN CEZA HUKUKUNDA ÖLÜM CEZASI VE İNFAZ	
USULLERİ.....	59
2.1. İran Ceza Kanunun Yapısı.....	59
2.1.1. İran’da Cezalar Dört Ana Kategoriye Ayrılır	59
2.1.1.1. Had	59
2.1.1.2. Kısas	59
2.1.1.3. Diye	59
2.1.1.4. Ta ‘zir	59
2.2. İran Ceza Kanunu’na Göre Ölüm Cezasını Gerektiren Suçlar.....	60
2.2.1. Had Suçlarının Kapsamında Verilen Ölüm Cezası	60
2.2.2. Had Cezasında Hangi Suçlar Yer Alır?	60
2.2.2.1. Zina.....	60
2.2.2.2. Erkek Eşcinselliği(livata)	61
2.2.2.3. Erkek Eşcinselliği	61
2.2.2.4. Kadın Eşcinselliği.....	62
2.2.2.5. Kazf (zina iftirası).....	62
2.2.2.6. Peygamberlere lanet etmek.....	62
2.2.2.7. Şarap içme (Hamr).....	62
2.2.2.8. Hırsızlık	63
2.2.2.9. Muharebe (Hirabe, Yol Kesmek)	66
2.2.2.10. İfsad fil-arz (افساد فى الارض).....	66
2.2.2.11. İrtidat	67
2.2.2.12. Bağy (Devlete Karşı Edilen İsyan).....	69
2.3. Kısas Kapsamında Verilen Ölüm Cezası.....	69
2.3.1. Kasten Adam Öldürme	70
2.4. Diyet Farkının (Tefâzul Diyye / تفاضل ديّه) Ödendiği Durumlar	71
2.5. Ta‘zir Kapsamında Verilen Ölüm Cezası.....	72
2.5.1. Yüksek Miktarda Uyuşturucu Kaçakçılığı	72

2.5.2. Zorla Cinsel İlişki (Tecavüz).....	75
2.6. İran’da İdam Cezasının Türleri ve İnfaz Usulleri.....	76
2.6.1. Asma Cezası	76
2.6.1.1. Hükmün İnfazı Sırasında Kimler Orada Bulunur;.....	77
2.6.2. Recm Cezası	78
2.6.2.1. Recm (Taşlanma) Cezasının Uygulanma Şartları Şu Şekildedir... 79	
2.6.3. Kurşuna Dizme Cezası	80
2.6.4. Salb Cezası	81
3. BÖLÜM: İNSAN HAKLARI KAPSAMINDA ÖLÜM CEZASI, YAŞAM HAKKI VE 2022-2024 YILLARINDA DÜNYA GENELİNDE İDAM CEZASI UYGULAMALARI	83
3.1. Yaşam Hakkının Kavramı	83
3.2. Anayasalar Kapsamında Yaşam Hakkı	85
3.3. Uluslararası Yaşam Hakkıyla İlgili Belgeler.....	86
3.4. Yaşam Hakkı Kapsamında Ölüm Ceza Sorunu.....	89
3.5. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Kapsamında Ölüm Cezası.....	91
3.6. İran’da İnsan Hakları	95
3.7. İnfaz Öncesi Psikolojik İşkence: Ölüm Sırası Sendromu.....	98
3.8. Son Yıllarda Dünyada İdam Cezasının Uygulanma Oranı.....	100
3.8.1. 2022 Yılında Kayıtlara Geçen En Yüksek İdam Sayısı	101
3.8.2. 2023 Yılında Kayıtlara Geçen En Yüksek İdam Sayısı	102
3.8.3. 2024 Yılında Kayıtlara Geçen En Yüksek İdam Sayısı	103
3.9. Karşılaştırmalı Yorum ve Eleştiri.....	104
SONUÇ	106
KAYNAKÇA.....	110
ÖZGEÇMİŞ	121

ÖZET	
Başlık: Ölüm Cezası: İran Ceza Hukukunda Ölüm Cezası ve İnfaz Usulleri	
Yazar: Ali HADINEZHAD	
Danışman: Doç. Dr. Mehmet SAYDAM	
Kabul Tarihi: 10/09/2025	Sayfa Sayısı: v (ön kısım) + 121 (ana kısım)
İnsanlık, yeryüzünde var olduğu günden bu yana amaçlarına ulaşabilmek ve temel yaşam ihtiyaçlarını (gıda, giyim, barınma) karşılayabilmek için birbirleriyle iletişim kurmak zorunda kalmış ve bu etkileşim zamanla sosyal ilişkilerin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Zamanın geçmesiyle birlikte nüfusun artması, toplumların büyümesi ve şehirlerin, ülkelerin oluşması; normları bozan, toplumların huzur ve düzenini tehdit eden, bireyler ve toplumlar arasında huzursuzluk ve bozulmaya yol açan kişilerin ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır. Bu nedenle, insanları bu normları ihlal etmekten alıkoyacak yasaların ve cezaların eksikliği fark edilmiş; zamanla farklı toplumlar, bu tür norm ihlallerini önlemek amacıyla çeşitli yasa ve yönetmelikler oluşturmayı düşünmeye başlamıştır. Bugüne kadar insanlığın bu konuda sağlam bir altyapıya sahip olmaması nedeniyle yasa çıkarma süreci ağır ilerlemiş ve beklenenden daha zahmetli olmuştur. Ancak bu durumdan çıkarılabilecek olumlu sonuç, çeşitli yasaların nihayetinde oluşturulabilmiş olmasıdır. Toplumlar ve insanlar arasında düzeni sağlamak adına atılan bu adımlar, insanlık ve toplumların hukuki temelleri açısından büyük bir devrim niteliği taşımaktadır. Kendine kanun koyan ilk imparatorluklardan biri, düzeni sağlamak ve adaletsizliği önlemek amacıyla kanunlar oluşturan Babil hanedanlığının imparatorlarından Hammurabi’ydi. O dönemde idam cezası, çeşitli suçlar için uygulanan bir ceza yöntemi olarak kullanılıyordu. Ölüm cezası, ilk yazılı kanunların ortaya çıkmasından bu yana bazı suçlar için öngörülen cezalar arasında yer almış; pek çok imparatorluk ve milletin hukuk sistemlerinde yer bulmuştur. İlk kanunların oluşturulmasından günümüze kadar geçen uzun zaman zarfında ve insanlığın birçok alanda önemli ilerlemeler kaydetmesine rağmen, ölüm cezası hâlâ bazı ülkelerde farklı yöntemlerle (örneğin asılarak, elektrikli sandalye ile) uygulanmaya devam etmektedir. 21. yüzyılda yaşıyor olmamıza ve bilimin pek çok alanda büyük gelişmeler kaydetmiş olmasına rağmen, insan hatası hâlâ kaçınılmaz bir gerçek olarak karşımıza çıkmaktadır. Her geçen gün gelişen ve değişen dünyada, bu bilimsel ve toplumsal ilerlemelerle birlikte, cezaların yeniden gözden geçirilmesini ve hukuk sistemlerinin yeni ortaya çıkan suçlara uygun şekilde düzenlenmesini gerektiren durumlar da artmaktadır. Bu bağlamda, hukuk sisteminin dinamik ve toplumsal ihtiyaçlara cevap verebilecek şekilde sürekli güncellenmesi büyük önem taşımaktadır. Araştırmamızın konusu, ele aldığımız ölüm cezası ile ilgilidir. Ölüm cezası, insanlığın ilk yasalarından bu yana bazı suçlara ilişkin cezalar arasında yer almış ve yıllar geçtikçe hâlâ bazı ülkelerde uygulanmaktadır. Bu cezanın, bir yandan davanın farklı yönlerden soruşturulması sürecinde meydana gelebilecek hatalardan kaynaklanabileceği, diğer yandan ise geri döndürülemez nitelikte olması nedeniyle; suçluya idam cezası verilmesi hâlinde, infazın ardından dava sürecinde yapılan hataların telafi edilemeyeceği açıktır. Böyle ağır bir cezaya neden olan yasanın doğru uygulanmasının ne kadar zor olduğu ortadadır. Kararın yanlış olduğunu bilmek hiçbir şeyi değiştirmez, çünkü ceza infaz edilmiş ve suçlu ölmüştür. Öte yandan, ölüm cezasıyla ilgili olarak özellikle dikkat edilmesi gereken bir diğer konu da infaz gerçekleştiğinde suçlunun suç hayatından tövbe edip normal yaşamına dönme ihtimalinin tamamen ortadan kalkmasıdır. Oysa birçok durumda suçlular, cezalarının sona ermesinden sonra sakinleşmekte ve suç işlemeye başlamadan önceki hayatlarına dönmektedir. Bu durum, ölüm cezasının bu kişilere bir şans tanımadan onları ortadan kaldırdığını göstermektedir. Bazı durumlarda farklı cezaların etkili olmadığı ve suçlunun cezaevinden çıktıktan sonra suç işlemeye devam ettiği doğru olsa da bu durum cezasını tamamladıktan sonra suçtan uzak duran kişileri yok saymak için bir gerekçe değildir.	
Anahtar Kelimeler: Ölüm Cezası, İdam, İran’da Ölüm Cezası.	

ABSTRACT	
Title of Thesis: Death Penalty: Death Penalty and Execution Procedures in Iranian Criminal Law	
Author of Thesis: Ali HADINEZHAD	
Supervisor: Assoc. Prof. Mehmet SAYDAM	
Accepted Date: 10/09/2025	Number of Pages: v (pre text) +121 (Main body)
Since the beginning of humanity's existence on Earth, people have had to communicate with one another to achieve their goals and meet basic needs such as food, clothing, and shelter. Over time, these interactions led to the emergence of social relationships. As time passed, the increase in population, the growth of societies, and the formation of cities and countries gave rise to individuals who disrupted social norms, threatened peace and order, and caused unrest and deterioration among people and communities. Consequently, the lack of laws and punishments to deter individuals from violating these norms became evident. Over time, different societies began to consider establishing various laws and regulations to prevent such violations. Due to the lack of a solid legal infrastructure throughout most of human history, the process of creating laws was slow and more burdensome than expected. However, a positive outcome of this struggle was the eventual establishment of a set of laws. These steps, taken to ensure order among societies and individuals, marked a major revolution in the legal foundations of humanity and civilization. One of the first empires to create its own laws was the Babylonian dynasty, whose ruler Hammurabi introduced laws to maintain order and prevent injustice. At that time, the death penalty was used as a punishment for various crimes. Since the emergence of the first written laws, capital punishment has been one of the penalties imposed for certain crimes and has been included in the legal systems of many empires and nations. Despite the significant advancements humanity has made in many areas since the creation of the first laws, the death penalty is still practiced in some countries through various methods (such as hanging or the electric chair). Although we are now living in the 21st century and science has progressed greatly in many fields, human error remains an unavoidable reality. In today's ever-evolving world, scientific and societal developments have created a need to review existing punishments and adapt legal systems to new and emerging crimes. Therefore, it is essential that legal systems remain dynamic and continuously updated to meet the needs of society. The subject of our research is the death penalty. From ancient times to the present, capital punishment has been applied to certain crimes and continues to be used in some countries. One major issue with this punishment is the potential for mistakes during the legal process, particularly when cases are investigated from different angles. Moreover, the irreversible nature of the death penalty means that if a mistake is discovered after the execution, it cannot be undone. This highlights how difficult it is to apply such severe punishment correctly. Realizing that a decision was wrong does not change anything because the penalty has already been carried out and the person is dead. Another important aspect of the death penalty is that once it is executed, the offender loses any chance of repenting and returning to a normal life. In many cases, offenders become calmer after serving their sentences and go back to living as they did before committing a crime. This shows that the death penalty eliminates the possibility of rehabilitation for such individuals. While it is true that some punishments may not be effective and some offenders continue committing crimes after release, this should not be used as a justification to ignore those who do reform after serving their sentence.	
Keywords: Death Penalty, Execution, Death Penalty in Iran.	

GİRİŞ

Araştırmanın Konusu

İdam ceza hukuku tarihinde insana verilen en ağır ceza olarak kabul edilen infaz, toplumlarda ve uluslarda kanunları çiğneyenlerle baş etmek için uzun zamandan beri var olmuştur.

Egemenlik ve hukukun varlığından yoksun bırakılan her dönemde veya bölgede, infaz dahil cezalar çoğunlukla bireysel intikam şeklinde, göğüs göğüse ve klan savaşları yoluyla, bazen ölüme varacak şekilde uygulanmıştır. Bir aşiretten bir kişinin, onlarca katil aşiret mensubunun öldürülmesi ve belki de bu durumun uzun yıllar sürecek bir çatışmaya yol açması; ancak kural ve hukukun varlığından yararlanan her dönemde veya bölgede cezalar neredeyse yasal hale gelmiş ve daha dengeli yöntemler kullanılmıştır.

İnfaz, kanunda öngörülen bazı özel veya kamuya ait suçların işlenmesi nedeniyle bir kimsenin hukuka uygun olarak öldürülmesidir. İnsan öldürmenin yasal olması için bir hükümetin varlığı gereklidir. Hükümetin kurulmasından önce ve bireysel intikam döneminde, hak ve adaletten yana olsa bile, bir insanın başka bir insan tarafından öldürülmesi kişisel intikam olarak görülüyordu. Hukuki açıdan bakıldığında toplumlarda giderek meydana gelen gelişmelerden biri de suçların listesinin düzenlenmesi ve bunların nasıl yargılanıp cezalandırılacağı olmuştur. Cinayet, geçmişte özel bir suç olarak görülse de giderek bu suç, büyücülük, hükümete ve liderlerine ihanet gibi kamu güvenliğini ve toplum düzenini bozan kamu suçlarının (hırsızlık vb.) yanında özel bir vasiye (yani devlete) de kavuşmuştur. Hatta hükümetler kendilerine hazırladıkları meşruiyetle, halk veya hükümet tarafından yasaklanan bazı eylemlere karşı suçluları cezalandırmaya, hatta bağımsız olarak ve özel bir davacının varlığına gerek kalmadan onları infaz etmeye izin verdiler.

Ölüm cezasının geçmiş milletler arasında çok uzun bir tarihi vardır; öyle ki tarihi, insanın toplumsal yaşamının ortaya çıkışıyla aynı sayılabilir. Ölüm cezasının yasal olduğu, insanlık tarafından kaydedilen en eski yasalardan biri, M.Ö. 2000 yılındaki Hammurabi yasasıdır. Bu kanunda cinayete yol açan yalancı şahitlik, köleleri kaçırmaya teşvik etmek

veya saklamak, çocuk çalmak, kralın evinden veya tapınağından hırsızlık yapmak, eşkıyalık, evli kadınlarla zina vb. suçlar ölümle cezalandırılıyor.¹

Diğer yasalardan biri Asur hukuku, hırsızlık da dahil olmak üzere bazı suçlar için ölüm cezasının dikkate alındığı bir başka M.Ö. kanunudur. Bazen sanıkları tanrıların hükmüyle cezalandırıyorlar ya da günahkarı ayakları bağlanarak suya atıyorlardı. Eski İran'da ölüm cezası da yaygındı; Ahamenişliler vatana ihanet, karalama, iftira ve kraliyet sarayının kutsallığının ihlali gibi belirli suçlar için ölüm cezasını düşünmüştü. Sasaniler, krala veya hükümete karşı işlenen suçlar başta olmak üzere bazı suçlarda kulak, burun ve dilin kesilmesi gibi fiziksel işkencenin yanı sıra ölüm cezasını da kullanıyorlardı.²

İlahi olmayan dinlerde idamın varlığı yanında bu ceza Yahudilik, Hristiyanlık ve Zerdüştlük gibi ilahi kanunlarda da yaygın olmuştur. Yahudiler arasında başka tanrılara tapınmak gibi suçlar, adam kaçırma, anne babaya küfretme, cumartesi günü çalışma, zina, hayvanlarla cinsel ilişki ve kasıtlı cinayet ölümle cezalandırılır. Hristiyanlıkta ölümle cezalandırılan irtidat dışında bu cezayı gerektiren başka bir suç yoktur. Zerdüştlük dininde evliliği terk etmek, ilgili hükümleri bilmeden cenazeyi gömmek vb. suçlar idamla sonuçlanmıştır.³

Yukarıdaki örnekler ölüm cezasının farklı imparator ve krallıklarda uygulanmasına dair örneklerdir, bu da ölüm cezasının ilk yasaların başlangıcından bu yana farklı milletler arasında uygulandığını ve krallıkların kullandığı cezalardan biri olduğunu göstermektedir. Ve ülkelerde yıllar içerisinde kendi hakimiyetini kurmak için farklı şekillerde uygulanmıştır. Ama artık 21. yüzyılda, teknolojinin ve insanlığın ilerlemesiyle birlikte artık idam gibi taş cezalandırmaya gerek yok, çünkü insanlık her geçen gün gelişiyor ve insana ve insan için hayal ettiğimiz değer artıyor. Böyle bir cezanın diğer cezalar arasından çıkarılması daha iyi olabilir.

Araştırmanın Amacı

Bu araştırmanın temel amacı, İran'da ölüm cezasını incelemek ve bu cezayı yeniden değerlendirmektir. Bu çalışmada, günümüz toplumunda, çeşitli alanlardaki geniş çaplı

¹<https://fa.wikifeqh.ir/%D9%BE%DB%8C%D8%B4%DB%8C%D9%86%D9%87%20%D8%A7%D8%B9%D8%AF%D8%A7%D9%85>, (Erişim Tarihi: 29/06/2024)

²<https://fa.wikifeqh.ir/%D9%BE%DB%8C%D8%B4%DB%8C%D9%86%D9%87%20%D8%A7%D8%B9%D8%AF%D8%A7%D9%85>, (Erişim Tarihi: 29/06/2024)

³<https://fa.wikifeqh.ir/%D9%BE%DB%8C%D8%B4%DB%8C%D9%86%D9%87%20%D8%A7%D8%B9%D8%AF%D8%A7%D9%85>, (Erişim Tarihi: 29/06/2024)

değişiklikler göz önünde bulundurularak, ölüm cezasının uygulanmasının doğru olup olmadığı ya da bu konuda bir gözden geçirme ve düzenlemeye ihtiyaç duyulup duyulmadığı detaylı bir şekilde incelenmeye çalışılmıştır. Yüzyıllar boyunca farklı toplum ve kültürlerde çeşitli şekillerde uygulanan bu ceza, günümüzde hâlâ bazı ülkelerde yürürlükte. Her ne kadar son yıllarda birçok ülke idamı hukuk sisteminden çıkarmış olsa da dünya genelinde önemli bir kesim hâlâ bu cezayı en ağır yaptırım olarak uygulamaya devam ediyor. İdam cezasının önemi sadece hukuki ya da cezai yönüyle sınırlı değil. Bazı durumlarda, devletler ve yöneticiler bu cezayı yalnızca adalet sağlamak için değil, aynı zamanda siyasi çıkarlarını korumak, güçlerini pekiştirmek ve muhalifleri bastırmak için bir araç olarak da kullanabiliyor. Bu da cezanın adil bir yargılama sürecinden uzak şekilde uygulanmasına yol açabiliyor. Uluslararası düzeyde sunulan veriler, istatistikler ve raporlar da bu durumu açıkça ortaya koyuyor. Tüm bu gerçekler, idam cezasının yalnızca bir ceza türü değil, aynı zamanda insan hakları ve adalet anlayışı açısından da ciddi bir tartışma konusu olduğunu gösteriyor.

Araştırmanın önemi

Ölüm cezası, tarih boyunca farklı toplumlarda uygulanmış ve günümüzde hâlâ tartışmalı bir hukukî ve etik konu olarak gündemde yer almaktadır. Bu cezanın uygulanması, yalnızca suç ve ceza ilişkisi açısından değil, aynı zamanda insan hakları, adalet ve toplumsal güvenlik boyutlarıyla da önemli etkiler yaratmaktadır. Modern hukuk sistemlerinde ölüm cezasının gerekliliği, etkinliği ve toplumsal sonuçları hâlen tartışılmakta olup, ülkeden ülkeye farklı uygulamalar ve yasal düzenlemeler görülmektedir. Bu araştırma, ölüm cezasının gerekçelerini, uygulanış biçimlerini ve toplumsal etkilerini inceleyerek, konuya dair mevcut literatürdeki eksiklikleri ele almayı hedeflemektedir. Ayrıca, ölüm cezasının günümüz hukuk sistemi ve insan hakları açısından değerlendirilmesi hem politika yapıcılar hem de hukuk uzmanları için önemli bir kaynak oluşturacaktır. Bu yönüyle çalışma hem teorik hem de pratik açıdan değer taşımaktadır.

Bu bağlamda, yazarın İranlı olması ve İran'ın hâlâ ölüm cezasını uygulayan ülkelerden biri olması dikkate alınarak, bu ülke ölüm cezasını uygulayan ülkeler örneği olarak incelenmiştir. Ayrıca, İran'da ölüm cezasına hükmedilen tüm suçlar bu makalede eksiksiz bir şekilde ele alınmıştır.

Araştırmanın Yöntemi

Bu araştırma, ölüm cezası konusunu kapsamlı bir biçimde incelemek amacıyla nitel araştırma yöntemiyle yürütülmüştür. Çalışmada öncelikle kütüphane kaynakları, akademik makaleler, tezler ve güvenilir internet siteleri taranmıştır. Ayrıca, karşılaştırmalı analiz yöntemi kullanılarak farklı ülkelerdeki uygulamalar ve yasal düzenlemeler incelenmiş, özellikle İran örneği üzerinde ayrıntılı bir değerlendirme yapılmıştır. Araştırma, ölüm cezasının gerekçeleri, uygulanma yöntemleri ve toplumsal etkilerini ele alarak literatürdeki boşlukları belirlemeyi amaçlamaktadır. Bu yöntem, konunun hem teorik hem de pratik açıdan kapsamlı bir biçimde ele alınmasına olanak sağlamaktadır.

1. BÖLÜM: ÖLÜM CEZASINA İLİŞKİN GENEL AÇIKLAMALAR

1.1. Genel Olarak

Toplumların var olduğu ilk dönemlerden itibaren, düzeni sağlamak ve bireylerin haklarını korumak amacıyla farklı cezalandırma yöntemlerine başvurulmuştur. Başlangıçta ağırlıklı olarak fiziksel cezalar uygulanırken, zamanla toplumsal yapıdaki değişimlerle birlikte bu yöntemlerin yerini hapis ve maddi tazminat gibi daha kurumsal ve sistemli yaptırımlar almaya başlamıştır⁴. Sosyolog Emile Durkheim, cezaların toplumda ortak bir bilinç oluşturarak toplumsal uyumu güçlendirdiğini savunur. Ona göre, toplumda ortak değerler benimsendiğinde, suçun yarattığı olumsuz etkiler de büyük ölçüde ortadan kalkar⁵. Bu da cezanın yalnızca bir yaptırım değil, aynı zamanda toplumu bir arada tutan bir araç olarak görülebileceğini gösterir.

Bu bağlamda ölüm cezası da tarih boyunca hem uygulanma biçimiyle hem de meşruiyetiyle sıkça tartışılmıştır. Günümüzde bazı ülkelerde hâlâ yürürlükte olan bu ceza, modern hukuk sistemlerinde fiziksel yaptırım içeren tek ceza türü olma özelliğini taşır. Her ne kadar ölüm cezasının haklılığına dair tartışmalar 17. yüzyıla kadar uzansa da bu cezanın kanunlardan çıkarılması süreci esas olarak 19. yüzyılda ivme kazanmıştır⁶.

Ölüm cezası, devletlerin uyguladığı en ağır cezalardan biridir. Tarih boyunca farklı kültürlerde ve hukuk sistemlerinde çeşitli biçimlerde uygulanmıştır. Temel olarak, bir kişinin hayatına son verilmesini içerir ve genellikle toplumda büyük yankı uyandıran çok ciddi suçlar için tercih edilir. Bu ceza, kimi zaman toplum düzenini korumak, suçları önlemek ya da adaleti sağlamak amacıyla savunulur. Ancak aynı zamanda etik, vicdani ve hukuki açıdan büyük tartışmalara yol açar. Ölüm cezasının insan haklarına aykırı olup olmadığı, gerçekten adalet sağlanıp sağlanmadığı ya da suçları ne ölçüde engellediği gibi sorular sıkça gündeme gelir. Son yıllarda yapılan araştırmalar, ölüm cezasının beklenen caydırıcılığı sağlamadığını ve masum insanların da yanlışlıkla idam edilebileceğini göstermektedir. Bu nedenle, birçok uluslararası kuruluş ölüm cezasının tamamen kaldırılmasını savunmakta ve yaşam hakkının evrensel bir hak olduğunu vurgulamaktadır. Buna rağmen tüm ülkeler bu görüşe katılmamaktadır. Özellikle ABD,

⁴ Ferhan Aktoy, “Türkiye Cumhuriyeti’nde ölüm cezaları ve infazına dair tartışmalar (1923-1950)” (Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2020), 1.

⁵ Emile Durkheim, *Toplumsal İş bölümü*, çev. Özer Ozankaya (İstanbul: Cem Yayınevi, 2006), 139-140.

⁶ Aktoy, Türkiye Cumhuriyeti’nde Ölüm Cezaları ve İnfazına Dair Tartışmalar, 1.

Çin ve İran gibi bazı ülkeler, ölüm cezasını hâlâ bir ceza yöntemi olarak kullanmaya devam etmektedir.

1.2. Ölüm Cezası Kavramı

Toplumların sağlıklı bir şekilde işleyebilmesi, belli başlı kurallara uyulmasına bağlıdır. Bu kurallar, birlikte yaşamanın getirdiği sorumlulukları belirler. Ancak kurallara uyulmadığında bu durumun bazı sonuçları olur. Toplumsal düzeni korumak amacıyla, kuralları çiğneyen kişilere çeşitli yaptırımlar uygulanır. Bu yaptırımlar genellikle “ceza” olarak adlandırılır ve ihlalin boyutuna göre basit bir uyarıdan çok daha ciddi sonuçlara kadar uzanabilir⁷. Ceza, bir yandan suçu işleyen kişiye yaptığı davranışın bir karşılığı olarak uygulanır. Öte yandan, aynı suçu işlemeyi düşünen başkalarına da “böyle bir şey yaparsan sonucuna katlanırsın” mesajı verir. Yani ceza hem bir sonuçtur hem de caydırıcı bir uyarı işlevi görür⁸. “Ceza” kelimesi, aslında bir davranışın sonucunda karşı tarafa verilen bir tepki ya da bedel anlamına gelir. Kökenine baktığımızda ise, bu kelime, yapılan iyi ya da kötü bir şeyin hakkının tam olarak verilmesi anlamında kullanılır, yani ceza, bir eyleme karşılık gelen eksiksiz bir karşılıktır⁹. Hukuk açısından ceza, suç işleyen kişilere devletin uyguladığı, genellikle rahatsızlık veren bir yaptırımdır, ayrıca, suçla ilgili yürütülen yargı sürecinin somut bir sonucu olarak da ortaya çıkar¹⁰.

Ceza kavramı, zaman içinde toplumların yaşam biçimlerine göre farklı anlamlar kazanmıştır. Sosyolojik açıdan bakıldığında ceza, kişinin topluma verdiği zararın bir karşılığı olarak görülür. Suçun toplumda yarattığı tepkiler doğrultusunda, cezanın ne kadar ağır olacağı da o topluluğun ortak duyarlılığına bağlıdır. Hukukta ise ceza, devletin toplum düzenini korumak için suç işleyen kişiye yasa yoluyla uyguladığı yaptırımlardır. Bu yaptırımlar, yargı süreci sonunda suça uygun şekilde belirlenir ve hayata geçirilir¹¹. Suçların cezalandırılmasının temelinde genellikle dört ana sebep vardır. Bunlar; toplumu suçtan korumak, suçu işleyen kişinin topluma tekrar kazandırılması, potansiyel suçlular üzerinde caydırıcı olmak ve toplumun adalet duygusunu tatmin etmektir, yani bir nevi

⁷ İlhan Akbulut, “Ölüm Cezası Geri Gelmeli mi?”, *Türkiye Barolar Birliği Dergisi* 131 (2017), 12.

⁸ Nurcan Hamzaoglu, vd. “Ceza Soruşturması ve Yaptırımlarının Caydırıcılık Etkisinin Değerlendirilmesi”, *The Bulletin of Legal Medicine*.24/3 (2019), 200.

⁹ Akbulut, “Ölüm Cezası Geri Gelmeli mi?”, 14.

¹⁰ Mustafa Avcı, “Osmanlı Hukukunda Cezaların Tasnifi”, *II. Türk Hukuku Tarihi Kongresi Bildirileri* (2016), 640-642.

¹¹ Akbulut, “Ölüm Cezası Geri Gelmeli mi?”, 14.

intikam duygusunu gidermektir. Fakat suç ve ceza üzerine yapılan tartışmalarda en çok caydırıcılık konusu ön plana çıkar¹². Ceza ile ilgili farklı teoriler bulunur. Faydacılar cezanın kendi başına bir amaç olmadığını, aslında topluma fayda sağlayan bir araç olduğunu düşünür. Onlar için önemli olan cezanın topluma kattığı yararlardır. Öte yandan, kefarete teorisi ise cezayı bir amaç olarak görür ve suç işleyen kişinin, yaptığı hatanın bedelini mutlaka ödemesi gerektiğini savunur¹³. Kant'ın adalet anlayışına göre, ceza vermek adil bir düzeni sağlamak için kaçınılmazdır¹⁴, öte yandan, onarıcı adalet yaklaşımı, sadece mağdurun değil, aynı zamanda suçlunun ve toplumun da sürece katılmasını sağlar. Böylece ortaya çıkan zararlar giderilir ve bozulmuş ilişkiler eski haline getirilir¹⁵. Ceza konusu denince akla gelen önemli düşünürlerden biri Beccaria'dır. O, cezaların esas amacının potansiyel suçluları korkutarak suça bulaşmamalarını sağlamak olduğunu söyler. Buna karşın, sosyal öğrenme teorisini ortaya koyan Bandura ise insanların suç işleme ya da cezadan kaçınma davranışlarını, çevrelerinde gördükleri olaylar üzerinden öğrendiğini savunur¹⁶.

1.3. Din Açısından Ölüm Cezası

1.3.1. İslam

İslam Hukuku'nda suç kavramı, Arapça “cerîme” kelimesiyle ifade edilir. Bu kelime, günlük anlamda “kesmek”, “elde etmek” veya “kazanmak” gibi anlamlara gelir. Fakat hukuk alanında, özellikle İslam hukukunda, daha özel bir anlam kazanmıştır. Cerîme, kişinin mala ya da cana zarar veren hukuka aykırı davranışlarını anlatır. Bu kavram, özellikle toplum düzenini bozan ve bireylerin haklarına zarar veren fiilleri kapsar. İslam hukukunun temel kaynaklarında bu tür suçlara karşı ağır cezalar getirilmiş, toplumun barışını korumak ve suçları engellemek için açık kurallar konulmuştur. Ayrıca cerîme, sadece hukuki değil, aynı zamanda ahlaki ve dini bir yönü olan bir kavram olarak da ele alınır¹⁷. İslam Hukuku'nda suç, sadece yasaları çiğnemekle kalmaz; aynı zamanda

¹² Hamzaoglu, vd. “Ceza Soruşturması ve Yaptırımlarının Caydırıcılık Etkisi”, 199-200.

¹³ Burcu Enis, “Cezalandırma Konusunda Faydacı Teori ve Kefaret Teorisinin Karşılaştırılması”, *Bilecik Şeyh Edebalı Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 4/1 (2019), 23-29.

¹⁴ Havva Begüm Tokgöz, “Cezalandırmanın Amacı ve Bu Bağlamda Ütopyalar Üzerine Bir Değerlendirme” *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 22/1 (2020), 443.

¹⁵ Mahmut Türkmen, “Cezaya Alternatif Bakışlar ve Yeni Bir Disiplin Olarak Ceza Sosyolojisinin İmkânlılığı” *Journal of International Social Research* 10/52 (2017), 708.

¹⁶ Hamzaoglu, vd. “Ceza Soruşturması ve Yaptırımlarının Caydırıcılık Etkisi”, 199-200.

¹⁷ Adnan Akalın, “İslam Hukuku Açısından Suçun Unsurları” *Şarkiyat* (2013), 10/51-52.

Allah'ın koyduğu kurallara da karşı gelmek anlamına gelir. Bu yüzden suç hem dünyada verilen cezaları hem de ahiretteki sorumlulukları kapsayan çok yönlü bir kavramdır.

İslam ceza Hukuku'nda, fıkıh uzmanları, cezaları da suçlar gibi farklı kategorilere ayırmışlardır. Buna göre, cezalar üç ana grupta toplanır: had cezaları, kısas ve diyet cezaları ile ta'zîr cezaları. Bu ayırım, suçun türüne ve verdiği zararın büyüklüğüne göre hangi cezanın uygulanacağını belirlemek için yapılmıştır¹⁸. Ta'zîr cezaları, İslam Ceza Hukuku'nda hâkimin kendi takdirine bağlı olarak verdiği cezalardır. Had, kısas ve diyet cezalarına girmeyen, yani önceden kesin olarak belirlenmemiş suçlar için uygulanır. Ta'zîr cezası, suçun niteliği, failin durumu ve toplum üzerindeki etkileri dikkate alınarak hâkim tarafından uygun şekilde verilir. Bu nedenle esnek bir yapıya sahiptir ve her vaka ayrı değerlendirilir.

Had cezalarında ise, Allah'ın hakkı olduğu için affetme imkânı yoktur; bu cezalar mutlaka uygulanır. Kısas cezalarında ise mağdur veya yakınları affetme hakkına sahiptir. Bu yüzden kısas bazı durumlarda affedilebilir ya da diyet gibi başka yöntemlerle sonuçlandırılabilir¹⁹.

İslam hukukunda ölüm cezası, bireylere yönelik çok ağır suçlar için verilen bir cezadır. Bu tür cezalar, "hakkı ademiye" yani kişi hakları çerçevesinde değerlendirilir ve genellikle iki şekilde uygulanır: kısas ve diyet. Kısas, işlenen suçun aynısıyla karşılık verilmesini esas alır; yani suçun bire bir cezasıdır. Diyet ise, suç karşılığında maddi bir tazminat ödenmesidir. Kısas konusu, İslam hukukunda detaylıca incelenmiş ve farklı durumlara göre çeşitli açıklamalar getirilmiştir. Kısas cezasının nasıl uygulanacağı, suçun türüne, failin niyetine ve zararın büyüklüğüne göre değişir. Yani sadece suçun büyüklüğü değil, aynı zamanda failin kastı ve olayın koşulları da kısas cezasının şeklini belirler²⁰.

1.3.2. Yahudilik

Yahudi hukukunda suçlar, sadece Yahudiler arasında işlenen suçlarla sınırlı olarak cezalandırılır. Yani bir Yahudi olmayanın öldürülmesi, Yahudi hukukuna göre suç sayılmaz ve böyle durumlarda cezalandırma yetkisi devlete aittir. Ayrıca, Yahudi

¹⁸ Mehmet Köroğlu, "İslam Hukuku'nda Ölüm Cezasını Gerektiren Suçlar," *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 43 (2015), 215; Akalın, "İslam Hukuku Açısından Suçun Unsurları", 53.

¹⁹ Esra Yakut, "Tanzimat Dönemi'ne Kadar Osmanlı Hukuku'nda Taziri Gerektiren Suçlar ve Cezaları," *Türk Hukuk Tarihi Araştırmaları* 2 (2006), 26.

²⁰ İlhan Akbulut, "İslam Hukuku'nda Suçlar ve Cezalar," *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 52/1 (2003), 170-171.

hukukunda öç alma ve tazminat (diyet) talep etmek yasaktır. Fakat bir suç sonucu hayatını kaybeden kişinin yakınlarına, suçluyu takip edip öldürme hakkı tanınmıştır. Suç ve ceza konusu kişisel bir mesele olarak görülür; bir kişinin işlediği suç nedeniyle suçlunun ailesine veya yakınlarına ceza verilmesi yasaktır, yani cezalar yalnızca suç işleyene uygulanır²¹. İdam cezası, dini kurallara dayanan hukuk sistemlerinin ilk uygulandığı toplumlardan biri olan Yahudi toplumunda çeşitli yöntemlerle gerçekleştirilmiştir. Bunlar arasında taşlayarak öldürme (recm), yakma, boyun vurma ve boğma gibi farklı infaz şekilleri bulunur. Bu yöntemler, Yahudi hukukunda suçlara karşı sert ve kararlı bir şekilde uygulanmış cezalandırma biçimlerini gösterir²².

Yahudi kutsal kitapları Tevrat ve Talmud'da, bazı günahlar ve suçlar için ölüm cezası verildiğine dair birçok ayet bulunur. Yahudi geleneğinde ölüm cezasına çarptırılan suçlar arasında cinayet, zina, çocuklara yönelik bazı suçlar ve ensest ilişkiler önemli yer tutar. Özellikle cinsel suçlar, bu cezalarda ön plandadır ve suçun türüne göre farklı infaz yöntemleri uygulanır. Ayrıca dinden dönme, sahte peygamberlik yapmak ve putperestlik gibi dini suçlar da ölüm cezası ile cezalandırılır²³. Yahudi hukukunda zina suçu çeşitli şekillerde ele alınmıştır ve çoğunlukla toplumun onuruyla ahlaki değerlerine dayanılarak tanımlanır. Zina, sadece bireysel bir hata değil, aynı zamanda toplumun düzenini bozan bir davranış olarak görülür. Bu yüzden zina suçuna genellikle recm yani taşlayarak öldürme cezası gibi ağır yaptırımlar uygulanır. Toplumun onurunu ve ahlakını korumak amacıyla zina suçu ciddi kabul edilmiş ve bu doğrultuda cezalandırılmıştır²⁴.

1.3.3. Hristiyanlık

Hristiyanlıkta ölüm cezası denince akla ilk gelenlerden biri Orta Çağ'da kilisenin yargı yetkisini ele aldığı Engizisyon dönemidir. Kilise, inanca aykırı fikirleri, sapkınlıkları ve kendi öğretilerine karşı çıkanları cezalandırmak için ölüm cezasını sistematik olarak kullanmıştır. Engizisyon, sadece dini otorite olmakla kalmayıp, aynı zamanda siyasi bir

²¹ Sami Selçuk, "Eski Çağlarda Suç Hukuku", *Prof. Dr. Nevzat Toroslu'ya Armağan*, (2015): 2/1034-1035; Sevde Yaman, "Tevrat'a Göre İnsan Hayatı ve Onurunun Kutsallığı", *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi* 5/2 (2016), 347-348.

²² Mustafa Yiğitoğlu - Mustafa Göregen, "Yahudilikte Suçlar ve Cezalara Dair Bir Değerlendirme", *I. İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Kongresi Bildiriler Kitabı* (Karabük Üniversitesi, 23-25 Kasım 2018), 834-836.

²³ Huriye Yetkin, *Yahudi Geleneğine Göre Ölüm Cezasını Gerektiren Eylemler* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2015), 39-43.

²⁴ Yaman, "Tevrat'a Göre İnsan Hayatı ve Onurunun Kutsallığı", 350-351; Selçuk, "Eski Çağlarda Suç Hukuku", 17.

güç olarak da hareket etmiş; halkı korkutarak ve işkenceyle itiraflar alarak kendi inançlarına uymayanları yok etmeyi hedeflemiştir. Bu süreçte çoğu zaman suçsuz olan birçok kişi ölüm cezasına çarptırılmıştır²⁵. Engizisyon Mahkemeleri, Orta Çağ boyunca Kilise'nin öğretilerini korumakla görevli olarak en çok infaz yapan kurumlar arasında yer aldı. Katolik inancına göre sapkın sayılan birçok kişiye ölüm cezası verildi; özellikle cadılık suçlamasıyla yargılananlar yakılarak idam edildi. Engizisyon'un cezaları sadece bireysel suçlarla sınırlı kalmadı, aynı zamanda Catharlar Tarikatı ve 1308'den sonra Tapınak Şövalyeleri gibi dini ve toplumsal gruplara da toplu idamlar uygulandı. Bu dönemde Engizisyon, dini ve toplumsal düzeni korumak amacıyla farklı inanç ve görüşlere karşı sert davrandı ve binlerce insanın hayatına son verdi²⁶.

Cadılık suçlamasıyla yakılarak öldürülenlerin büyük kısmını, şifacılık, şamanlık gibi geleneksel yöntemlerle uğraşan kadınlar oluşturuyordu. "Cadı Avı" diye bilinen bu dönem, aslında kadınlara karşı yapılan toplu bir katliamdı ve tarih boyunca kadınlara yönelik şiddetin en açık örneklerinden biri sayılırdı. Bu süreçte, kadınların toplum içindeki güçsüzlükleri ve bağımsızlıkları egemen kesimler tarafından tehdit olarak görülmüş, onları susturmak ve kontrol altında tutmak için cadı avları bir araç olarak kullanılmıştır. Böylece, kadınlar hedef alınmış ve toplumdaki yerlerini sınırlayan derin bir şiddet dalgası ortaya çıkmıştır²⁷. Engizisyon Mahkemeleri, 1480-1488 yılları arasında yaklaşık 96.500 kişiye ölüm cezası vermiştir. Bu dönemde en sık yapılan suçlamalar heretiklik ve cadılıktı. Engizisyon süreci 1808 yılına kadar sürmüş ve bu süre zarfında cadılık suçlamasıyla yaklaşık 40 bin kişi ateşte yakılmıştır. Genel olarak bakıldığında, bu zulüm sürecinde toplamda yaklaşık 300 bin insanın hayatını kaybettiği tahmin edilmektedir. Engizisyon, dini otorite ve kilisenin gücünü korumak için büyük bir korku ve baskı ortamı yaratmış, toplumun birçok kesimi bu baskıdan zarar görmüştür²⁸.

²⁵ Mahmut Yılmaz, "Hukuk Tarihi Açısından Hristiyanlık", *Sosyal Araştırmalar ve Davranış Bilimleri Dergisi* 3/3 (Ağustos 2017), 22.

²⁶ Dinçer Demirkent, "Adaleti Sağlamak Değil, Hakikati İnşa Etmek: Engizisyon Yargılama Usulü", *Ankara Barosu Dergisi* 75/2 (Temmuz 2017), 212; Mücahid Seçgin, *Eski Hukukumuzda İdam Cezası* (Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2019), 17-18.

²⁷ Yücel Aksan, "1450-1750 Yılları Arasında Avrupa'da Cadılık", *Tarih İncelemeleri Dergisi* 28/2(Aralık 2013), 366-367.

²⁸ Yılmaz, "Hukuk Tarihi Açısından Hristiyanlık", 22-23.

1.4. Ölüm Cezasının Tanımı

Yaşama hakkı, insanın sağlıklı bir şekilde dünyaya gelmesi ve hem bedensel hem de zihinsel olarak gelişimini tamamlaması demektir. Bunun yanında, kişinin kültürel ve ahlaki yönden de tam anlamıyla kendini geliştirebilmesi için gerekli olan temel bir haktır. Ayrıca, bu hak, kişinin hukuki bir birey olarak, doğal sebepler dışında yaşamının kimse tarafından sona erdirilmemesi gerektiğini anlatır²⁹. Yaşama hakkı, her insanın doğduğu anda sahip olduğu en temel ve vazgeçilmez haktır. İnsan olmanın gereği olarak, bu hak herkes için geçerlidir. Yaşama hakkının ne zaman başladığına dair farklı görüşler olsa da, genel kabul edilen şey, bu hakkın hiçbir koşulda ihlal edilemeyeceğidir. Uluslararası belgelerde doğrudan tanımlanmasa da yaşama hakkı bu metinlerle güvence altına alınmıştır. Aslında bu hak, Doğal Hukuk anlayışına dayanır; yani insanlara doğuştan verilen bir haktır. Öte yandan, ülkelerin yasaları yani Pozitif Hukuk, bu hakkı korur ve uygulamalarla güvence altına alır. Yaşama hakkının kabul edilmesi ve korunması, uzun ve zorlu bir tarih boyunca yaşanan pek çok deneyim ve gelişmenin sonucudur. Bu süreçte toplumsal, hukuki ve kültürel pek çok etken önemli rol oynamıştır³⁰.

İnsan onuru, yüzyıllardır teoloji ve felsefenin en çok üzerinde durduğu kavramlardan biridir. Özellikle İkinci Dünya Savaşı sonrasında, insan haklarının temelinde yer alan en önemli değer olarak öne çıkmıştır. İnsan haklarının içeriği zaman içinde farklı şekillerde tartışılrsa da nihayetinde tüm bu hakların amacının insan onurunu korumak olduğu konusunda ortak bir anlayış gelişmiştir. “Onur” denince hem kişinin kendine duyduğu saygı hem de toplumun bireye verdiği değer anlaşılır. İnsan onurunu şekillendiren; akıl, ahlak ve kişilik gibi özelliklerdir. Bu nitelikler, insanı diğer canlılardan ayırır ve değerli kılar. İnsan onuru, bireyin kişiliğiyle doğrudan bağlantılıdır ve onun bağımsızlığı ile kendine verdiği değer temelidir³¹.

Hobbes, Locke ve Rousseau gibi düşünürler, Sosyal Sözleşme Teorisi’ni ortaya koyan önemli isimlerdir. Bu teorilerle, dini temellere dayalı devlet anlayışının yerine, insan iradesine dayanan bir devlet ve hukuk sistemi önerilmiştir. Yani, bu filozoflar devletin meşruiyetinin Tanrı’dan değil, halkın onayı ve toplumun yaptığı anlaşmalardan

²⁹ Çiğdem Toker Çiftçioglu, “Yaşama Hakkı”, *Türkiye Barolar Birliği Dergisi* 103 (2012), 139–140.

³⁰ Emin Hüseyinoğlu - Asiye Nurşen Dağ, “Ölüm Cezası Hakkında Güncel Bir Değerlendirme”, *Akademik Düşünce Dergisi*, sayı 5 (2022), 64.

³¹ Nihat Bulut, “Eski Yunan’dan Aydınlanma Çağına İnsan Onuru Kavramının Gelişimine Genel Bir Bakış”, *Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 12/3–4 (2008), 1–2.

kaynaklandığını savunmuşlardır. Ayrıca, Aydınlanma Çağı'nda doğal haklar ve doğa hukuku düşüncesinin yeniden önem kazanmasında Hugo Grotius'un etkisi büyüktür. Grotius, hukuk ve devletin temelini doğa yasalarına dayandırarak, dini temellerden bağımsız bir hukuk anlayışı geliştirmiştir³². Ölüm cezası, bir kişinin işlediği suç nedeniyle devletin, o kişiyi hayatından mahrum bırakma kararı almasıdır. Bu ceza uygulandığında, suçlu devlet tarafından idam edilir. Hukuki açıdan bakıldığında, ölüm cezası, kasten adam öldürme suçuna getirilen tek istisnadır. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'ne taraf olan ülkelerin büyük çoğunluğunda ölüm cezası yasaklanmıştır ve Türkiye de bu ülkeler arasında yer almaktadır³³.

Avrupa'da ölüm cezasının kaldırılması bir anda olmamıştır. İlk olarak, 1985 yılında kabul edilen 6. Protokol ile ölüm cezası yalnızca barış zamanında işlenen suçlar için kaldırılmaya başlanmıştır. Daha sonra, 2003 yılında yürürlüğe giren 13. Protokol ile ise ölüm cezası tamamen sona erdirilmiştir³⁴. “Barış zamanında işlenen suçlar” ifadesi, savaş ya da benzeri olağanüstü durumlarda ülkelerin yine de ölüm cezası uygulayabileceği anlamına geliyordu. Ancak 13. Protokol ile bu istisna da kaldırıldı ve böylece sözleşmeye taraf olan tüm ülkelerde ölüm cezası tamamen yasaklanmış oldu³⁵. Ölüm cezası, birçok ülkede ya kaldırılmış ya da uzun zamandır uygulanmamaktadır. Avrupa Konseyi'ne üye ülkelerde ise ölüm cezasının tamamen kaldırılması, 13. Protokol sayesinde mümkün olmuştur. 7 Mayıs 2018 tarihi itibarıyla, Konsey'in 47 üye ülkesinden 46'sı 6. Protokol'ü onaylamış ve bu protokol kendi ülkelerinde yürürlüğe girmiştir. Ancak Rusya, 6. Protokol'ü imzalamış olmasına rağmen henüz onaylamamıştır. Öte yandan, ölüm cezasını tamamen yasaklayan 13. Protokol'ü 47 ülkeden 44'ü onaylamıştır. Ermenistan protokolü imzalamış, fakat onaylamamıştır; Azerbaycan ve Rusya ise henüz imzalamamıştır. Bu nedenle, Rusya ve Ermenistan'da barış zamanındaki durumlar dışında ölüm cezası hâlâ geçerli bir ceza olarak uygulanmaktadır³⁶.

³² Özgür Küçüktaşdemir, “Aydınlanma ve Ceza Hukuku”, *Türkiye Barolar Birliği Dergisi* 113 (Temmuz–Ağustos 2014), 60.

³³ Osman Doğru, *Yaşama Hakkı*, Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru El Kitapları Serisi – 5 (Ankara: Avrupa Konseyi Ankara Program Ofisi, 2018), 70.

³⁴ Doğru, *Yaşama Hakkı*, 70.

³⁵ Emin Hüseyinoğlu - Asiye Nurşen Dağ, “Ölüm Cezası Hakkında Güncel Bir Değerlendirme”, *Akademik Düşünce Dergisi* 5 (2022), 64.

³⁶ Doğru, *Yaşama Hakkı*, 70.

1.5. Ölüm Cezasının Amacı

Ölüm cezası, bir kişinin işlediği suçlar nedeniyle hayatına son verilmesi şeklinde uygulanan bir ceza türüdür. Genellikle toplum için çok ciddi sayılan suçlar (örneğin cinayet, terör veya vatana ihanet gibi) bu cezanın kapsamına girer. Tarih boyunca pek çok farklı kültürde ve toplumda değişik şekillerde uygulanmış olan ölüm cezası, her toplumun kendi hukuk sistemine ve değerlerine göre biçimlenmiştir. Günümüzde ise ölüm cezası, dünya genelinde hâlâ tartışma konusu olmaya devam etmektedir. Bazı ülkeler bu cezayı uygulamaya devam ederken, diğerleri kaldırmış ya da sınırlandırmıştır. Ölüm cezasıyla ilgili çeşitli görüşler bulunmaktadır;

1.5.1. Ölüm Cezasını Savunan Görüşler

İdam cezasını savunanlar, bu cezanın adaletli olduğundan hiçbir şüphe bulunmadığını ileri sürerler ve gerekliliğini, temel meşruiyet kaynağı olarak görürler. Nasıl ki yaşam hakkı, meşru müdafaa hakkına karşı bir engel olarak ileri sürülemez, aynı şekilde devletin de kendini savunma ve cezalandırma hakkına karşı hiçbir argümanın kabul edilmemesi gerektiği düşünülür. Devletin görevi, toplumunu her türlü tehdit ve zararlı eyleme karşı korumaktır. Bu bağlamda, tehlikeli ve ıslahı mümkün olmayan suçluların etkisiz hâle getirilmesi, sadece bir hak değil, aynı zamanda devletin sorumluluğudur³⁷. Bu tür suçluların ortadan kaldırılması, toplumun güvenliği açısından hayati önem taşıdığı için, idam cezası zorunlu bir ceza olarak görülür ve bir tür sosyal savunma biçimi olarak kabul edilir.

Ölüm cezasını savunanlar, bu uygulamanın insanlarda adalet duygusunu pekiştirdiğine inanıyor. Onlara göre, bir suçlunun işlediği ağır bir suç karşısında en ağır cezanın verilmesi, hem toplumun adalete olan güvenini artırıyor hem de başkalarını benzer suçlar işlemekten caydırıyor. Bu kişiler, bir insan başka birinin hayatına son verdiğiyse, kendi yaşam hakkını da kaybetmiş sayılması gerektiğini düşünüyor. Yani, bu bakış açısına göre, birini öldüren kişi, kendi yaşama hakkından da vazgeçmiş oluyor³⁸.

Tarih boyunca ölüm cezasına dair yaklaşımlar, dönemin adalet anlayışına ve hukuki bakış açısına göre şekillenmiştir. İlahi adaletin ön planda olduğu dönemlerde, Calvin, bu cezayı

³⁷ Köksal Sarınca, “Ölüm Cezası” (Yüksek Lisans Tezi, Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2002), 82.

³⁸ Zafer Gören, “Yaşama Hakkı ve Ölüm Cezası”, *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 5/10 (Güz 2006/2), 69-70.

savunurken hâkimin verdiği ölüm cezasının aslında Tanrı'nın iradesini yerine getirmek anlamına geldiğini ifade eder. Ona göre, bu tür bir cezalandırmada kötü bir şey yapıldığını düşünenlerin tepkisini insanlara değil, doğrudan Tanrı'ya yöneltmesi gerekir. Carnelutti ise meseleye daha dünyevi ve toplumsal bir çerçeveden yaklaşır. Ona göre, bazı durumlarda toplumun genel yararı, bir bireyin yaşamına son verilmesini zorunlu kılabilir. Bu bakış açısıyla, ölüm cezası bir tür "kamulaştırma" olarak görülebilir; yani bireyin hayatı, kamu yararı adına feda edilebilir. Bu düşüncede bireysel haklardan çok toplumun ortak çıkarları ön plandadır³⁹.

Saint Augustin ile Saint Thomas, ölüm cezasına dair görüşlerinde, bireyin ıslah edilmesi ihtimalinden çok, toplumun güvenliğini ön planda tutar. Onlara göre, eğer bir suçlunun hayatta bırakılması, toplum açısından ciddi bir tehdit oluşturuyorsa ve bu tehdidin gerçekleşme ihtimali, suçlunun ıslah olma olasılığından daha yüksekse, o zaman ölüm cezası ahlaki ve hukuki açıdan kabul edilebilir hale gelir. Bu görüşten daha sert bir yaklaşımı ise Vera dile getirir. Ona göre, acı, kan ve ölüm, toplumların tarihsel ilerleyişinin kaçınılmaz parçalarıdır. Hatta şöyle der: “Eğer ölüm cezası hiç var olmasaydı belki de Sokrates’in ölümü, İsa’nın çarmıha gerilişi ya da Fransız Devrimi gibi tarihsel dönüm noktaları yaşanmazdı.” Bu ifadeyle Vera, ölümün zaman zaman tarihsel gelişimi şekillendiren bir araç olduğuna dikkat çeker. Öte yandan, Chicago Üniversitesinden Profesör Erlich, meseleyi daha çağdaş ve toplumsal bir bakış açısıyla ele alır. Ona göre, ölüm cezası özellikle ağır suçlar ve terör eylemleri karşısında caydırıcı bir işlev görür. Bu yüzden, toplumu ciddi tehlikelerden korumak adına, bu tür cezaların uygulanması bazı durumlarda kaçınılmaz olabilir⁴⁰.

İdam cezasının insan zihninde yarattığı korku ve dehşet duygusu, bu cezayı savunanların en güçlü gerekçelerinden biri olarak öne çıkıyor. Bazı insanlar, ölüm cezasının Tanrı'nın koyduğu kurallar doğrultusunda meşru kabul edilmesi gerektiğini savunuyor. Ünlü düşünür V. A. Jukovski ise idamı, suçlunun peşini hiç bırakmayan, onu sürekli rahatsız eden bir kâbus gibi tanımlamış. Ancak herkes bu görüşte değil. İdam cezasının sanıldığı kadar caydırıcı ya da korkutucu olmadığını düşünenler de var⁴¹.

Ölüm cezasını savunanlar arasında, bu cezanın ancak gerçekten zorunlu olduğu durumlarda kabul edilebileceğini düşünenler de var. Garraud'a göre, ölüm cezasının

³⁹ Sarınca, “Ölüm Cezası”, 82-83.

⁴⁰ Sarınca, “Ölüm Cezası”, 83.

⁴¹ İlham Rahimov, *Suç ve Ceza Felsefesi* (İstanbul: EkoAvrasya Yayınları, 2014), 192.

haklı olup olmaması yasalarla değil, toplumun korunması gerekliliğiyle ilgilidir; yani eğer toplumun güvenliği için ölüm cezası şartsa, o zaman bu ceza haklıdır. Ferri ise, bir kişinin ölümünün kesinlikle gerekli olduğu durumlarda bu ölümün haklı olduğunu söyler. Ama onun da vurguladığı gibi, ölüm cezası sadece son çare olarak ve olağanüstü koşullarda uygulanmalı. Normal zamanlarda ise bu cezanın topluma sağladığı fayda ve zorunluluk kabul edilemez çünkü toplum kendini başka yollarla da koruyabilir. Cihan da aynı şekilde düşünüyor; eğer diğer cezalar yetersiz kalıyorsa, o zaman ölüm cezası zorunlu hale gelir⁴².

İdam cezasının kaldırılmasına karşı öne sürülen iki temel görüş bulunmaktadır. İlk görüş, uluslararası hukukun bir ülkenin kendi ceza yasalarına karışmaması gerektiğini savunur. Bu düşünce çoğunlukla Müslüman ülkelerde dile getirilse de sadece onlarla sınırlı değildir. Birçok devlet, kendi egemenliğini koruma konusunda hassastır ve halkı için en doğru kararı verme hakkını dışarıdan gelen müdahalelere karşı savunmak ister. Bu nedenle, bazı ülkeler uluslararası insan hakları normlarına mesafeli durabilir. İkinci görüş ise dini temelli bir bakış açısına sahiptir. Bu anlayışa göre, devletin bireysel hakları esas alması şart değildir; asıl önemli olan, toplumu ve bireyleri koruyan ilahi kurallara bağlı kalmaktır. Bu düşünce İslam hukukuna dayandığı için daha çok Müslüman ülkelerde kabul görmektedir⁴³.

1.5.2. Ölüm Cezasına Karşı Olan Görüşler

Ölüm cezasına karşı çıkanların en güçlü savunusu, bu cezanın insanın en temel hakkı olan yaşama hakkını ihlal etmesidir. Onlara göre, hangi yöntemle uygulanırsa uygulansın, bir insanın hayatına son vermek, onun onurunu ve insanlığını zedeler. Ayrıca, verilen kararın yanlış olma ihtimali de bu cezayı daha da tartışılmalı hale getiriyor. Çünkü ölüm cezasında yapılan bir hata, geri dönüşü olmayan sonuçlar doğurur. Bugün bu cezaya karşı çıkanların en çok vurguladığı noktalardan biri de tam olarak budur: Adalet sisteminde hata payı her zaman vardır ve bu hata, bir insanın hayatına mal olmamalıdır⁴⁴.

⁴² Sarınca, “Ölüm Cezası”, 83.

⁴³ Ümit Koca, “Uluslararası İnsan Hakları, İslam Hukuku ve Ölüm Cezası,” *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 19 (2012), 206.

⁴⁴ Gören, “Yaşama Hakkı ve Ölüm Cezası”, 70.

İdam cezasına karşı olan bazı düşünürler, Thomas Moore'un "İnsan hayatı, dünyanın bütün nimetleri ile kıyaslanamaz". Sözüden ilham alarak görüşlerini savunurlar. Bazı karşıt görüşler, ölüm cezasını bir tür modern kan davası olarak görür. Tarih boyunca kan davası, birçok toplumda onur ve ahlak meselesi sayılmıştır. Ancak burada önemli bir fark vardır: Kan davası genellikle bireylerin kişisel intikam alma arzusu üzerine kurulur. Oysa devlet tarafından uygulanan ölüm cezası, bireysel haz ya da tatmin duygusuna dayanmaz; daha çok kamu düzenini sağlama amacı taşır. Buna rağmen, ölüm cezasına karşı çıkanların ileri sürdüğü bir diğer eleştiri ise, bu cezanın somut bir yarar sağlamadığı yönündedir. Cezanın caydırıcılığı ya da topluma katkısı konusunda ciddi soru işaretleri bulunmaktadır⁴⁵. Bazı kişiler, cezaların temel amacının suçluyu cezalandırmaktan çok ıslah etmek olduğunu savunur. Bu bakış açısına göre, ölüm cezası bireyi topluma kazandırmayı hedeflemediği gibi, yaşamı ortadan kaldırmaya dayanan ilkel bir intikam biçimi olarak görülür. Bu görüşü benimseyenler, aydınlanma düşünürü Cesare Beccaria'nın ölüm cezasını "kamusal bir cinayet" olarak tanımlamasına ve bu uygulamayı bir tür barbarlık olarak değerlendirmesine sıkça atıfta bulunur. Aynı zamanda, bu kişiler ölüm cezasının suçları önlemede etkili bir yöntem olmadığını öne sürer. Özellikle ABD gibi ölüm cezasının uygulandığı ancak suç oranlarının yüksek seyrettiği ülkeler örnek gösterilerek, bu cezanın caydırıcılığı konusunda ciddi şüpheler dile getirilir⁴⁶. Amerika Birleşik Devletleri, kuruluşundan bu yana ölüm cezasını yaygın şekilde uygulayan ülkelerden biri olmuştur. Ancak son 15-20 yılda bu alanda dikkat çekici bir değişim yaşanmıştır. Bir zamanlar oldukça sık başvurulanan bu ceza türü, artık giderek daha az uygulanmaktadır. Özellikle infaz sayılarındaki belirgin düşüş hem kamuoyundaki tutum değişikliğini hem de hukuki süreçlerdeki dönüşümü yansıtmaktadır⁴⁷.

Özellikle Avrupa'da birçok ülkede ölüm cezasının kaldırılmasında Cesare Beccaria'nın düşüncelerinin önemli bir payı vardır. Beccaria, bu cezayı açıkça eleştiren ilk düşünürlerden biri olmuş ve ortaya koyduğu görüşler geniş yankı uyandırmıştır. Onun başlattığı tartışmalar zamanla daha fazla düşünür ve hukukçu tarafından sahiplenilmiş, bu sayede ölüm cezasına karşı oluşan düşünsel zemin güçlenmiştir. Bu nedenle Beccaria,

⁴⁵ Rahimov, *Suç ve Ceza Felsefesi*, 190-191.

⁴⁶ Zeynep Cengiz, "İdam: Kamusal Cinayet!", *Hukuk Gündemi Dergisi* 2 (2012), 30.

⁴⁷ Beyza Eskici Katırcıgil, *Cesare Beccaria'nın Suç ve Ceza Felsefesi* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2017), 167.

ölüm cezasının kaldırılmasında en etkili isimlerden biri olarak kabul edilir⁴⁸. Beccaria, suçun nedenlerini sorgulayarak bugün hâlâ geçerliliğini koruyan pek çok temel ilkenin ortaya çıkmasına öncülük etmiştir. Ona göre cezalar, bireyleri suç işlemekten caydırmaya yönelik bir araç olmalıydı. Bu doğrultuda, cezanın intikam alma amacıyla kullanılmasını ilkel ve kabul edilemez bir anlayış olarak görmüş, bu tür yaklaşımları açıkça reddetmiştir⁴⁹.

İdam cezasını savunanlar bu cezanın insanlarda korku yaratarak suç işlemeyi engelleyeceğine inanıyor. Ancak son üç yıla ait veriler ki üçüncü bölümde bahsedilecek, bu düşüncenin gerçeği tam olarak yansıtmadığını gösteriyor. Her yıl idam cezasını uygulayan ülke sayısı azalırken, dünya genelinde infaz edilen idamların sayısı artıyor. Bu durum, idam cezasının sanıldığı gibi suçları önlemede etkili bir yöntem olmadığını ve caydırıcılık açısından beklenen sonucu vermediğini ortaya koyuyor. Diğer yandan, bu görüşü savunanların şunu da unutmaması gerekir: Bazı ülkelerde idam cezası gerçekten adalet sağlamak için değil, siyasi çıkarlar uğruna, muhalifleri susturmak ya da iktidarı güçlendirmek amacıyla kullanılabilir. Bu oldukça önemli bir meseledir çünkü idam cezası bir ülkenin hukuk sisteminde yer aldığı sürece onun kötüye kullanılma riski de her zaman var olacaktır. Bu durum, idam cezasının uygulanmasında en büyük etik ve hukuki sorunlardan biri olarak karşımıza çıkıyor.

İdam cezasının aile üzerinde, özellikle de idam edilen kişilerin çocukları üzerinde yarattığı olumsuz etkiler oldukça derindir. Aslında, idam edilen kişilerin aileleri ve çocukları “gizli kurbanlar” olarak görülmelidir. Bu kişiler, kendileri herhangi bir suç işlememiş olsalar da ebeveynlerine verilen cezanın sonuçlarından doğrudan ve derinden etkilenirler. Bu etkiler, ruhsal sağlıklarını, yaşam koşullarını ve sosyal ilişkilerini yıllar boyunca olumsuz biçimde sarsar. Bu travmalar farklı şekillerde ortaya çıkabilir: toplumdan dışlanma hissi, psikolojik ve ekonomik güvenliğin kaybı, ruhsal ve davranışsal bozukluklar, ya da yaşamda ilerleme ve gelişim fırsatlarının azalması gibi. Bu durum, zamanla kısır bir toplumsal döngü yaratır; öyle bir döngü ki, bu travmayı yaşayan çocuklar büyüdüklerinde suça yönelme riskiyle karşı karşıya kalabilirler. Başka bir deyişle, ebeveynin idam edilmesinin uzun vadeli ve yıkıcı etkileri, çocukların da benzer suçlara yönelmesine neden olabilir. Bu durum, idam cezasının öne sürülen

⁴⁸ Çiftçioğlu, “Yaşama Hakkı”, 154.

⁴⁹ Katircıgil, *Cesare Beccaria’nın Suç ve Ceza Felsefesi*, 163-164.

amaçlarından biri olan “suçun tekrarını önleme” ve “toplumsal güvenliği sağlama” iddiasıyla tamamen çelişmektedir. Dolayısıyla idam cezası sorunu çözmek yerine, yeni mağdurlar yaratarak ve suçu sonraki kuşaklara aktararak şiddet ve adaletsizlik döngüsünü sürdürmektedir⁵⁰.

1.6. Ölüm Cezasının Tarihi Gelişimi

İdam cezası, insanlık tarihinin en ağır ve en sert cezalarından biri olarak kabul edilir. Elbette zamanla yaşam koşulları değişti, toplumlar gelişti ve insanlar geçmişin katı düşünce yapılarından büyük ölçüde uzaklaştı. Sosyalleşmenin ve insan hakları anlayışının güçlenmesiyle birlikte birçok ülkede bu ceza tamamen kaldırıldı. Ancak buna rağmen günümüzde hâlâ bazı ülkelerde idam cezası uygulanmaya devam ediyor.

Avrupa’da Sanayi Devrimi’nin başlamasıyla birlikte, insan yaşamını iyileştirmeye yönelik ciddi değişim süreçleri de kendini göstermeye başladı. Bu değişim yalnızca ekonomik ya da toplumsal alanlarla sınırlı kalmadı; zamanla hukuk sistemine de yansdı. Özellikle bireyin değerini ve onurunu ön plana çıkaran anlayışın yaygınlaşmasıyla, ölüm cezasına karşı bakış açısı da değişti. Artık insanın, sıradan bir şekilde cezalandırılıp öldürülemeyecek kadar değerli olduğu düşüncesi daha çok kabul görmeye başladı. Bu anlayış, ölüm cezasının sorgulanmasına ve giderek terk edilmesine zemin hazırladı.

Tüm bu değişimlere ve birçok ülkede ölüm cezasının ceza sisteminden tamamen çıkarılmış olmasına rağmen hâlâ bazı ülkelerde bu ceza uygulanmaya devam etmektedir. Bu ülkelerde ölüm cezası, bazı ağır suçlar için zorunlu ve vazgeçilmez bir yaptırım olarak görülmektedir. İnsan yaşamının değeri üzerine yürütülen tartışmalara rağmen bu uygulamanın sürdüğü yerlerde cezanın caydırıcılığına ve adaletin tesisi için gerekliliğine olan inanç hâlâ güçlüdür.

1.6.1. Eski Hukuk Sistemlerinde Ölüm Cezası

1.6.1.1. Babil Hukuku

Babil hukukunda kısas ilkesi temel bir adalet anlayışı olarak benimsenmişti. Hammurabi Kanunları, dönemin birçok eylemini suç olarak tanımlamış ve bu suçlara oldukça ağır cezalar öngörmüştü. Örneğin, bir kişiyi kasten öldüren biri doğrudan ölüm cezasına

⁵⁰ İkbâlî, Keyvân vd. "Uluslararası Sivil Toplum Kuruluşlarının Uyuşturucu Suçlarında Uygulanan İdam Cezasına İlişkin Tutumları." *Hukukî Araştırmalar* 20/45 (2021), 282.

çarpıtılırdı. Ancak öldürme eylemi kasıtlı değilse, suçlu mağdurun ailesine tazminat ödeyebilir hatta bazı durumlarda beraat edebilirdi. Hammurabi Kanunları, özellikle mülkiyet haklarını büyük bir titizlikle koruyordu. Bu nedenle hırsızlık gibi mal güvenliğini tehdit eden suçlarda çok sert cezalar uygulanıyordu. Özellikle kralın ya da tapınağın mallarını çalanlar, yangın sırasında fırsat bilip hırsızlık yapanlar, çocuk veya evcil hayvan çalanlar ve bu tür suçlara yardım edenler ölüm cezasıyla cezalandırılıyordu. Ev soygunları da aynı şekilde idamla sonuçlanabiliyordu⁵¹. Ayrıca, çalınan eşyaları bilerek saklayanlar, hükümdarın kaçan kölesini gizlice evinde barındıranlar ya da iade etmeyenler, başkasının oğlu ya da kölesinden habersiz bir şekilde mal satın alanlara da ölüm cezası öngörülmüştü. Bu kurallar, dönemin hukuk anlayışında düzeni sağlamak ve mülkiyetin dokunulmazlığını korumak adına oldukça katı bir yapının benimsendiğini gösterir⁵².

Hammurabi Kanunlarına göre zina yapanlar ya da zorla bir kadının namusuna saldıranlar, genellikle suda boğularak cezalandırılırdı⁵³. Benzer şekilde, kayınpederin geliniyle gayrimeşru bir ilişki yaşaması durumunda da aynı ceza uygulanırdı. Eğer bir erkek, babasının ölümünden sonra annesiyle cinsel ilişkiye girerse hem anne hem oğul yakılarak idam edilirdi. Aşk nedeniyle kocasını kasten öldüren bir kadın ise çarmıha gerilerek cezalandırılırdı; bu hem ihanetin hem de kasıtlı cinayetin ağır bir sonucu olarak görülürdü. Askerlik görevini kendisi yerine başkasına yaptıran bir asker ya da birini askerlikten muaf tutarak yerine başka birini koyan bir komutan da ölüm cezasıyla karşı karşıya kalırdı. Ayrıca, bir askerin malına zorla el koyan, onu esir eden ya da nüfuzlu bir kişiye teslim eden komutanlar da ağır şekilde cezalandırılır ve çoğu zaman ölüm cezasına çarpıtılırdı. Kralın hediyelerini çalan ya da bu hediyeler üzerinde yolsuzluk yapan kişiler için de aynı akıbet geçerliydi. Bu düzenlemeler, sadece bireysel suçlara değil, aynı zamanda devlet otoritesine karşı işlenen suçlara da ne denli sert karşılık verildiğini gösterir⁵⁴.

Hammurabi Kanunlarına göre, bir mimarın hatası nedeniyle inşa edilen ev yıkılır ve ev sahibi hayatını kaybederse mimar ölüm cezasına çarpıtılırdı. Eğer bu kazada ev sahibinin

⁵¹ <https://fa.wikifeqh.ir/%D9%BE%DB%8C%D8%B4%DB%8C%D9%86%D9%87%20%D8%A7%D8%B9%D8%AF%D8%A7%D9%85>, (Erişim Tarihi: 29/06/2024)

⁵² Recai G. Okandan, *Umumî Hukuk Tarihi Derleri* (İstanbul: İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, 1951), 144.

⁵³ Seçgin, *Eski Hukukumuzda İdam Cezası*, 13-14.

⁵⁴ Okandan, *Umumî Hukuk Tarihi Derleri*, 146.

oğlu ölürse o zaman mimarın oğlu da aynı şekilde cezalandırılırdı⁵⁵. Benzer şekilde, bir kadına kötü davranan ve bu yüzden kadının bebeğinin ölümüne yol açan kişinin kızı da aynı cezayı alırdı. Öte yandan, borcunu ödeyemeyen bir kişinin çocuğu alacaklı tarafından esir alınırsa ve bu çocuk kötü muamele sonucu ölürse, alacaklının oğlu da ölümle cezalandırılırdı. Hammurabi Kanunlarında ölüm cezası farklı biçimlerde uygulanabiliyordu; suçlu suya atılabilir, ateşte yakılabilir, çarmıha gerilebilir ya da doğrudan öldürülebilirdi. Bu çeşitlilik, dönemin ceza anlayışının sertliğini ve suçların karşılığında ne denli ağır yaptırımların olduğunu gözler önüne serer⁵⁶.

1.6.1.2. Mısır Hukuku

Eski Mısır hukukunda suçlara karşı çok sert cezalar uygulanır, çoğu durumda ölüm cezası verilirdi. Örneğin, anne veya babasını öldüren kişi, dikenli alanlara atılmak, derisi yüzülmek ya da yakılmak gibi son derece acımasız yöntemlerle idam edilirdi. Hatta adam öldürmeye teşebbüs etmek bile ölümle sonuçlanırdı. Kutsal sayılan hayvanlara zarar veren veya bir hayvanı kasten öldürenler de aynı şekilde ölüm cezasına çarptırılırdı. Bu tür hayvanları dikkatsizlik sonucu öldürenler ise rahipler tarafından yargılanır ve suçlu bulunursa, ceza rahipler tarafından infaz edilirdi. Yemin edip sözünden dönenler ya da başkasına ağır suçlar isnat ederek iftira atanlar da ölüm cezası tehdidiyle karşı karşıya kalırdı. Ayrıca, Mısır halkı her yıl mal varlıkları ve gelirlerini resmi makamlara bildirmek zorundaydı; yanlış beyanda bulunanlar ya da ahlaka aykırı davranışlarda bulunanlar da ölüm cezasıyla cezalandırılırdı. Bu ceza genellikle kılıçla başın kesilmesi şeklinde infaz edilirdi. Tanrıya ya da Firavun'a yönelik her türlü saldırı ve hakaret de mutlaka ölümle cezalandırılırdı⁵⁷.

Eski Mısır'da, Tanrı'ya ya da Firavun'a karşı yapılan her türlü saldırı mutlaka ölüm cezasıyla sonuçlanırdı. Zina eden kadınlar ise yakılarak idam edilirdi. Ekonomi alanında bile ölüm cezası uygulanabiliyordu. Örneğin, M.Ö. 50 yılında Kraliçe Kleopatra ve kardeşi Ptoleme, Mısırlı tüccarların Menfis'in ötesinden aldıkları yiyecekleri başkent İskenderiye'ye getirmelerini zorunlu kılan bir emirname yayımlamıştı. Bu emre karşı çıkanlar ölümle cezalandırılıyordu. Ayrıca, zimmet suçu işleyenler ve mabetlere sığınan

⁵⁵ Seçgin, *Eski Hukukumuzda İdam Cezası*, 14.

⁵⁶ Okandan, *Umumî Hukuk Tarihi Derleri*, 148.

⁵⁷ Okandan, *Umumî Hukuk Tarihi Derleri*, 95.

suçluları yakalamak için kutsal alanlara girenler de aynı şekilde ölüm cezasına çarptırılıyordu⁵⁸.

1.6.1.3. Roma Hukuku

Roma ceza hukukunda, Krallık ve Cumhuriyet dönemlerinde belli suçlar için ölüm cezası uygulanıyordu. Ancak Cumhuriyetin sonlarına doğru bu cezayı kaldırmaya yönelik adımlar atılmaya başlandı. Özellikle Sulla ve Pompeius döneminde ölüm cezası tamamen kaldırıldı. Fakat Principatus dönemine gelindiğinde, Octavius'un yönetimiyle birlikte ölüm cezası tekrar uygulanmaya başladı. Başlangıçta sadece devlete ve imparatora karşı işlenen suçlar ile ebeveyn cinayeti gibi ağır suçlarda geçerli olan bu ceza, Hadrianus döneminden itibaren daha hafif suçları da kapsayacak şekilde genişletildi⁵⁹. Roma İmparatorları, otoritelerine ve düzenlerine karşı gelen en küçük ihlalde bile oldukça sert cezalar vermiştir. Örneğin, İmparator Tiberius, kendi heykelini ve evini satan bir kişiyi ölümle cezalandırmıştır. İmparator Domitian ise, kendi resminin önünde soyunan bir kadını idam ettirmiştir. Ayrıca, evinin duvarında dünya haritası bulunduran bir adam da benzer şekilde ölüm cezasına çarptırılmıştır. Kartaca'da savaşta başarısız olan komutanlar da Roma İmparatorları tarafından çarmıha gerilerek cezalandırılmıştır. Bu örnekler, Roma İmparatorlarının, otoriteye ve düzenlerine karşı çıkabilecek her tür davranışa karşı çok katı davrandığını ve ölüm cezasını sembolik olarak görülen ihlallerde bile sıkça uyguladığını ortaya koyar⁶⁰. Roma döneminde bazı suçlara oldukça sert cezalar uygulanıyordu. Örneğin büyücülük yapmak, yangın çıkarmak, sahte para basmak, yalan yere şahitlik etmek ya da birinin özgürlüğünü silah zoruyla kısıtlamak gibi suçlar idamla cezalandırılabilirdi. Zina yapan bir kadının babasına hem kızını hem de birlikte olduğu kişiyi öldürme hakkı tanınıyordu. Evlenmesi yasal olarak yasaklanan kişilerin bu kurala karşı gelmeye çalışmaları da ölümle sonuçlanabiliyordu. Bazı dönemlerde, kişiler uğradıkları haksızlıkların intikamını kendileri alabiliyordu. Başlarda sadece özgür birini öldürmek suç sayılırken, zamanla kasten adam öldürmek ya da buna teşebbüs etmek de ölümle cezalandırılmaya başlandı. Ayrıca, bir ev sahibi gece hırsızlık yaparken yakaladığı kişiyi öldürürse bu da suç sayılmıyordu⁶¹.

⁵⁸ Emin Artuk, "Ölüm Cezası", *Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* (1991), 145.

⁵⁹ Okandan, *Umumî Hukuk Tarihi Derleri*, 493.

⁶⁰ Sıtkı Tunçer, "Ölüm Cezası", *Adalet Dergisi* (1953/3), 264.

⁶¹ Seçgin, *Eski Hukukumuzda İdam Cezası*, 16-17.

İdam cezasını gerektiren suçlar arttıkça cezanın uygulanış biçimleri de gittikçe daha acımasız hale gelmeye başladı⁶². Eskiden ölüm cezası, genellikle hızlı ve kesin bir şekilde uygulanırdı. Ancak idama mahkûm edilen kişi hamile bir kadınsa, çocuğunu dünyaya getirene kadar cezanın ertelenmesini talep etme hakkına sahipti. İnfazların nasıl gerçekleşeceği, infazın bir yetkili (yani Majistra) tarafından yönetilip yönetilmediğine bağlı olarak değişirdi. Eğer infaz Majistra gözetimindeyse, belli kurallar izlenirdi ve suçlu farklı şekillerde cezalandırılırdı. Örneğin, önce kırbaçlanır, ardından başı baltayla kesilerek idam edilirdi. Bazı durumlarda ise çarmıha gerilen suçlunun canı, kırbaç darbeleriyle alınırdı⁶³.

Roma İmparatorluğu döneminde idam cezaları yalnızca bireysel suçlulara yönelik değil, zaman zaman kitlesel boyutlara ulaşan korkunç infazlar şeklinde de uygulanırdı. İmparatorlar, hem halk üzerinde güç ve otorite gösterisi yapmak hem de kalabalıkları eğlendirmek amacıyla binlerce kişiyi aynı anda öldürmüşlerdir. Bu toplu infazlar genellikle büyük gösteriler eşliğinde gerçekleştirilirdi ve zamanla halk için bir tür kanlı eğlenceye dönüşmüştü. Örneğin, İmparator Claudius'un düzenlediği bir arenada tam 19.000 mahkûmun aynı anda idam edildiği anlatılır. Bu korkunç sahneler, gladyatör dövüşleriyle veya vahşi hayvanların insanlara saldırdığı gösterilerle birleştirilerek izleyicilere sunulurdu. Benzer şekilde Kral Agrippa da bir gösteri sırasında 14.000 idam mahkûmunun topluca öldürülmesini emretmişti. Bu tür infazlar, sadece bir cezalandırma yöntemi değil, aynı zamanda imparatorların halkı sindirme ve kontrol altında tutma aracıydı. Binlerce insanın gözleri önünde gerçekleştirilen bu infazlar, imparatorun mutlak gücünü pekiştirirken, aynı zamanda Roma'nın katı düzeninin de bir göstergesi sayılırdı⁶⁴. Toplum için hem ibret verici hem de "eğlenceli" olarak algılanan bu gösteriler, Roma halkının kanlı sahnelere olan alışkanlığını ve sistemin sertliğini gözler önüne seriyordu. Sonuçta, bu devasa infazlar, sadece cezalandırma değil; korku, iktidar ve itaatin sahneye konduğu büyük birer tiyatroya dönüşmüştü.

Antik Roma'da idam cezasının kaldırılması için zaman zaman girişimlerde bulunulmuştur. Sulla (MÖ 136–78) ve Pompeius (MÖ 107–48) dönemlerinde bu ceza bir süreliğine kaldırılmış olsa da daha sonra yeniden yürürlüğe girmiştir. O dönemde idam cezaları farklı şekillerde uygulanıyordu: baltayla ya da kılıçla baş kesme, yakma, boğa

⁶² Artuk, "Ölüm Cezası", 148.

⁶³ Okandan, *Umumî Hukuk Tarihi Derleri*, 494.

⁶⁴ Hakkı Demirel, "Ölüm Cezası", *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* (1955), 162.

derisinden yapılmış bir torbaya konulup suya atma, halka açık gösterilerde vahşi hayvanlara parçalatma, çarmıha germe ve yüksek kayalıklardan atma gibi yöntemler yaygındı. Eğer suçlu üst sınıfa mensup biri ya da bir kadınsa infaz genellikle gizli bir şekilde yapılırdı⁶⁵.

1.6.1.4. Eski Yunan Hukuku

Antik Yunan hukuk sistemi, suç ve ceza kavramlarını yalnızca bireysel sorumluluklar çerçevesinde değil, aynı zamanda toplumun genel düzeni ve kutsal değerleri temel alarak şekillendirmişti. Yunan şehir devletlerinde işlenen bir suç, sadece bireye yönelik bir eylem olarak görülmezdi; toplumsal yapıya, hatta tanrılara karşı işlenmiş bir tehdit olarak kabul edilirdi. Bu yüzden, cezalandırma süreçleri zaman zaman yalnızca suçluyu değil, ailesini ya da yakın çevresini de etkileyebiliyordu. Ancak zamanla cezaların bireyselleştirilmesi yani sadece suçluya yönelik uygulanması anlayışı yaygınlaşmaya başladı. Bu değişimle birlikte, cezalar daha adil ve sistematik hale geldi. Özellikle Atina'da hukuk hem devletin temelini hem de toplumun manevi değerlerini korumaya odaklanmıştı. Dine hakaret, kutsal alanlara saygısızlık ya da vatana ihanet gibi suçlar, toplum düzenini sarsacak kadar ciddi görüldüğü için ölümle cezalandırılıyordu⁶⁶. Benzer şekilde, casusluk yapmak, askeri görevden kaçmak, savaş sırasında stratejik bir noktayı veya gemiyi düşmana teslim etmek gibi eylemler de ölümle sonuçlanabilecek ağır suçlar arasında yer alıyordu. Hatta yönetim sistemine karşı girişilen her türlü kalkışma, sahte para basmak ya da zina gibi eylemler de ölüm cezasını gerektiren suçlar arasında sayılıyordu⁶⁷. Adam öldürme de ölümle cezalandırılırdı; ancak bu cezanın uygulanması için öldürülen kişinin Atina vatandaşı olması ve olayın kasıtlı olarak gerçekleşmiş olması gerekiyordu. Öte yandan, Atina hukukunda çocuk düşürme de suç kabul ediliyor ve bu da ölüm cezası ile sonuçlanabiliyordu. Aynı şekilde, gündüz vakti yüksek değerde (50 drahmi ve üzeri) bir hırsızlık yapmak, kundakçılık gibi suçlar da ölümle cezalandırılan fiiller arasındaydı. Bu dönemde idam cezaları farklı şekillerde infaz edilirdi. Boğarak, taşlayarak, kafasını keserek, uçurumdan atarak, zehirleyerek ya da döverek uygulanan cezalar, yalnızca adaletin sağlanması değil, aynı zamanda toplumun gözünü korkutarak

⁶⁵ Seçgin, *Eski Hukukumuzda İdam Cezası*, 17.

⁶⁶ Okandan, *Umumî Hukuk Tarihi Derleri*, 290; Seçgin, *Eski Hukukumuzda İdam Cezası*, 16.

⁶⁷ Seçgin, *Eski Hukukumuzda İdam Cezası*, 16.

düzenin korunması amacıyla gerçekleştirilirdi. Her infaz, halkın önünde ibretlik bir sahneye dönüşür, suçun ciddiyetine ve yasaların gücüne dikkat çekerd⁶⁸.

1.7. Türk Ceza Hukukunda Ölüm Cezası

İslamiyet öncesi Türk toplumlarında ölüm cezası, toplum düzenini korumak adına en ağır cezalardan biri olarak uygulanıyordu. Hunlar döneminde adam öldürme, hırsızlık, zina, evli kadına saldırı, barış zamanında silah kullanmak, isyan etmek, vatana ihanet gibi suçlar ölümle cezalandırılıyordu. Özellikle bağı at çalmak da büyük bir suç sayılırdı çünkü at, o dönemde hem ekonomik hem de askerî anlamda çok önemliydi. Bu cezaların toplum üzerinde caydırıcı bir etkisi olması istenirdi; bu nedenle infazlar genellikle halkın gözü önünde yapılırdı. Bu uygulamalar, daha sonraki dönemlerde Göktürkler ve Uygurlar tarafından da benimsendi; benzer suçlara aynı şekilde ölüm cezası verilerek toplum düzeni korunmaya çalışıldı⁶⁹.

Türk tarihinde ölüm cezası, zaman içinde farklı şekillerde uygulanmıştır. Ancak 20. yüzyıla gelindiğinde, bu cezanın özellikle vatanla ilgili suçlarda daha çok kullanıldığı dikkat çekmektedir. Günümüz Türkiye’sinin anayasa ve yasalarına bakıldığında, ölüm cezasının büyük ölçüde vatana ihanet ve devlete karşı işlenen suçlar için öngörüldüğü açıkça görülür⁷⁰.

Osmanlı kanunnamelerinde, had ve kısas kapsamındaki suçlar için doğrudan şer’i hukuk kuralları uygulanmıştır. Bu tür suçlar, dinî temelli cezalarla karşılık bulurken tazir kapsamındaki bazı ağır suçlara ise “siyaset cezası” adı verilen daha sert yaptırımlar getirilmiştir. Toplum düzenini tehdit eden bu tür fiillerde cezalandırma yetkisi padişahta olduğundan, had ve kısas cezaları da zamanla siyaset kavramı içinde değerlendirilmiştir. Dönemin kanunlarında zaman zaman, hatta bazı suçlarda sürekli olarak ölüm cezasına başvurulduğu görülür⁷¹. Livata, tütün içmek, devlet malını zimmetine geçirmek, zındıklık, at çalmak, köle ya da cariyeyi kandırarak kaçırmak, alışkanlık haline gelmiş hırsızlık, ölümcül silahla zarar vermek, yurtdışına izinsiz tahıl göndermek ve görevini ihmal eden memurlar gibi suçlar bu kapsama giriyordu. İdam cezaları farklı yöntemlerle

⁶⁸ Okandan, *Umumî Hukuk Tarihi Derleri*, 290; Seçgin, *Eski Hukukumuzda İdam Cezası*, 16.

⁶⁹ Tekin İdem, “Cumhuriyet Döneminde Kadın Mahkûmlara Verilen İdam Cezaları”, *MANAS Sosyal Araştırmalar Dergisi* 11/2 (2022), 730.

⁷⁰ Hüseyinoğlu ve Dağ, “Ölüm Cezası Hakkında Güncel Bir Değerlendirme.”, 49.

⁷¹ Münteza Maşalı, “Ölüm Cezası,” *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (DİA), (İstanbul: TDV Yayınları, 2007), 34/42-43.

uygulanıyordu. Suçlular bazen boğularak, bazen kılıç ya da balta ile başları kesilerek, bazen asılarak veya zehirli içki içirilerek öldürölüyordu. “İdam” kelimesi Arapça kökenli olup, “yok etmek” ya da “fakirleştirmek” anlamına gelir. Osmanlı hukukunda ise devletin verdiği bir kararla suçlunun hayatına son verilmesini ifade etmek için kullanılmıştır. Bu nedenle hem Osmanlı’da hem de Cumhuriyet döneminde genellikle “ölüm cezası” yerine “idam” ifadesi tercih edilmiştir⁷².

Osmanlı Devleti’nde tazir cezalarının keyfi olarak uygulanmasının önüne geçmek için Tanzimat Fermanı’yla birlikte bireylerin can güvenliği devletin teminatı altına alınmıştır. 1840 tarihli Osmanlı Ceza Kanunnamesinin ilk maddesinde; “padişaha ihanet, devlet aleyhine suçlar, adam öldürme gibi şer’an ve hukuken suçları kanıtlananlar dışında hiç kimsenin açık veya gizliden idam ya da zehirlemeyle canına kastedilmeyecektir hükmüne yer verilmiştir. ”

Bu hükümle, gizli ya da açık yollarla keyfi infazların önüne geçilmek istenmiş, kimin ne şartlarda ölüm cezasına çarptırılabilceği netleştirilmiştir⁷³. Ardından gelen 1851 tarihli Kanun-u Cedid ve 1858 tarihli Ceza Kanunnamesi ile de ölüm cezasının hangi suçlara karşılık verileceği ayrıntılı olarak belirlenmiştir.

Cumhuriyet döneminde hazırlanan Türk Ceza Kanunu, büyük ölçüde İtalyan Ceza Kanunu’ndan yararlanılarak oluşturulmuştur. İtalya’daki ceza kanununda ölüm cezasına yer verilmemiş olsa da Türkiye’de 1 Mart 1926’da yürürlüğe giren 765 sayılı Türk Ceza Kanunu bu cezayı içermektedir. Kanunun ilk hâlinde toplam 14 maddede ölüm cezası öngörölüyordu. Zamanla yapılan değişikliklerle bu sayı arttı. 8 Haziran 1933 tarihli ve 2275 sayılı kanunla, 450/1. maddenin kapsamı genişletildi. Ardından, 11 Haziran 1936’da çıkarılan 3038 sayılı kanunla 128 ve 140. maddeler yürürlükten kaldırıldı; buna karşılık 9 yeni madde eklendi ve ölüm cezasına yer verilen madde sayısı 21’e çıktı. 3 Aralık 1951’de kabul edilen 5884 sayılı kanunla, 141. maddeye de ölüm cezası getirildi ve toplam sayı 22 oldu. Bu sayı, 9 Temmuz 1953 tarihli 6123 sayılı kanunla 27’ye, 28 Eylül 1971’de çıkarılan 1490 sayılı kanunla ise 28’e yükseldi⁷⁴.

Cumhuriyet döneminde, ölüm cezasını uygulama yetkisi doğrudan Türkiye Büyük Millet Meclisine verilmiştir. Bu karar, tarih boyunca gelişen yönetim anlayışının bir

⁷² İdem, “Cumhuriyet Döneminde Kadın Mahkûmlara Verilen İdam Cezaları.”, 730.

⁷³ İdem, “Cumhuriyet Döneminde Kadın Mahkûmlara Verilen İdam Cezaları.”, 730.

⁷⁴ Kayatekin, B. K., “Türk hukukunda ölüm cezası,” *Bilgi Notu*, Ankara: TBMM Araştırma Hizmetleri Başkanlığı Hukuk Bölümü (2020), 5-19.

yansımasıdır. Osmanlı döneminde ise bu yetki padişahın elindeydi. 1921 Anayasasında TBMM'ye ölüm cezası verme yetkisi açıkça belirtilmemiş olsa da Anayasanın 7. maddesine göre tüm yetkiler TBMM'ye ait olduğundan, fiilen bu yetki de Meclis tarafından kullanılmıştır. Saltanat kaldırılıp cumhuriyet ilan edildikten sonra, saltanata ait tüm yetkiler TBMM'ye geçmiştir. Egemenliğin yalnızca millete ait olduğunu sık sık vurgulayan Atatürk, ölüm cezası yetkisinin devlet başkanından değil, bizzat Meclis tarafından kullanılmasını sağlamaya büyük önem vermiştir⁷⁵.

1925 yılına kadar mahkemelerce kesinleşen ölüm cezaları, Adliye Vekâleti Tezkeresi aracılığıyla TBMM'ye gönderilirdi. Meclis genel kurulunda bu tezkere okunur, ardından Adliye Encümeni'ne havale edilirdi. Encümen, cezanın uygulanıp uygulanmadığını inceleyip bir rapor hazırlar ve bu rapor mecliste tartışılırdı. Alınan kararlar için salt çoğunluk yeterli olur, nitelikli çoğunluk aranmazdı⁷⁶. 1960-1980 yılları arasında ise uygulama değişti. Kesinleşen ölüm cezaları önce Başbakanlığa iletilir, oradan da Başbakanlık Tezkeresi ile Millet Meclisine gönderilirdi. Meclis, cezanın infazı konusunu Adalet Komisyonuna devrederdi. Komisyon, "Hükmün uygulanmasına karar verilmiştir" diyerek Meclise bir öneri sunardı. Bu öneri genel kurulda okunur, ivedilik kararı varsa tek tur, yoksa iki tur görüşülürdü. Meclisten geçen teklif Cumhuriyet Senatosuna gönderilir, burada Anayasa ve Adalet Komisyonları tarafından incelenirdi. Komisyonların onayından sonra teklif senato genel kuruluna getirilir ve burada da ivedilik durumuna göre bir veya iki tur oylama yapılırdı. Oy çokluğuyla kabul edilen teklif kanunlaşır⁷⁷.

Türkiye Cumhuriyeti'nde ölüm cezası, 2004 yılında tamamen kaldırılana kadar hem anayasada hem de ceza kanunlarında yer almaya devam etmiştir. Bu cezanın hukuki temelleri, Millî Mücadele dönemine kadar uzanır⁷⁸. Ölüm cezasını düzenleyen ilk yasal metinlerden biri, 1920 yılında çıkarılan ve vatana ihaneti konu alan 2 sayılı *Hıyanet-i Vataniye Kanunu*dur. Bu kanunun 2. ve 3. maddelerinde idam cezası açıkça yer almıştır. Takip eden yıllarda, 1925'te aynı isimle çıkarılan yeni bir yasa ve 1926'da yürürlüğe

⁷⁵ Sami Selçuk, "Anayasa ve ölüm cezası," *Yargıtay Dergisi* (1978), 4/416.

⁷⁶ Abdurrahman Terzi, "Türkiye Büyük Millet Meclisinin Ölüm Cezalarının Yerine Getirilmesine Karar Verme Yetkisi: Tarihsel Süreç, Belgeler ve Tartışmalar (Uzmanlık Tezi)," Ankara: TBMM Genel Sekreterliği Kanunlar ve Kararlar Başkanlığı (2014), 53.

⁷⁷ Terzi, "Türkiye Büyük Millet Meclisinin Ölüm Cezalarının Yerine Getirilmesine Karar Verme Yetkisi.", 54-55.

⁷⁸ https://www.hurriyet.com.tr/gundem/olum-cezasi-turkiyede-tarih-oldu242803?utm_source=chatgpt.com, (Erişim Tarihi: 10/02/2025)

giren 765 sayılı Türk Ceza Kanunu da ölüm cezasına yer vermiştir. Bu erken dönem düzenlemelerinde özellikle devlete yönelik tehdit oluşturan suçlara (yani vatana ihanet, isyan ya da casusluk gibi fiillere) ağır yaptırımlar getirilmiş ve idam cezası ön planda tutulmuştur. 1925'te çıkarılan yeni düzenlemelerle, dönemin siyasi ve toplumsal koşulları dikkate alınarak ölüm cezasının kapsamı daha da genişletilmiştir. Cumhuriyetin ilk üç anayasası (1924, 1961 ve 1982 anayasaları) ölüm cezasına dair hükümler içermiştir. Bu bağlamda, 1982 Anayasası bu konuda en son düzenlemeleri barındırır. Anayasanın 15. maddesinin ikinci fıkrası ve 17. maddesi, yaşama hakkına getirilen istisnalar arasında ölüm cezasını da saymıştır⁷⁹.

Türk Ceza Hukukuna bakıldığında, zaman içinde ölüm cezasını gerektiren suçların sayısının arttığını görmek mümkün. 1920'lerde ölüm cezası genellikle sadece vatana ihanet gibi sınırlı bazı suçlarla ilişkilendirilirken, sonraki yıllarda yapılan değişikliklerle bu kapsam genişletildi. Özellikle 1936, 1951, 1971 ve 1981 yıllarında yapılan düzenlemelerde, ölüm cezasını öngören ceza kanunu maddelerinin sayısı sürekli arttı. Ancak 1990'lı yıllara gelindiğinde bu artış durdu. 1990 yılında çıkarılan 3679 sayılı Kanun ile, 765 sayılı Türk Ceza Kanunu'nda ölüm cezasını düzenleyen maddelerin sayısı 15'ten 13'e indirildi⁸⁰. Türkiye'de ölüm cezası birçok suç için uygulanmış olsa da en son infaz 1984 yılında gerçekleşti. 1920 ile 1984 yılları arasında toplam 14 farklı suçtan dolayı 719 kişi idam edildi. Bu dönemdeki son idam ise, bir soygun sırasında üç polisi şehit eden Dev-Yol militanı Hıdır Aslan'ın cezasının infaz edilmesi oldu⁸¹.

Türk ceza hukukunda ölüm cezası, 2004 yılında yürürlüğe giren 5237 sayılı Türk Ceza Kanunu ile tamamen kaldırıldı. Bu adım, Türkiye'nin Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve uluslararası insan hakları standartlarına uyum sağlama çabalarının bir parçasıydı⁸². Geçmişte ölüm cezası, bazı ağır suçlar için uygulanıyordu. Ancak zamanla insan hakları ihlalleri ve adalet sistemine yönelik eleştiriler artınca, bu cezanın kaldırılması gündeme geldi. Türkiye, 2006 yılında da resmi olarak ölüm cezasını tamamen kaldırdığını ilan etti ve bununla ilgili yasal düzenlemeleri hayata geçirdi. Ölüm cezası infazları, Batı Avrupa ülkelerinde çok daha önce kaldırılmıştı; ancak 1990'larda Rusya ve Ukrayna gibi

⁷⁹ Kayatekin, "Türk hukukunda ölüm cezası.", 12.

⁸⁰ Kayatekin, "Türk hukukunda ölüm cezası.", 10-14.

⁸¹ Hüseyinoğlu - Dağ, "Ölüm Cezası Hakkında Güncel Bir Değerlendirme.", 75.

⁸² https://en.wikipedia.org/wiki/Capital_punishment_in_Turkey?utm_source=chatgpt.com (Erişim Tarihi: 10/02/2025)

lkelerde hala uygulanmaya devam ediyordu. Türkiye’deki son infaz 25 Ekim 1984’te gerçekleşti. Ukrayna’da ölüm cezası infazı 1997’de, Rusya’da ise 1996’da son buldu. O tarihten sonra bu ülkelerde ölüm cezası uygulanmadı. Türkiye ise 2004 yılında, 5170 sayılı kanunla ölüm cezasını Anayasadan, 5218 sayılı kanunla da Ceza Knunlarından tamamen çıkardı ve böylece bu cezayı tamamen kaldırmış oldu⁸³.

1982 Anayasası erevesinde Türkiye’de idam cezasının tamamen kaldırılmasına giden sürece baktığımızda, özellikle 1990’lı yılların sonlarından itibaren başlayan demokratikleşme adımları ve Avrupa Birliği ile uyum çalışmaları bu sürecin şekillenmesinde oldukça etkili olmuştur. Türkiye, bu doğrultuda ilk somut adımlarını Avrupa Konseyinin hazırladığı protokollere taraf olarak atmıştır. nce, savaş hali dışındaki durumlarda idam cezasını yasaklayan 6 No’lu Protokol, 26 Mart 2003 tarihli ve 4913 sayılı Kanunla onaylanmıştır. Daha sonra, idam cezasını her koşulda tamamen ortadan kaldıran 13 No’lu Protokol, 6 Ekim 2005 tarihli ve 5409 sayılı Kanunla yürürlüğe girmiřtir⁸⁴. Bu gelişmelere paralel olarak, 2001 ve 2004 yıllarında yapılan Anayasa değişiklikleriyle Anayasanın 17. ve 38. maddelerinde de gerekli düzenlemeler yapılarak yasal uyum sağlanmıştır.

Türkiye’de idam cezasının geri getirilmesi zaman zaman yeniden tartışma konusu oluyor⁸⁵. Bu tartışmalar genellikle toplumda infial yaratan ağır suçların işlendiği olayların ardından gündeme geliyor. Ancak bu konuda göz ardı edilmemesi gereken bazı önemli hukuki gerçekler var. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi’nin 15. maddesi, olağanşt hâl gibi istisnai durumlarda bazı hakların geçici olarak askıya alınmasına imkn tanıyor. Fakat bu madde, savaş dışında yaşama hakkını askıya alma yetkisi vermiyor. Yani olağanşt hâl ya da sıkıyönetim ilan edilse bile, ölüm cezası uygulanması mümkün değil. Türkiye’nin idam cezasını yeniden yürürlüğe koyabilmesi için, çok daha radikal bir adım atarak Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi’nden çekilmesi gerekir⁸⁶. Ancak bu da hemen gerçekleşmez; Sözleşme’nin 58. maddesine göre, böyle bir çekilme kararı ancak 6 aylık

⁸³ Hüseyinoğlu - Dağ, "lm Cezası Hakkında Güncel Bir Değerlendirme.", 65.

⁸⁴ zde Dereboylular Bayraktar, "Geçmişten Günümüze lm Cezası, İnfaz Yöntemleri ve lm Koridoru Olgusu," *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, no. 175 (Kasım-Aralık 2024), 40; Tezcan Durmuş vd., *İnsan Hakları El Kitabı*, 10. basım. (Ankara: Seçkin Yayıncılık, Mart 2024), 109-110.

⁸⁵ <https://www.indyturk.com/node/237421/siyaset/devlet-bah%C3%A7eliidam-cezas%C4%B1n%C4%B1n-hukuk-mevzuat%C4%B1m%C4%B1za-tekraral%C4%B1nmas%C4%B1-i%C4%9Fren%C3%A7-ve-ilkel>, (Erişim Tarihi: 17/06/2025); 2017 yılında Cumhur Başkan Erdoğan: İdam cezasını kaldırdık da ne değişti? <http://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-36890707>, (Erişim Tarihi: 17/06/2025)

⁸⁶ Durmuş vd., *İnsan Hakları El Kitabı*, 109-110.

bir bildirim süresinden sonra geçerli olur. Ancak böyle bir durumda bile, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 58. maddesinin 2. fıkrası açık bir şekilde şunu belirtir “Bu fesih işlemi, feshin etki doğurduğu tarihten önce gerçekleşmiş ve yükümlülüklerin ihlali niteliğinde sayılabilecek olabilecek bir olayla ilgili olarak söz konusu Yüksek Sözleşmeci Tarafın bu sözleşmeden doğan bu yükümlülüklerinden kurtulması sonucunu doğuramaz” Bu da demektir ki, Türkiye sözleşmeden çekilmiş olsa bile, geçmişte yaşanmış olaylar için ölüm cezası uygulaması uluslararası hukuka aykırı olur ve bu cezayı meşru şekilde hayata geçirmek mümkün değildir⁸⁷.

1.8. Mukayeseli Hukukta Ölüm Cezası

1.8.1. Amerika

Amerika Birleşik Devletleri'nde ölüm cezasının kaldırılması süreci, 18. yüzyılın sonlarına doğru başladı. Bu konuda öncü olan grup ise Quakerlar'dı. Quakerlar, 1794 yılında ölüm cezasının kaldırılması için aktif olarak çalışmalar yürüttü ve önemli bir başarı elde etti.

Onların çabaları sonucunda, birinci derece cinayetler dışında kalan pek çok suç için ölüm cezası kaldırıldı. Ayrıca, Pensilvanya'da Benjamin Rush gibi ölüm cezası karşıtı isimler de bu konuda kampanyalar başlattı. Bu hareketler, Amerika'da ölüm cezasının ilk kez ciddi şekilde tartışılmaya başladığı döneme işaret eder⁸⁸. Amerika'da ölüm cezasının kaldırılmasına yönelik düşünceler, aslında Avrupa'daki tartışmalardan çok, cezanın işe yaramadığı ve toplum için fayda sağlamadığı düşüncesinden kaynaklanmıştır. Bu görüş, önce uygulamada sonra da yasal düzenlemelerde ölüm cezasının kaldırılmasını savunan daha pragmatik bir bakış açısının ürünüydü. Yani, ölüm cezasının topluma yarar getirmediği fikri, bu değişimin en önemli sebebi olarak görülmüştür⁸⁹. Bu düşünce doğrultusunda, ölüm cezasını kaldıran eyaletlerde suç oranlarının artmadığının görülmesi, diğer bölgelerde de bu cezanın kaldırılmasına yönelik hareketlerin hız kazanmasına yol açtı⁹⁰.

⁸⁷ Dereboyular Bayraktar, “Geçmişten Günümüze Ölüm Cezası,” 41.

⁸⁸ Münteha Maşalı, *Mukayeseli Hukukta Ölüm Cezası ve İslâm Hukuku Açısından Değerlendirilmesi* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2002), 52.

⁸⁹ Robert G. Caldwell, “Capital Punishment”, *The Encyclopedia Americana* (New York: Americana Corporation, 1829), 597.

⁹⁰ Maşalı, *Mukayeseli Hukukta Ölüm Cezası*, 52.

1950’li yıllarda, ölüm cezasının kaldırılmasına karşı olan eyaletlerde bile bu cezayı kaldırma yönünde bir eğilim giderek güçlenmeye başlamıştı. Bu durum, Amerika Birleşik Devletleri’nin en yüksek yargı organı olan Yüksek Mahkemeyi de etkilemişti. 1958 yılında Mahkeme, tecavüz ve zina gibi suçlarda verilen ölüm cezalarının zalim ve olağandışı olduğuna karar verdi. Ancak cinayet suçlarında ölüm cezasının kaldırılması yönünde bir adım atmadı; çünkü mahkeme, böyle bir değişikliğin mağdurların katilleri öldürmeye yönlendirebileceğini ve bu durumun şiddetin artmasına yol açacağını düşündü. 1960’lı yıllarda ise ölüm cezasını kaldırma hareketi, özellikle yargılama süreçleri ve bazı davalar üzerinde yoğunlaştı. Örneğin, 1968 yılında görülen Witherspoon v. Illinois davasında Mahkeme, ölüm cezasının meşruiyeti konusunda bazı kuşkular dile getirmiştir⁹¹.

Amerika Birleşik Devletleri’nde ölüm cezasının uygulanış biçimleri de sıkça eleştirilmiştir. Özellikle 1997 yılında Amerikan Tabipler Birliği (AMA), bu konuya dikkat çekerek, fiziksel yöntemlerle idamın yapılmasına karşı olduğunu açıklamıştır. Birliğe bağlı bazı doktorlar, kişisel olarak ölüm cezasını destekleseler bile, infazların daha az acı veren yöntemlerle gerçekleştirilmesi gerektiğini savunmuşlardır. Bu nedenle, öldürücü iğne gibi yöntemlerin yanı sıra, daha insani alternatiflerin üzerinde durulması gerektiği vurgulanmıştır⁹². ABD’de ölüm cezasını uygulayan eyaletler, infaz yöntemleri konusunda birbirinden oldukça farklı tercihler yapmaktadır. Bazıları geleneksel yöntemlere bağlı kalırken, diğerleri daha modern tekniklere yönelmiştir. Örneğin, Alabama, Arkansas, Florida, Georgia, Illinois, Indiana, Kentucky, Louisiana, Nebraska, Pennsylvania, Güney Carolina, Güney Dakota, Tennessee, Vermont ve Virginia gibi eyaletlerde idamlar genellikle elektrikli sandalye ile gerçekleştirilir. Buna karşın Arizona, California, Colorado, Maryland, Mississippi, Missouri, Kuzey Carolina, Nevada, Oregon ve Wyoming’de infazlar gaz odasında yapılmaktadır. Delaware, Montana, New Hampshire ve Washington eyaletlerinde ise hem asma hem de zehirli iğne yöntemi tercih edilebilmektedir. Öldürücü enjeksiyon yöntemi ise Idaho, Oklahoma ve Texas gibi eyaletlerde yaygın olarak kullanılmaktadır. Utah ise infazlarını kurşuna dizme yöntemiyle

⁹¹ Joan Fitzpatrick - Alice Miller, “International Standards on the Death Penalty: Shifting Discourse,” *Brooklyn Journal of International Law* 19 (1993): 373.

⁹² Maşalı, *Mukayeseli Hukukta Ölüm Cezası*, 63.

yapan nadir eyaletlerden biridir. Bu çeşitlilik, eyaletlerin ölüm cezasına yaklaşımlarındaki farkları da net bir şekilde ortaya koymaktadır⁹³.

Amerika Birleşik Devletleri'nde birçok eyalette ölüm cezası hâlâ yürürlükte olsa da bu uygulamaya karşı çıkan ve kaldırılması için çaba gösteren çeşitli sivil toplum kuruluşları bulunmaktadır. Bunlar arasında Death Penalty Information Center, National Coalition to Abolish the Death Penalty ve Amnesty International USA'nın ölüm cezasını sonlandırmaya yönelik çalışmaları öne çıkıyor. Bu kuruluşların faaliyetleri sadece ülke içinde kalmayıp, internet sayesinde dünya çapında geniş bir paylaşıma dönüşmüş durumda. Böylece insanlar, ölüm cezasına karşı görüşlerini daha geniş kitlelere ulaştırabiliyor ve bu konuda bilgi edinme imkânı bulabiliyorlar⁹⁴.

Günümüzde internet, sosyal medya, dijital haber siteleri ve çevrimiçi kampanyalar gibi iletişim araçları, toplumsal farkındalık yaratma konusunda önemli bir rol oynamaktadır. Bu araçlar sayesinde ölüm cezasına karşı çıkan görüşler yalnızca hukukçuların ya da insan hakları savunucularının çevresinde kalmıyor; çok daha geniş kitlelere ulaşabiliyor. Sosyal medya üzerinden paylaşılan videolar, görseller, kişisel hikâyeler ve bilgilendirici içerikler, insanların ölüm cezasını etik, hukuki ve insani açıdan sorgulamasını sağlıyor. Bu sayede toplumda, ölüm cezasının insan onuruna aykırılığı, adalet sistemindeki olası hatalar ve cezanın ıslah edici olmaktan çok cezalandırıcı bir intikam aracı gibi kullanılması gibi konularda farkındalık artıyor. Özellikle hâlâ idam cezasının uygulandığı ülkelerde, insanlar bu dijital mecralar aracılığıyla farklı bakış açılarına ulaşabiliyor, devletin resmi görüşü dışındaki sesleri de duyabiliyor. Bu durum, toplum içinde konuyla ilgili tartışmaların yapılmasına ve hatta hukuki değişim taleplerinin gündeme gelmesine katkı sağlıyor. Dijital kampanyalar ve uluslararası dayanışma hareketleri (örneğin, #StopExecutions veya Change.org üzerindeki imza kampanyaları), küresel baskı oluşturmakta ve idam cezasının kaldırılması yönündeki uluslararası insan hakları mücadelesine ivme kazandırmaktadır. Dolayısıyla, dijital iletişim araçları yalnızca bilgi yaymakla kalmamakta aynı zamanda toplumsal dönüşümün bir parçası haline gelmektedir.

⁹³ James P. Levine vd. *Criminal Justice in America: Law in Action* (New York: John Wiley & Sons, 1986), 573.

⁹⁴ Maşalı, *Mukayeseli Hukukta Ölüm Cezası*, 63.

1.8.2. Çin

Çin ceza hukuku, çok eskiye dayanan köklü bir geçmişe sahiptir. Tarih boyunca, Çin’de ceza hukuku farklı dönemlerde çeşitli hukuk anlayışlarının etkisiyle gelişmiş ve bugünkü halini almıştır. Antik çağlardan itibaren şekillenen bu hukuk sistemi, zaman içinde değişimlere uğrayarak günümüzün ceza hukuku anlayışına temel oluşturmuştur⁹⁵. Hukukun ilk sisteminin M.Ö. 2255 yılında İmparator Shun tarafından oluşturulduğu ve bu dönemde cezalar arasında dağlama, burun kesme, sakatlama, hadım etme ile ölüm cezalarının ilk kez uygulamaya konduğu ifade edilmektedir. Ölüm cezası, sonraki hanedanlar tarafından da devam ettirilmiştir. Genellikle bu cezanın verilmesi imparatorun yetkisindeydi; ancak bazı durumlarda yerel yönetimler de ölüm cezasının uygulanmasında yetkili olabiliyordu. Örneğin, adam öldürme, korsanlık, eşkiyalık, isyan, sahte para basma, resmi mühür sahteciliği, kundaklama, 12 yaşından küçük kızlara tecavüz ve tuz kaçakçılığı gibi suçlarda, ölüm cezasının infazı yerel yöneticilere bırakılmıştır⁹⁶. Çin hukukunda, evlenecek çiftlerin aynı soyadı taşıması gerektiği kuralı vardı. Bu kurala uymayan kişiler ise ölüm cezasıyla cezalandırılıyordu⁹⁷.

Çin’de infazlarla ilgili resmi ve gayri resmi kaynaklar farklı rakamlar vermekle birlikte genel olarak infaz sayılarının oldukça yüksek olduğu belirtiliyor. Bazı kaynaklar 1983-1987 yılları arasında 30.000’in üzerinde infaz yapıldığını söylerken, diğerleri bu sayının binin biraz üzerinde olduğunu ifade ediyor⁹⁸. Ölüm cezasını gerektiren suçlar zaten oldukça fazlayken, 1983 yılında insan kaçakçılığı, fuhuşa aracılık etme ve gizli örgüt kurma gibi pek çok yeni suç da bu listeye eklenmiştir⁹⁹. Çin’de düzenlenen resmi bir toplantıda, Avrupa Birliği insan haklarının kabul edilmesi ve ölüm cezasının kaldırılması talebini gündeme getirdi. Toplantının ardından Başbakan Zhu Rongji, Çin’in insan haklarını tanıdığını ifade etti, ancak toplumsal istikrar ve sosyal dengeyi korumak adına ölüm cezasının uygulanmasının zorunlu olduğunu vurguladı. Bu nedenle, ölüm cezasının tamamen kaldırılması için zamana ihtiyaç duyduklarını belirtti. Uluslararası Af Örgütü’nün 21 Mart 2001 tarihinde yayımladığı rapora göre, Çin’de 1999 yılında 2.088 kişiye ölüm cezası verilmiş ve 1.263 kişinin cezası infaz edilmiştir. Raporda ayrıca, 1990-

⁹⁵ Maşalı, *Mukayeseli Hukukta Ölüm Cezası*, 32.

⁹⁶ Maşalı, *Mukayeseli Hukukta Ölüm Cezası*, 73.

⁹⁷ Okandan, *Umumî Hukuk Tarihi Derleri*, 36.

⁹⁸ Maşalı, *Mukayeseli Hukukta Ölüm Cezası*, 73.

⁹⁹ Jean Imbert, *Ölüm Cezası* (İstanbul: İletişim Yayınları, 1992), 118.

1999 yılları arasında toplam 27.599 kişinin idama mahkûm edildiği ve bunlardan 18.194'ünün cezasının infaz edildiği de yer almaktadır¹⁰⁰.

1.8.3. Avusturya

1783 yılında Avusturya İmparatoru II. Joseph, gizli bir düzenlemeyle mahkemelerin verdiği idam kararlarının doğrudan kendisine bildirilmesini istemiştir. Bu kararları tek tek inceleyen Joseph, pek çok mahkûmu affetmiş ve böylece onun döneminde yalnızca 1786 yılında bir idam cezası uygulanmıştır. 1787'de ise idam cezasını tamamen kaldıran bir yasa yürürlüğe girmiştir. Ancak bu uygulama uzun sürmemiştir. II. Joseph'in ardından tahta çıkan II. François, 1803 yılında vatana ihanet suçları için idam cezasını geri getirmiştir. Her ne kadar ceza kaldırıldıktan sonra suç oranlarında artış gözlenmemiş olsa da François, bazı suçluların asla ıslah edilemeyeceğini ve toplumun güvenliğini sağlamak için idamın bazen tek çare olduğunu savunmuştur. Bu nedenle, hazırlanan yeni yasayla idam cezası uygulanabilecek suçların sayısı da artırılmıştır¹⁰¹. Avusturya'da idam cezası 3 Nisan 1919'da tekrar kaldırılmıştır. Fakat 20. yüzyılın başında güç kazanan pozitivist ve totaliter düşünce akımlarının etkisiyle bu ceza yeniden uygulanmaya başlanmıştır: 1926'da siyasi suçlar, 1930'da ise adi suçlar için tekrar yürürlüğe konmuştur. Son olarak, 1968 yılında idam cezası tamamen kaldırılmış ve Avusturya hukuk sisteminden çıkarılmıştır¹⁰².

1.8.4. Fransa

Fransa, ölüm cezasının gerekliliği konusunda en yoğun tartışmaların yaşandığı, bu konuda sayısız bilimsel çalışmanın yapıldığı ülkelerin başında gelir. Ancak tüm bu fikir üretimine ve entelektüel çabalara rağmen Fransa'da idam cezasının kaldırılması süreci diğer Avrupa ülkelerine göre oldukça yavaş işlemiştir. Hem yasama hem de yargı organlarında bu konuda ilerleme sağlamak zaman almıştır. Fransız Devrimi'nin ilk dönemlerinde, aydınlar arasında ölüm cezasıyla ilgili iki temel görüş öne çıkmıştır. Bazı düşünürler bu cezanın tamamen ortadan kaldırılmasını savunurken, diğerleri yalnızca en ağır suçlar için kullanılmasından yanaydı. Bu görüş ayrılığı, özellikle Kurucu Meclis'te yapılan tartışmalarda net bir şekilde ortaya çıkmıştır. 1789 Ekim ayında Meclis, ölüm

¹⁰⁰ Maşalı, *Mukayeseli Hukukta Ölüm Cezası*, 73.

¹⁰¹ Maşalı, *Mukayeseli Hukukta Ölüm Cezası*, 39.

¹⁰² Köksal Bayraktar, "Ölüm Cezası", *İstanbul Üniversitesi Mukayeseli Hukuk Araştırmaları Dergisi* 2/3 (1968), 61.

cezasının ancak hâkimlerin beşte dört çoğunluğuyla verilebileceği kuralını kabul ederek bir denge arayışına girmiştir. Ancak 1791 yılına gelindiğinde, devrimci heyecanın azalmasıyla birlikte ceza yasaları üzerindeki tartışmalar yeniden gündeme gelmiştir. Anayasa ve ceza yasası komiteleri tarafından hazırlanan bir raporda, ölüm cezasının caydırıcı bir etkisinin olmadığı vurgulanmış ve yerine hapis cezası getirilmesi önerilmiştir. Bu öneri, Meclis'te hararetle tartışmalara yol açtı. Robespierre, Pétion ve Duport gibi isimler idam cezasının kaldırılmasını savunurken; Prugnon ve Brilat-Savarin gibi bazı üyeler, idamın yerini başka hiçbir cezanın tutamayacağını ileri sürdü. Sonuç olarak, idam cezasını destekleyenler hem sayıca fazlaydı hem de görüşlerini etkili bir şekilde savundular. Bu nedenle Kurucu Meclis, neredeyse oybirliğiyle ölüm cezasının kaldırılmaması yönünde karar verdi¹⁰³.

1791'de kabul edilen Fransız Ceza Yasası'nın 2. maddesi, ölüm cezasının sadece mahkûmun yaşamına son vermekle sınırlı olduğunu ve infaz sırasında hiçbir şekilde işkenceye başvurulamayacağını belirtir. Hemen ardından gelen 3. madde ise idamın, baş kesme yöntemiyle uygulanacağını düzenler. Bu maddeler, 1789 yılında Milletvekili Joseph-Ignace Guillotin'in önerdiği baş kesme cihazını (yani giyotini) yeniden gündeme getirmiştir. Guillotin'in amacı, idamları daha hızlı ve acısız bir şekilde gerçekleştirebilecek, herkese eşit şekilde uygulanabilecek bir yöntem ortaya koymaktı. Bu cihaz, yasa komitesi tarafından 20 Mart 1792'de kabul edildi¹⁰⁴ ve ilk kez 25 Nisan 1792'de Greve Meydanı'nda, cinayet ve hırsızlık suçlarından idama mahkûm edilen Nicolas-Jacques Pelletier'nin infazında kullanıldı. Bu tarihten itibaren giyotin, Fransa'da ölüm cezasının infazında standart haline geldi. Kurşuna dizme ise yalnızca askerî suçlar için başvuru istisnai bir yöntem olarak kaldı¹⁰⁵.

Robespierre'in iktidarda olduğu dönemde, yani 27 Temmuz 1794'e kadar, Paris'teki Devrim Mahkemeleriyle taşradaki özel mahkemeler tarafından yaklaşık 17.000 kişi idama mahkûm edildi. Bu infazların büyük çoğunluğu giyotinle gerçekleştirildiği için bu dönem giyotinin tarih boyunca en yoğun şekilde kullanıldığı zaman dilimi olarak öne çıkar. Robespierre'in devrilmesinden sonra ise idam cezaları ciddi biçimde azaldı. Devrim Meclisi, yani Konvansiyon, bu kez ölüm cezasının tamamen kaldırılmasını

¹⁰³ Mehmet Semih Gemalmaz, *Ulusal üstü İnsan Hakları Hukukunun Genel Teorisine Giriş* (İstanbul: Beta Yayın Dağıtım, 2001), 294.

¹⁰⁴ Maşalı, *Mukayeseli Hukukta Ölüm Cezası*, 40.

¹⁰⁵ Osman Balcıgil, *Birleşmiş Milletler ve Uluslararası Af Örgütü Konferanslarında Ölüm Cezası* (İstanbul: Birikim Yayınları, 1982), 98.

gündemine aldı. 26 Ekim 1795'te yapılan son oturumda meclis üyeleri iki görüşte yoğunlaştı: Bir kesim, devrimi korumak için idam cezası gibi güçlü bir araca ihtiyaç olduğunu savunurken, diğerleri artık bu yöntemin sona ermesi gerektiğini dile getirdi. Yapılan oylama sonucunda, Fransa Cumhuriyeti'nde ölüm cezasının kaldırılması yönünde karar alındı, ancak bu karar hemen uygulanmadı. Cezanın kaldırılması, gelecekte barış ortamının sağlanacağı bir zamana bırakıldı. Yani ölüm cezasının sona ermesi doğrudan değil, şartlı olarak kabul edildi¹⁰⁶. Ama bu yasa fazla uzun sürmedi. Hem devam eden savaşlar hem de halkın büyük çoğunluğunun ölüm cezasını desteklemesi yüzünden yasa 29 Aralık 1801'de yürürlükten kaldırıldı. Daha sonra 1810'da çıkarılan Ceza Kanunu ile idam cezası yeniden geçerli hale getirildi. Bu kanunu hazırlayanlar, faydacılık anlayışını benimseyerek, ölüm cezasının hem suçluları caydırmada hem de topluma örnek olmada en etkili yöntem olduğunu savundular¹⁰⁷.

1810 yılında çıkarılan yasa, devlete karşı işlenen birçok ciddi suç ölüm cezası kapsamına aldı. Kasıtlı cinayet, anne-baba veya çocuk öldürme, zehirlenme, hırsızlık, kundaklama gibi yaklaşık 36 farklı suç bu cezanın içine girdi. Ayrıca, daha önce suç işlemiş kişilerin aynı suçü tekrarlaması ya da suçlulara yardım edenlerin daha ağır şekilde cezalandırılması da yasayla kabul edildi. Mesela, ömür boyu kürek cezası almış biri aynı suçü yeniden işlerse bu sefer ölüm cezası veriliyordu. Suç listesinin bu kadar geniş olması, zaman içinde ölüm cezasının sık sık uygulanmasına neden oldu. Özellikle XVIII. Louis ve X. Charles'ın dönemlerinde idamlar oldukça yaygındı. 1825 ile 1830 yılları arasında her yıl ortalama 111 kişi idama mahkûm edildi ve bunların yaklaşık 72'si infaz edildi¹⁰⁸.

28 Nisan 1832'de çıkarılan yasayla jüriye hafifletici koşulları değerlendirme hakkı tanınmasının yanı sıra, kalpazanlık ve ağır hırsızlık gibi dokuz suç için ölüm cezası kaldırıldı¹⁰⁹. Daha sonra Cumhuriyet'in ilanından sonra, 28 Şubat 1848 tarihli yasa ile ölüm cezası siyasi suçlar için tamamen kaldırılırken insan hayatına yönelik bazı ağır suçlar için uygulanmaya devam etti¹¹⁰. Bu hüküm, 4 Kasım 1848'de kabul edilen Anayasa'nın 5. maddesine de yansıtıldı. Ölüm cezasına karşı en sert tavırlarıyla bilinen Victor Hugo gibi bazı isimler, bu maddenin kamu hukuku suçlarını da kapsamı

¹⁰⁶ Maşalı, *Mukayeseli Hukukta Ölüm Cezası*, 41.

¹⁰⁷ Sulhi Dönmezer- Sahir, Erman Nazari ve Tatbiki Ceza Hukuku, 10. basım (İstanbul, 1994), 66.

¹⁰⁸ Maşalı, *Mukayeseli Hukukta Ölüm Cezası*, 41.

¹⁰⁹ Necdet Yalkut, "Mukayeseli Hukuk Bakımından Ölüm Cezası," *Adalet Dergisi*, Ankara, 1964, 1007.

¹¹⁰ Maşalı, *Mukayeseli Hukukta Ölüm Cezası*, 41.

gerektiğini savundu. Ancak yaptıkları öneri, 498’e karşı 216 oyla kabul edilmedi¹¹¹. 1932’de çıkan yasayla jüriye hafifletici nedenleri dikkate alma yetkisi verildi, ayrıca devlet başkanlarına infazları erteleme ya da affetme hakkı tanındı. Bu değişiklikler hem ölüm cezası kararlarının hem de infazların sayısında belirgin bir düşüşe yol açtı. Ayrıca 1848’deki yasa, ölüm cezasının uygulanacağı suç sayısını azaltarak bu azalmanın devam etmesini sağladı. Örneğin, 1826-1830 arasında yılda ortalama 111 idam kararı verilirken, 72’si infaz edildi. 1831-1857 arasında bu kararlar 51’e, infazlar ise 32’ye düştü. 1851-1860 arasında 40 idam kararı verildi ve 28 infaz yapıldı. 1876-1880 yıllarında ise 33 infaz gerçekleştirildi¹¹². 1888 ile 1907 yılları arasında yapılan istatistikler, ölüm cezasının uygulanmasında yaklaşık olarak yüzde 12,5 oranında bir azalma olduğunu göstermektedir. Hatta son iki yılda bu cezanın tamamen uygulanmadığı tespit edilmiştir. Ayrıca, adam öldürme vakalarının sayısı da 3066’dan 1608’e düşmüştür¹¹³. 1906, 1908 ve 1927 yıllarında hükümet, ölüm cezasının tamamen kaldırılması için meclise yasa tasarıları sundu. Ancak o dönemde yaşanan korkunç bir cinayetin kamuoyunda yarattığı tepki nedeniyle bu tasarılar kabul edilmedi. Ardından, II. Dünya Savaşı’nın etkisiyle 10 binden fazla idam gerçekleştirildi. Bu yıllarda ölüm cezasını gerektiren suçlara yeni maddeler de eklendi. 1938 ve 1939’da ihanet ve casusluk suçları, 1940-1944 yılları arasında hırsızlık, gece baskını, kasıtlı ürün yakma ve patlayıcı ya da radyo yapımı gibi suçlar, 1950’de gündüz vakti silahlı soygun ve ağır yaralanmaya ya da ölüme yol açan yangınlar, 1954’te ise 15 yaşından küçük bir çocuğun ölümüne neden olan davranışlar ölüm cezası kapsamına alındı. 1965 yılında çıkarılan yeni kanunla suç listesine yine bazı eklemeler yapıldı. Ancak buna rağmen infaz sayısında genel bir düşüş gözlemlendi; hatta 1930 ile 1935 arasında sadece 10 idam infazı gerçekleşti¹¹⁴. 1946 yılında 78 kişi ölüm cezasına çarptırılmış ve bunların 33’ü infaz edilmiştir. 1959’da ise mahkûmiyet sayısı 5’e düşmüş, sadece 1 infaz yapılmıştır. 1969’dan 1978’e kadar geçen sürede ise 22 kişi idam cezası almış, bunlardan 6’sı infaz edilmiştir. Son idam, 10 Eylül 1977’de, cinayet, ırza geçme ve işkence gibi suçlardan hüküm giymiş bir mahkûma uygulanmıştır. 1980 yılında ise üç kez ölüm cezası kararı verilmiştir¹¹⁵.

¹¹¹ Demirel, Hakkı. “Ölüm Cezası”. *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, no. 1 (1955), 160.

¹¹² Yalkut, “Mukayeseli Hukuk Bakımından Ölüm Cezası,” 1008.

¹¹³ Maşalı, *Mukayeseli Hukukta Ölüm Cezası*, 42.

¹¹⁴ Yalkut, “Mukayeseli Hukuk Bakımından Ölüm Cezası,” 1008.

¹¹⁵ Mehmet Semih Gemalmaz, *Ulusalüstü İnsan Hakları Hukukunda Yaşam Hakkı ve İşkence Yasağı*, İstanbul, 1993, 128.

1960 yılında, iş dünyasından, hukuk alanından ve tıptan tanınmış isimler bir araya gelerek ölüm cezasının kaldırılması için “Fransız Derneği”ni kurdular. Bu uzun süren çabaların sonunda, Cumhurbaşkanı Mitterrand döneminde 9 Ekim 1981’de kabul edilen 81-908 sayılı yasa ile ölüm cezası resmen kaldırıldı. Yerine ise, işlenen suçun ciddiyetine göre ya ömür boyu ağır hücre hapsi ya da ömür boyu hapis cezası getirilmesi kararlaştırıldı¹¹⁶. Fransa’da ölüm cezasının tamamen kaldırılması süreci, uluslararası bir anlaşmanın onaylanıp yürürlüğe girmesiyle kesinleşti. İnsan Haklarını Koruma Avrupa Konvansiyonunun 6 No.lu protokolü 28 Nisan 1983’te imzalandı ve 31 Aralık 1985’te Meclis tarafından 85-1485 sayılı yasa ile kabul edildi. Bu anlaşmaların Fransız yasalarının üzerinde olması ve protokolden vazgeçmek için sadece beş yıllık bir süre tanınması ölüm cezasının kaldırılmasını zorunlu ve geri dönüşü olmayan bir karar haline getirdi¹¹⁷.

1.8.5. Almanya

1848’de toplanan Frankfurt Ulusal Meclisi, ölüm cezasının sadece savaş hukuku çerçevesindeki suçlar ve denizcilikle ilgili isyanlar gibi istisnai durumlarda uygulanmasına karar verdi. Bu karar, Almanya’daki birçok devlet tarafından kabul edildi. Ancak Prusya, Bavyera ve Hannover’de bu yenilik tepkiyle karşılandı ve bu nedenle söz konusu bölgelerde ölüm cezası tamamen kaldırılmadı¹¹⁸. 1848 ve 1849’daki halk ayaklanmalarının benzer yeni isyanlara yol açmasından endişe eden yöneticiler, Oldenburg, Nassau ve Anhalt dışındaki birçok devlette ölüm cezasını yeniden yürürlüğe koydu¹¹⁹.

1 Mart 1870’te yürürlüğe giren ve Kuzey Almanya Federasyonu Devletleri için ortak ceza yasası olarak kabul edilen düzenlemeyle, ölüm cezası sadece vatana ihanet ve kasıtlı adam öldürme gibi iki ağır suçla sınırlandırıldı. Bu değişiklikten sonra Almanya’da idam cezalarının sayısı giderek azaldı ve savaş dönemine kadar bu cezanın tamamen kaldırılmasına yönelik bazı adımlar atıldı¹²⁰. Ne var ki, bu ceza Nazi döneminde çok daha geniş bir şekilde kullanıldı. Siyasal suçlar da dahil olmak üzere pek çok farklı suç için ölüm cezası verildi. Alman mahkemeleri, Nazi rejimine karşı casusluk yapmak ya da

¹¹⁶ Yalkut, “Mukayeseli Hukuk Bakımından Ölüm Cezası,” 1008.

¹¹⁷ Maşalı, *Mukayeseli Hukukta Ölüm Cezası*, 43.

¹¹⁸ Bayraktar, “Ölüm Cezası”, 59.

¹¹⁹ Maşalı, *Mukayeseli Hukukta Ölüm Cezası*, 46.

¹²⁰ Demirel, “Ölüm Cezası”, 165-166.

ihbarcılıkta bulunmak gibi suçları ölümle cezalandırıyordu. Hitler'in (1889-1945) yönetimi altında idamlar sadece kurşuna dizilmekle kalmadı; çalışma kamplarında açlık ve hastalık nedeniyle ölüme terk edilenler, gaz odalarında veya gazlı vagonlarda toplu şekilde yaşamlarını yitirdi¹²¹. Amerikan Hapis Birliği Araştırma ve Planlama Komitesinin başkanırken Prof. Lejins, ölüm cezasının özellikle Nazi Almanyası'nda çok sık uygulandığını ve bu dönemde cezanın kaldırılmasına yönelik en güçlü karşı çıkışların da ortaya çıktığını ifade etmiştir. Nazi rejimi sona erdikten sonra, Federal Almanya 24 Mayıs 1949'da kabul edilen Anayasanın 102. maddesiyle ölüm cezasını tamamen kaldırdı¹²².

1.9. İslam Hukukunda Ölüm Cezası

1.9.1. İslam Hukukunda Suçların Temel Kategorileri

1.9.1.1. Bazı fiiller var ki, birinin hayatına son vermek ya da ona zarar vermek gibi çok ciddi sonuçlar doğuruyor. Bunlar, kişinin temel haklarına (yani şahsi haklarına) doğrudan zarar veren suçlar arasında yer alıyor. Bu tür olaylar genelde insanın can güvenliğine yapılan saldırılar olarak görülüyor. Çünkü burada konu sadece bir eylem değil, bir insanın yaşam hakkı. Bu yüzden de bu tür durumlarda, mağdurla fail arasında uzlaşma sağlanması ya da affetme gibi şeyler, hukuken mümkün olabiliyor. Yani şahsi haklar ön planda olduğu için, tarafların kendi aralarında anlaşması bazı durumlarda geçerli sayılıyor¹²³.

1.9.1.2. Bu tarz fiiller, Kur'an'da da yer alıyor ve sadece insanlara karşı değil, Allah'a karşı işlenmiş birer günah olarak da kabul ediliyor¹²⁴. Bu tür suçlar, İslam toplumunun düzenini bozan eylemler arasında sayılıyor. Hırsızlık, zina, alkol almak, birine zina iftirası atmak (kazf), yol kesmek ya da dinden çıkmak (irtidat) gibi fiiller de bu gruba giriyor, Zaten bunlarla ilgili hükümler Kur'an'da da yer alıyor¹²⁵. Bu tarz suçlarda mağdurun illa şikâyetçi olması gerekmiyor. Çünkü bu

¹²¹ Maşalı, *Mukayeseli Hukukta Ölüm Cezası*, 47.

¹²² Maşalı, *Mukayeseli Hukukta Ölüm Cezası*, 47.

¹²³ Akbulut, "İslam Hukukunda Suçlar ve Cezalar", 167.

¹²⁴ Recep Çevik, *İslam Ceza Hukukunda Had Cezaları (Serahsi Örneği)* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Bursa Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2019), 15.

¹²⁵ Akbulut, "İslam Hukukunda Suçlar ve Cezalar", 167; M. Emin Artuk vd., *Ceza Hukuku Genel Hükümler*, 12. basım. (Ankara: Adalet Yayınevi, 2018), 62; Hamide Zafer, *Ceza Hukuku Genel Hükümler TCK m. 1-75: Genel Bilgiler, Suç Hukuku (Suçun Objektif ve Sübjektif Yapısı, Hukuka Aykırılık, Kusurluluk, Suçun Özel Belirli Şekilleri, Cezalandırılabilirliğin Diğer Koşulları), Yaptırım Hukuku, Uluslararası Ceza Hukuku* (İstanbul: Beta Yayınları, 2015), 22.

eylemler sadece kişiye karşı değil, topluma ve Allah’a karşı da işlenmiş sayılıyor. Ayrıca bu suçların cezaları önceden belli olduğu için ne artırılabilir ne de azaltılabilir¹²⁶. Ama eğer sanık suçu kabul etmezse ve eldeki delillerle de suç tam olarak ispatlanamazsa, bu durumda Allah’ın merhameti dikkate alınır ve ceza verilmemesi uygun görülür. Yani böyle durumlarda hâkimin ceza vermemesi normal karşılanır¹²⁷.

1.9.1.3. Bu kategoriye ta’zir kapsamındaki suçlar da giriyor. Ta’zir suçları, Kur’an ve hadislerde açıkça cezası belirtilmemiş, cezanın hâkimin takdirine bırakıldığı suçlar olarak biliniyor¹²⁸. “Tazir” kelimesi, yasaklama, cezalandırma, zorlamak, reddetmek ve terbiye etmek gibi anlamlara geliyor. İslam hukukunda ta’zir, hem suç sayılan ama cezası kesin belirtilmemiş, hem de bireylere ya da topluma zarar verdiği için yetkililerin cezalandırdığı fiilleri kapsıyor. Devlete karşı işlenen suçlar da ta’zir kapsamına giriyor ama bunların tam listesi İslam’ın temel kitaplarında yok. Bu tür suçlarda, cezayı devletin başındaki “veliyyü’l-emr” veya onun yerine yetki alan hâkimler ve görevli memurlar verebiliyor¹²⁹.

1.9.2. İslam Hukukunda Cezalar

İslam ceza hukukunun temel kaynakları Kur’an ve Sünnettir. Bu iki kaynak, ceza hukukunun temel kurallarını ve amaçlarını belirler. Cezalandırmanın amacı genel olarak suçların yayılmasını engellemek ve toplumun düzenini korumaktır. Daha özel olarak ise suçluyu düzeltmek, cezalandırmak ve suçun tekrarlanmasını önlemektir. İslam dini, cezaların devletin işi olduğunu kabul eder ve devletin adil bir şekilde ceza vermesi için kurallar koyar. Kısas, diyet ve had cezaları da bu düzenin içinde yer alır ve böylece cezalar hem adil hem de kanuna uygun olur.

1.9.2.1. Bireysel Haklara Yönelik Suçların Cezalandırılması

Bu suçların cezaları genellikle “kısas” ve “diyet” olarak belirlenmiş. “Hakkı ademiye” denen kişisel haklara yönelik suçlar ise, direkt olarak kişinin kendisiyle ilgili oluyor.

¹²⁶ Çevik, *İslam Ceza Hukukunda Had Cezaları*, 15.

¹²⁷ Akbulut, “İslam Hukukunda Suçlar ve Cezalar”, 168.

¹²⁸ Çevik, *İslam Ceza Hukukunda Had Cezaları*, 15; Kayıhan İçel, *Ceza Hukuku Genel Hükümler*, 5. basım. (İstanbul: Beta Yayınevi, 2018), 83; Veli Özer Özbek vd., *Türk Ceza Hukuku: Genel Hükümler*, 7. basım. (Ankara: Seçkin Yayınevi, 2016), 106.

¹²⁹ Akbulut, “İslam Hukukunda Suçlar ve Cezalar”, 169.

1.9.2.1.1. Kisas

Kisas, intikam ya da ödeşme anlamına gelir ve öldürme, yaralama ya da bir organın zarar görmesi gibi suçlarda, suçlunun aynı şekilde cezalandırılmasını sağlar. Kisas ikiye ayrılır: cana karşı kisas ve uzva karşı kisas. Bu ceza uygulanırken bazı şartlar vardır. Mesela suçun bilerek yapılması, suçlunun akıllı ve ergin olması, öldürülen kişinin İslam hukukunca korunuyor olması ve öldüren kişinin, öldürülenin çocukları ya da köleleri gibi yakınları olmaması gerekir¹³⁰.

Kisas cezaları, bir kişinin hayatına ya da vücuduna zarar veren suçlarda, suçlunun aynı şekilde cezalandırılmasıdır. Yani birini kasten öldürmek ya da yaralamak gibi durumlarda, ceza da benzer şekilde verilir. Burada önemli olan, suçun kasıtlı olup olmadığıdır. Eğer kasıt yoksa, yani kazara olmuşsa, kisas yerine diyet cezası uygulanır. Yani kasıt varsa kisas, yoksa diyet cezası vardır¹³¹.

Kasten adam öldüren kişiye kisas cezası uygulanır. Yani cana karşı işlenen kisas genellikle ölümle sonuçlanır. İslam hukukçuları, kastın olup olmadığını anlamak için bazı kurallar koymuşlar. Mesela, eğer suçlu işi; kesici, delici ya da parçalayıcı bir aletle yaptıysa bu genellikle kast olduğunu gösterir. Yani kimin kastı var, yok diye bakarken kullandığı alete dikkat edilir. Kılıç, bıçak, ok, mızrak, keskin taş ya da sivri odun gibi şeyler bu araçlara örnektir. Yakarak öldürmek kesin kasten öldürme sayılır, dayakla öldürmek ise neredeyse kasıtlı öldürmeye yakın bir durum olarak görülür¹³².

Kisas cezası uygulanabilmesi için, suçlunun suçu bilerek ve isteyerek işlemiş olması gerekir. Yani kişinin kasten öldürmüş olması şarttır. Eğer ölüm kasıt olmadan yani yanlışlıkla gerçekleşmişse veya doğrudan öldürme amacı yoksa ama yine de ölüm olmuşsa, o zaman kisas cezası uygulanmaz¹³³. Benzer şekilde, öldürmeyecek ama tehlikeli olan bir fiilin bilinçli olarak yapılması sonucu ölüm olursa ya da kişi fiili istemeden yapmışsa, kisas yerine başka cezalar (mesela diyet) uygulanır. Bu fark, İslam ceza hukukunda adaleti sağlamak ve cezaları suçun kasıt derecesine göre vermek için çok önemlidir¹³⁴.

¹³⁰ Mehmet Koç, "Osmanlıda Ölüm Cezası Verilen Zina, Hırsızlık, Öldürme ve Yaralama Suçları," *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi* 33 (2019), 275-276.

¹³¹ Çevik, *İslam Ceza Hukukunda Had Cezaları*, 15.

¹³² Koç, "Osmanlıda Ölüm Cezası Verilen Suçlar, 276-277.

¹³³ İçel, *Ceza Hukuku Genel Hükümler*, 81-82.

¹³⁴ Akbulut, "İslam Hukukunda Suçlar ve Cezalar", 171.

1.9.2.1.2. Diyet

Bir kişi bir başkasının ölümüne ya da yaralanmasına sebep olduğunda, kısas cezası uygulanamayabilir ya da taraflar kısastan vazgeçebilir. İşte bu durumda, suçlu olan kişi mağdura ya da ailesine maddi bir tazminat der ve buna “diyet” denir. Diyet, bir nevi zarar karşılığı olarak verilen para cezasıdır¹³⁵. Diyet, aslında maddi bir tazminat ve para cezası gibidir. Kısas hakkına sahip olan kişiler ister tamamı ister bir kısmı bu haktan vazgeçip diyet talep edebilir. Ayrıca, kısasın uygulanması için gereken şartlardan biri eksikse ya da başka bir nedenle kısas yapılamıyorsa, o zaman diyet cezası devreye girer. Diyet genellikle kısas kapsamındaki suçların kazara işlenmesi durumunda ya da kasten yapılmış olsa bile kısas için gerekli koşullar sağlanmadığında uygulanır. Diyet miktarı İşlam hukukunda önceden belirlenmiştir. Eğer birinin organına zarar verilmişse veya beden bütünlüğüne saldırı olmuşsa ve bunun için belirlenmiş bir tazminat yoksa hâkim yaralanan kişiyi bir köle gibi değerlendirir. Sonra, yaralanmanın neden olduğu zarar oranına göre tam diyet bedelinden bir miktar belirleyip karar verir. Bu tür bedensel tazminatlara “erş” denir¹³⁶.

Kasten yapılan yaralamada, suç ve ceza arasında eşitlik sağlanamazsa ya da taraflar anlaşır ya da mağdur affederse, kısas cezası uygulanmaz. Bunun yerine maddi tazminat olan diyet (erş-i mukadder) devreye girer. Eğer zarar gören uzuv vücutta tek olan bir organ ise tam diyet, çift olan bir organdan sadece biri zarar görmüşse yarım diyet ödenir. Bazı durumlarda da önceden belirlenmiş bir bedel yoksa, hâkim yaralanmanın durumuna göre uygun bir tazminat belirler; buna da “erş-i gayr-i mukadder” denir¹³⁷.

Çoğu cinayet ve yaralama olayında, kan parası denilen diyetin miktarı önceden belirlenmiştir. Ancak eğer bu miktar belirlenmemişse, mağdur kişi köle gibi kabul edilir. Bu durumda hâkim, mağdurun bu statüye bağlı olarak değer kaybını göz önünde bulundurarak tam kan parasının belli bir yüzdesini takdir eder. Ayrıca, görme, duyma, düşünme, yürüme veya çalışma gibi temel işlevlerden biri kaybedilirse tam kan parası ödenmesi gerekir. Eğer aynı görevi gören birden fazla uzuv varsa, kan parası bu uzuvların sayısına göre paylaştırılır. Kan parası genellikle deve, gümüş ya da altınla ödenirdi.

¹³⁵ Mehmet Aytekin, "İşlam Ceza Hukukunda Kısas ve Diyet Cezalarında Kadın-Erkek Ayrımı zerine Fıkhi Bir Analiz," *Hikmet Yurdu Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi* 14/28 (2021), 315.

¹³⁶ Aytekin, "Kısas ve Diyet Cezalarında Kadın-Erkek Ayrımı, 319-320.

¹³⁷ Koç, "Osmanlıda lm Cezası Verilen Suçlar, 280.

Örneğin, bir kişinin öldürülmesinin diyeti olarak 100 dişi deve, 1000 altın dinar veya 12.000 gümüş dirhem belirlenmiştir¹³⁸.

1.9.2.2. Allah’a Karşı Sayılan Suçlara Uygulanan Dini Cezalar (Had)

İslam hukukunda, bazı suçlar için Kur’an’da açıkça belirtilmiş ve üzerinde değişiklik yapılamayan kesin cezalara “had” denir. Bu cezalar, genellikle Allah’ın haklarına yönelik işlenen suçlara karşı konmuştur ve bu yüzden sabit, kesin ve tartışmaya kapalıdır. Had cezaları değiştirilemez ve esnetilemez; uygulanmaları doğrudan Kur’an hükümlerine dayanır, "Had" kelimesinin çoğulu “hudud” şeklindedir¹³⁹. Allah’a karşı işlenen suçlar arasında özellikle hırsızlık, zina, sarhoşluk (alkol veya başka maddeler kullanmak), iftira yoluyla zina isnadı (kazf), yol kesicilik, dinden dönmek (irtidat) ve bazı görüşlere göre isyan gibi eylemler yer alır. Bu suçların hepsi, İslam toplumunun düzenini ve Allah’ın koyduğu sınırları korumaya yöneliktir. Bu nedenle bu suçların soruşturulması ve cezalandırılması, mağdurun şikâyetine bağlı değildir; yani suçlu, şikâyet olmasa bile doğrudan yargılanır ve cezası verilir. Had cezalarının uygulanması, toplumda adaletin sağlanması, suçların önlenmesi ve insanların haklarının korunması için büyük önem taşır. Bu cezalar, aynı zamanda Allah’ın emirlerine bağlı kalınması gerektiğini hatırlatır ve toplumsal düzenin korunmasına katkı sağlar¹⁴⁰.

Had cezaları oldukça ağır ve ciddi yaptırımlar içerdiği için, bu tür suçların mahkemede kanıtlanması çok sıkı ve titiz kurallara bağlanmıştır. Örneğin, zina suçunun kesin olarak sabit sayılması için dört erkeğin olayı bizzat görmüş olması ve ifadelerinin en küçük detayına kadar tamamen aynı olması gerekir. En ufak bir şüphe dahi varsa, bu cezaların uygulanmasından kaçınılır; çünkü şüphe, hadd cezasının infazını engelleyen önemli bir faktördür. Bazı görüşlere göre ise, zina suçunun kanıtlanmasında dört şahidin tamamının erkek olması şartı esnetilerek eğer bir ya da birkaç tanesi kadın ise, iki kadının şahitliği bir erkeğin şahitliğiyle eşdeğer kabul edilir. Bu da ispatın daha esnek bir şekilde değerlendirilmesine olanak tanır¹⁴¹.

¹³⁸ Özbek vd., *Türk Ceza Hukuku: Genel Hükümler*, 105; Abubakari Emanuel Nakaza, *İslam Hukuku ve Uluslararası Hukukta Ölüm Cezası Verilen Suçlar ve Gerekçelerinin İncelenmesi* (yüksek lisans tezi, Necmettin Erbakan Üniversitesi, 2022), 34-38.

¹³⁹ Akbulut, “İslam Hukukunda Suçlar ve Cezalar”, 174-175.

¹⁴⁰ Akbulut, “İslam Hukukunda Suçlar ve Cezalar”, 174-175.

¹⁴¹ Nihat Dalgın, "Kadın ve Erkeğin Şahitliği ile İlgili Naslardaki Düzenlemelerin İslam Hukukuna Yansımaları Üzerine Değerlendirme," *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi* 5/4 (2005), 10-11.

Zina iftirası (kazf) ve hırsızlık (sirkat) gibi suçlarda, cezanın uygulanabilmesi için mağdurun şikâyetinde bulunması şarttır. Ayrıca hem suçun ispat sürecinde hem de cezanın uygulanmasında şikâyetçinin bizzat bulunması gereklidir. Zina suçunda, şahit sayısı yeterli değilse ceza verilemez. Özellikle recm yani taşıyarak ölüm cezasında, şahitler taşlamaya başlamazsa ceza düşer; çünkü böyle durumlarda şüphe ortaya çıkar. İslam ceza hukukunda şüphe durumunda had cezalarının uygulanması mümkün değildir. Hırsızlık vakasında ise, resmi bir şikâyet olmadan önce çalınan mal geri verilirse suçlu ceza almaktan kurtulur. Yol kesme suçunda da kişi yakalanmadan önce pişmanlık gösterip tövbe ederse had cezası uygulanmaz. Bu tür durumlarda söz konusu fiiller artık sıradan suçlar olarak değerlendirilir ve affedilmeleri mümkün olur¹⁴².

1.9.2.2.1. İslam Hukukunda Had Kapsamına Giren Suçlar ve Bunlara İlişkin Cezalar¹⁴³

1.9.2.2.1.1.Zina

İslam hukukuna göre zina, nikâh bağı olmadan gerçekleşen yasak cinsel ilişkidir. Bu suça verilen cezaya ise “zina haddi” denir. Evli olmayan, aralarında efendi-köle ilişkisi bulunmayan kadın ve erkeğin cinsel ilişkiye girmesi zina olarak kabul edilir. Suçun durumuna göre farklı cezalar uygulanır; örneğin evli olanlara recm yani taşıyarak öldürme cezası, evli olmayanlara ise değnekle dövme cezası verilebilir¹⁴⁴.

Kur'an'da zina eden kadın ve erkeğe, her birine yüz değnek vurulması emredilmiştir. Bu ceza, zina suçunun ağırlığını göstermek ve toplumsal ahlakı korumak amacıyla konmuştur. Ancak bu cezanın uygulanabilmesi için suçun kesin olarak kanıtlanması gerekir; aksi takdirde infaz edilmez¹⁴⁵. Bu ceza, tarafların bu fiili kendi rızalarıyla yapmaları durumunda geçerlidir. Eğer bir kadın zorla cinsel saldırıya uğramışsa, bu ceza uygulanmaz. Ayette “mezniye” yerine “zaniye” kelimesinin kullanılması da bu ayrımı açıkça gösterir. Zina ile ilgili olarak indirilen Nur Suresi'nden önce, Nisa Suresi'nin 15. ayetinde zina eden kadınların evde hapsedilmesi öngörülüyordu. Daha sonra ise Nur

¹⁴² Akbulut, “İslam Hukukunda Suçlar ve Cezalar”, 174.

¹⁴³ Seçgin, *Eski Hukukumuzda İdam Cezası*, 9-10; Abdulazîz Musa Âmir, *et-Ta'zîr fi'l-Şer'i'ati'l-İslâmiyye* (Kahire: Dâru'l-Fikri'l-'Arabî, 1389/1969), 305.

¹⁴⁴ Köroğlu, “İslam Hukukunda Ölüm Cezasını Gerektiren Suçlar, 225; İçel, *Ceza Hukuku Genel Hükümler*, 81; Nevin Ünal Özkorkut, “İslam Ceza Hukukunda Kadın,” *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 56/2 (2007), 89.

¹⁴⁵ Artuk vd., *Ceza Hukuku Genel Hükümler*, 64.

Suresi ile bu cezanın yerine değnekle dövme yani celde cezası getirilmiştir. Bu cezanın amacı, kişiye zarar vermek veya işkence yapmak değil, edep kazandırmak ve toplumu bu tür fiillerden caydırmaktır. Cezanın uygulanışında da bazı kurallar vardır: Kullanılan değnek düz, budaksız ve parmak kalınlığında olmalıdır. Ceza veren kişi, değneği omuz hizasından daha yukarı kaldırmamalı ve vururken aşırı sert darbelerden kaçınmalıdır. Darbeler çıplak vücuda değil, giysinin üzerine yapılır ve yüz, karın ile cinsel organ gibi hassas bölgelere vurulmaz. Ayrıca darbeler vücudun farklı yerlerine dağıtılarak uygulanır. Erkekler ceza ayakta, kadınlara ise oturur pozisyonda verilir¹⁴⁶.

Zina suçunda verilecek cezalar, yani recm (taşlayarak öldürme) ve sopa (celde) cezası, suçluların durumuna göre iki farklı gruba ayrılır¹⁴⁷. İlk grup “muhsen” olarak adlandırılır. Bu gruba, ergenlik çağına gelmiş, akli dengesi yerinde ve özgür olan kişiler ile daha önce evlilik içinde cinsel ilişki yaşamış olanlar dahildir. Yani, kişinin zina anında evli olması şart değil; sadece daha önce evlilik yoluyla cinsel deneyim yaşamış olması muhsen sayılması için yeterlidir. Muhsen olanlar zina ettiklerinde, recm yani taşlayarak öldürme cezası uygulanır¹⁴⁸. İkinci grup ise muhsen olmayanlardan oluşur. Yani daha önce evlilik yoluyla cinsel ilişki yaşamamış kişiler bu gruba dahildir. Eğer bu kişiler zina ile suçlanır ve suç kesinleşirse, yüz değnek cezası ile cezalandırılırlar. Her iki cezanın da uygulanabilmesi için suçun kesin olarak kanıtlanması gerekir. Bu kanıt ya suçu bizzat görüp tanıklık yapabilecek ve şartları taşıyan dört erkek şahidin mahkemede açıkça tanıklık etmesiyle ya da sanığın farklı duruşmalarda dört kez suçunu itiraf etmesiyle sağlanır. Eğer bu koşullar yerine getirilmezse, had cezası uygulanmaz¹⁴⁹.

1.9.2.2.1.2. Zina İftirası (Kazf)

Kazf, birini küçük düşürmek ya da ona hakaret etmek amacıyla zina ile suçlamak demektir. Yani namuslu, iffetli bir kişiye böyle ağır bir suç isnat etmek ya da birinin soy bağına reddetmek anlamına gelir¹⁵⁰.

¹⁴⁶ Akbulut, “İslam Hukukunda Suçlar ve Cezalar”, 175.

¹⁴⁷ Artuk vd., *Ceza Hukuku Genel Hükümler*, 65.

¹⁴⁸ Muhammed Key, “İslam Hukukunda Recm Cezasının Sübûtu Üzerine Bir Değerlendirme,” *Ahi Evran İslami İlimler Fakültesi Dergisi* 1 (2023), 24-25.

¹⁴⁹ Akbulut, “İslam Hukukunda Suçlar ve Cezalar”, 175.

¹⁵⁰ Yaşar Yiğit, “İnsanlık Onur ve Şerefının Korunması Açısından Kazf ve Suçu ve Cezasının Değerlendirilmesi,” *Marife Dini Araştırmalar Dergisi* 3/1 (2003), 109.

İslam hukukunda, birine zina suçlamasında bulunmanın ispatı oldukça zor şartlara bağlanmıştır. Bu suçlamanın geçerli olabilmesi için, olayın bizzat gerçekleştiğine dair dört güvenilir şahidin açık ve net şekilde tanıklık etmesi gerekir. Eğer suçlanan kişi kendi suçunu itiraf ediyorsa, bu itirafını dört kez tekrar etmeli ve hâkim her seferinde kabul etmese bile bu beyanını sürdürmelidir. Bu şartlar yerine getirilmediği sürece zina suçu sabit sayılmaz ve recm gibi ağır cezalar uygulanmaz¹⁵¹. Kazf suçu, yani iffetli kişilere zina isnat etmek hem Kur'an'da hem sünnette hem de İslam âlimlerinin görüş birliğiyle kesinlikle yasaklanmıştır. Kur'an'da da namuslu kadınlara zina iftirasında bulunan ve bu iddialarını dört güvenilir şahitle kanıtlayamayan kimselere seksen sopa vurulacağı emredilmiştir¹⁵², ayrıca böyle kişiler artık şahit olarak kabul edilmez ve fasık sayılırlar. Kur'an-ı Kerim'de bu hususta şöyle buyurmaktadır; ‘Namuslu kadınlara zina isnat edip sonra da dört şahit getiremeyenlere seksen değnek vurun. Artık onların şahitliğini asla kabul etmeyin. İşte bunlar fâsık kimselerdir¹⁵³.’

Zina gibi ciddi bir konuda birine iftira atmak hem dinî hem de ahlaki olarak çok büyük bir suçtur. Özellikle bunu ispat edemeyen kişiler, Kur'an'da da açıkça uyarılmıştır. Nûr Suresi'nin 4. ayetinde, bir kimse iffetli birine zina isnadında bulunursa ve bunu dört şahit ile kanıtlayamazsa, ona seksen sopa cezası verilmesi emredilmiştir. Bu ceza hem kadınlara hem de erkeklere yapılan iftiralar için geçerlidir. Burada “muhsan” olarak tanımlanan kişiler, evli ya da bekar olabilir; önemli olan onların akıl baliğ ve iffetli olmalarıdır. Yani bu şartları taşıyan kişilere zina iftirası atılırsa ve delil sunulamazsa, ciddi bir şekilde cezalandırılır¹⁵⁴. Aynı durum erkekler için de geçerlidir. Kölelere yapılan zina isnadında ise durum biraz farklıdır. Onlara verilecek ceza, seksen değil kırk sopa olur. Ama bu durumda da had cezası değil, ta'zir cezası uygulanır. Yani daha çok hâkimin belirleyeceği bir ceza verilir. Bir de eşler arasındaki durum farklıdır. Mesela bir koca, karısına zina isnat ederse ama bunu kanıtlayamazsa, ona had cezası verilmez. Aynı şekilde, anne-babanın çocuklarına veya üstsoy bireylerin altsoya yönelik isnadında da had cezası uygulanmaz. Sonuç olarak, zina isnadı çok ciddi bir suçtur ve İslam'da bu konudaki cezalar, insanların iffetini korumak için konulmuştur. Kimseye delilsiz böyle bir suçlama yöneltilmemelidir¹⁵⁵.

¹⁵¹ Akbulut, “İslam Hukukunda Suçlar ve Cezalar”, 175.

¹⁵² İçel, *Ceza Hukuku Genel Hükümler*, 81.

¹⁵³ Kur'an-ı Kerim, Nur Suresi, 24:4.

¹⁵⁴ Akbulut, “İslam Hukukunda Suçlar ve Cezalar”, 175.

¹⁵⁵ Akbulut, “İslam Hukukunda Suçlar ve Cezalar”, 175.

Kazf suçu araya geldiğinde had cezasının uygulanması için gereken şartlar vardır;

- 1) Zina isnadıyla ilgili bir suçlamanın geçerli olabilmesi için, iddianın mutlaka zina ya da soyla ilgili olması gerekir. Yani bir kadının zina yaptığı ya da doğan çocuğun eşinden olmadığı gibi bir şey söylenmiş olmalıdır. Burada önemli olan şey, bu sözün açıkça söylenmesi ve içinde “zina” kelimesinin geçmesidir. Yoksa ima yoluyla ya da dolaylı ifadelerle yapılan suçlamalar, bu hüküm kapsamına girmez. Aynı durum erkekler için de geçerlidir. Yani bir erkeğe de açıkça zina ettiği iddia edilirse ve bu ispatlanamazsa, aynı şekilde iftira suçu doğar¹⁵⁶.
- 2) Zina gibi ciddi bir konuda suçlama yapan kişinin, akli başında ve reşit olması şarttır. Yani çocukların ya da akıl hastalarının yaptığı suçlamalar geçerli sayılmaz ve onlar bu yüzden cezalandırılmaz. Bunun dışında, bazı özel durumlar da var. Mesela bir koca, karısını zina ile suçlarsa ama bunu ispatlayamazsa, ona normalde verilen had cezası uygulanmaz. Aynı şekilde, anne veya baba kendi çocuklarına zina isnadında bulunduğunda da bu kişiler cezalandırılmaz. Çünkü bu tür durumlar daha çok istisnai olarak değerlendirilir¹⁵⁷.
- 3) Zina iftirasında bulunulan kadının “muhsan” olması gerekir. Yani İslam hukukuna göre bu kişi; ergenliğe ulaşmış, özgür, iffetli, Müslüman ve daha önce zina yapmamış biri olmalıdır. Bu özellikleri taşıyan kadınlara böyle bir iftirada bulunulursa, o zaman iftirayı atan kişi ağır şekilde cezalandırılır. Çünkü bu tarz insanlar toplumda korunması gereken kişiler olarak kabul edilir¹⁵⁸.
- 4) Zina iddiasında bulunan kişinin, bu iddiayı kanıtlayamaması gerekir ki, olay kazf yani iftira suçu kapsamına girsin. Bu konuda, diğer bazı suçlardan farklı olarak, sadece iftiraya uğrayan kişi dava açabilir. Yani başkaları bu konuyu mahkemeye taşıyamaz. Eğer mağdur kişi hayatını kaybetmişse, dava açma hakkı çocuklarına geçer. Ama ortada bir şikâyet yoksa ya da konu mahkemeye taşınmamışsa, başka biri bu konuyla ilgili dava açamaz¹⁵⁹.

¹⁵⁶ Mehmet Emin Artuk vd., *Ceza Hukuku Genel Hükümler*, 8. basım. (Ankara: Adalet, 2014), 60.

¹⁵⁷ Artuk vd., *Ceza Hukuku Genel Hükümler* (2014), 60-61.

¹⁵⁸ Artuk vd., *Ceza Hukuku Genel Hükümler* (2014), 61.

¹⁵⁹ Artuk vd., *Ceza Hukuku Genel Hükümler* (2014), 61.

1.9.2.2.1.3. Hamr (şarap içme)

Alkol tüketmek, özellikle şarap gibi içkiler içip sarhoş olmak, İslam hukukunda cezaya tabi bir durumdur, buna “hadd-i şürb” ya da “hadd-i sekir” denir. Yani bu fiilin de kendine özgü bir cezası vardır¹⁶⁰. Bu suçun cezası, Kur’an’dan değil, bir hadisten alınarak belirlenmiş ve seksen sopa olarak uygulanmaktadır¹⁶¹. Bu cezanın uygulanabilmesi için olayın iki erkek şahit tarafından görülmesi gerekir. Ayrıca, suçlunun kendi suçu hakkında itiraf etmesi ya da sarhoş olduğunun kesin olarak kanıtlanması şarttır. Eğer ağızda kalan alkol kokusu geçerse, had cezası uygulanmaz. Bunun yanında, ergenlik çağına gelmemiş çocuklar, akıl hastaları, gayrimüslimler ve İslam’ı yeni kabul etmiş, dini kuralları öğrenmemiş kişiler bu cezaya tabi tutulmazlar. Çünkü bu kişilerin alkol yasağından haberdar olmadıkları kabul edilir ve bu yüzden sorumlu tutulmazlar¹⁶².

1.9.2.2.1.4. Hırsızlık

Hırsızlık, birinin malını onun haberi ya da izni olmadan gizlice alıp kendine geçirmek demektir. Burada önemli olan, malın gerçek sahibinin bunu koruyor olması ve hırsızın işi gizli yapmasıdır. Ayrıca hırsızın amacı da malı gerçekten sahiplenmek olmalıdır; yani şaka yapmak, ödünç almak ya da emanet almak gibi durumlar hırsızlık sayılmaz. İslam hukukuna göre böyle bir davranış çok ciddi bir suçtur ve belirli şartlar sağlandığında ağır cezalar verilir¹⁶³. İmam Serahsî hırsızlığı iki gruba ayırıyor: “Küçük Hırsızlık” ve “Büyük Hırsızlık” ya da başka bir adıyla “Hırâbe”. Bu konuları “Kitâbu’s-Sirka” adlı eserinde ele alıyor. Serahsî, her iki tür hırsızlık için belirlenen cezaların Kur’an ve Peygamberimizin sünnetinden geldiğini söylüyor. Ayrıca, suçun ciddiyetine göre cezanın da farklılık gösterdiğini vurguluyor¹⁶⁴.

İslam ceza hukukunda hırsızlık suçu çok ciddiye alınır ve cezalarda caydırıcı olmak amaçlanır. Suçu kesinleşen bir kişi, ilk kez hırsızlık yaparsa sağ eli bilekten kesilir. Eğer aynı kişi tekrar hırsızlık yaparsa, bu sefer sol ayağı kesilir¹⁶⁵. Bir kişi ne kadar çok hırsızlık yaparsa yapsın, bedeninin tamamı kesilmez. Yani hem elleri hem de ayakları

¹⁶⁰ Ayzada Taştanova, *İslam Ceza Hukukunda İçki İçme ve Sarhoşluk Haddi (Haddü’ş-Şürb ve Haddü’s-Sükr) Ayırımı ve Hukuki Sonuçları* (yüksek lisans tezi, Ankara Üniversitesi, 2012), 9.

¹⁶¹ Artuk vd., *Ceza Hukuku Genel Hükümler* (2018), 65; İçel, *Ceza Hukuku Genel Hükümler*, 81.

¹⁶² Akbulut, “İslam Hukukunda Suçlar ve Cezalar”, 175.

¹⁶³ Akbulut, “İslam Hukukunda Suçlar ve Cezalar”, 176-177.

¹⁶⁴ Çevik, *İslam Ceza Hukukunda Had Cezaları*, 39.

¹⁶⁵ İçel, *Ceza Hukuku Genel Hükümler*, 81.

kesilerek tamamen çaresiz bırakılmaz. Üçüncü kez hırsızlık yaparsa artık kesilecek yer kalmadığı için o kişi samimi bir şekilde tövbe edene kadar hapiste tutulur. Eğer hırsızın çaldığı mal hala bulunup alınabilirse, o mal sahibine aynen geri verilir. Ama mal bulunamazsa, failin ayrıca malı tazmin etmesi gerekmez. Çünkü had cezası uygulanınca tazmin zorunluluğu ortadan kalkar. İslam hukukunda genellikle bir suç için ya had cezası verilir ya da tazmin istenir, ikisi birden olmaz. Ayrıca, hırsızlık yapan biri tövbe ettiğinde bu duruma farklı mezhepler farklı yaklaşır. Hanefi mezhebine göre hırsız tövbe etse bile mal sahibi affetmedikçe had cezası kalkmaz; çünkü mağdurun hakkı korunur. Şafii mezhebine göre ise tövbe etmek had cezasını kaldırmak için yeterlidir¹⁶⁶.

Had cezasının uygulanabilmesi için hırsızlığın belirli şartları taşınması gerekir;

- 1) Hırsızın özgür ya da köle, Müslüman ya da gayrimüslim olması ceza açısından fark etmez. Yani hırsızlık yapan herkes, kadın olsun erkek olsun, bu cezanın kapsamına girer¹⁶⁷.
- 2) Bunlardan biri, çalınan malın belirli bir ekonomik değere sahip olmasıdır¹⁶⁸. Çalınan malın değeri en az 10 dirhem gümüş kadar olmalıdır. Eğer malın değeri bu miktardan azsa, el kesme cezası verilmez. Ayrıca, mallar farklı zamanlarda veya yerlerden çalındıysa, her biri ayrı suç sayılır ve toplam değer 10 dirheme ulaşsa bile ceza uygulanmaz¹⁶⁹. Çünkü bunlar küçük hırsızlıklar olarak değerlendirilir. Birden fazla kişi birlikte mal çalarsa, toplam değer 10 dirhem olsa bile, kişi başına düşen miktar sınırın altındaysa ceza verilmez. Mesela, iki kişi birlikte 10 dirhem değerinde bir mal çaldıysa, kişi başı 5 dirhem düşer ve bu da ceza için yeterli olmaz¹⁷⁰.
- 3) Çalınan mallar kolay bozulan şeyler olmamalıdır. Mesela taze meyve veya pişmiş yemek gibi hızlı bozulan şeylerin çalınması ceza gerektirmez. Çünkü bunlar kolay bozular, değerleri pek yüksek sayılmaz ve çalındıkları kesin olmaz¹⁷¹.

¹⁶⁶ Akbulut, “İslam Hukukunda Suçlar ve Cezalar”, 176.

¹⁶⁷ Artuk vd., *Ceza Hukuku Genel Hükümler* (2014), 57.

¹⁶⁸ Artuk vd., *Ceza Hukuku Genel Hükümler* (2018), 63.

¹⁶⁹ Eyüp Öztürk, “İslam Hukukuna Göre Hırsızlık Haddi: Zâhiri Mezhebi Örneği,” *RUMELİ: Journal of Islamic Studies* 10 (2022), 116.

¹⁷⁰ Çevik, *İslam Ceza Hukukunda Had Cezaları*, 39-41.

¹⁷¹ Öztürk, “İslam Hukukuna Göre Hırsızlık Haddi,” 117-118; Artuk vd., *Ceza Hukuku Genel Hükümler* (2014), 58.

- 4) Hırsızlık kıtlık zamanında, zor şartların olduğu yerlerde ya da savaş ve isyan bölgelerinde yapılırsa had cezası yerine daha hafif bir ceza olan ta'zir verilir. Çünkü bu zamanlarda insanların çok zor durumda olduğu kabul edilir¹⁷².
- 5) Hırsızlık suçunun dinî hukukta geçerli olabilmesi için bazı şartlar vardır. Bunlardan biri, çalınan malın gerçek sahibinin mal üzerinde yasal hakkının olmasıdır. Yani mal ya tamamen onun olmalı ya da en azından malı elinde tutuyor ve kullanıyor olmalı. Yani, malı kullanan veya koruyan kişi, hırsızlık mağduru sayılabilir. Ayrıca, hırsız ile mağdur arasında yakın akrabalık olmamalıdır. Mesela anne-baba ile çocuk, eşler ya da çok yakın akrabalar arasında mal alma olayları, bazı mezheplere göre hırsızlık sayılmaz. Çünkü böyle yakın ilişkilerde mallar genellikle ortak ya da birlikte kullanılır. Bu yüzden bu tür durumlarda hırsızlık suçu için daha net deliller gerekir¹⁷³.
- 6) Had cezası, çocuklar, akıl hastaları, yaşlılar, dilsizler veya körler gibi kişiler için uygulanmaz. Bu kişiler sadece çaldıkları malın değerini geri ödemekle sorumludur. Ancak, bu kişiler de dahil bir grup birlikte hırsızlık yaparsa diğer kişilere had cezası uygulanıp uygulanmayacağı tartışmalıdır¹⁷⁴.

1.9.2.2.1.5. Yol Kesme (Hırabe)

“Hırâbe” kelimesi sözlükte; savaşmak, zorla almak, yol kesmek, gasp ve soygun gibi anlamlara gelir¹⁷⁵. Fıkıh kitaplarında “büyük hırsızlık” genellikle yol kesmek anlamına gelir. Yani seyahat eden insanların yollarını kesip zor kullanarak ya da tehdit ederek mallarını almak demektir. Bu suç gizli yapılmaz, açık ve şiddetli bir şekilde gerçekleşir. Yani hırâbe; silah kullanarak ya da tehdit ederek insanlara zarar vermek, canlarını tehlikeye atmak ve mallarını zorla almak demektir. Bu sadece mal çalmakla kalmaz, bazen insanların hayatını da tehlikeye sokar. Fıkıh kitaplarında buna “kat‘u’t-tarîk” yani yol kesme denir. Bu suçu işleyenlere ise “kuttâ‘u’t-tarîk” yani yol kesenler denir¹⁷⁶.

Konuya dair ayet-i kerimede şu şekilde buyrulmuştur: “Allah ve Resulüne karşı sa-vaşanların ve yeryüzünde (hak) düzeni bozmaya çalışanların cezası ya öldürülmeleri ya

¹⁷² Artuk vd., *Ceza Hukuku Genel Hükümler* (2014), 58; Öztürk, “İslam Hukukuna Göre Hırsızlık Haddi,” 115.

¹⁷³ Öztürk, “İslam Hukukuna Göre Hırsızlık Haddi,” 112-113; Akbulut, “İslam Hukukunda Suçlar ve Cezalar”, 177.

¹⁷⁴ Artuk vd., *Ceza Hukuku Genel Hükümler* (2014), 57.

¹⁷⁵ İçel, *Ceza Hukuku Genel Hükümler*, 81.

¹⁷⁶ Köroğlu, “İslam Hukukunda Ölüm Cezasını Gerektiren Suçlar, 230.

asılmaları yahut el ve ayaklarının çaprazlama kesilmesi yahut da bulundukları yerden sürülmeleridir. Bu onların dünyadaki rüsvasıdır. Onlar için ahirette de büyük azap vardır¹⁷⁷.”

Eğer suçlu sadece soygunculuk yapıp mala zarar verirse yani kimseye zarar vermeden sadece mal çalarsa cezası olarak sağ el ve sol ayağı kesilir, ancak eğer soyguncu, malı alıp aynı zamanda birini öldürürse cezalar daha ağır olur¹⁷⁸, bu durumda suçlu dini kurallara göre asılabilir veya süngüyle öldürülebilir¹⁷⁹. Alternatif olarak, suçlu öldükten sonra cesedi asılarak teşhir edilebilir. Bu cezalar had cezası sayılır ve bu suçlarda affetme hakkı yoktur¹⁸⁰. Bir başka durum ise, suçlunun sadece yolu tehdit etmesi, yani soygun yapmaması ve kimseye zarar vermemesi halidir. Böyle durumlarda suçlu ya hapse atılır ya da başka bir yere sürgün edilir. Eğer suçlu yaralama veya öldürme gibi şiddet içeren suçlar işler ama soygun yapmazsa, bu durum kısas kapsamına girer. Kisas, yani cezanın birebir aynen uygulanması anlamına gelir ve mağdurun yakınları bu cezayı affedemez. Ancak, mağdurun yakınları isterse, suçludan diyet (tazminat) talep etme hakkına da sahiptir. Son olarak, suçlular tövbe ederlerse, çaldıkları malları sahiplerine geri ödemek zorundadırlar ve mal sahipleri bunu kabul edip etmeme konusunda özgürdür¹⁸¹. Yol kesme suçu (hırâbe), ya suçlunun kendi isteğiyle suçu itiraf etmesiyle ya da olayın iki güvenilir ve adil şahidin tanıklığıyla kesinleşir. İslam ceza hukukunda, suçun böyle kesin delillerle kanıtlanması temel kuraldır¹⁸².

1.9.2.2.1.6. İrtidat

"İrtidat" kelimesi sözlükte “geri dönmek” anlamına gelir. Ancak fıkıh kitaplarında bu terim, bir kişinin İslam dininden dönmesi, yani inancını bırakması anlamında kullanılır. Böyle bir kişi ise "mürtet" olarak adlandırılır. Yani İslam’dan ayrılan ve inancını reddeden kişiye bu isim verilir¹⁸³.

İrtidat suçu, kişinin sözleriyle, davranışlarıyla ya da dini yükümlülüklerini yerine getirmemesiyle ortaya çıkabilir. Örneğin, bir kişinin açıkça İslam dininden çıktığını

¹⁷⁷ Kur'an-ı Kerim, Maide Suresi, 5:33.

¹⁷⁸ Artuk vd., *Ceza Hukuku Genel Hükümler* (2018), 67.

¹⁷⁹ İçel, *Ceza Hukuku Genel Hükümler*, 81.

¹⁸⁰ Köroğlu, “İslam Hukukunda Ölüm Cezasını Gerektiren Suçlar, 231-232.

¹⁸¹ Akbulut, “İslam Hukukunda Suçlar ve Cezalar”, 177.

¹⁸² Rabia Okutan, *Cinsiyetin Had Suçlarına Etkisi* (yayımlanmamış yüksek lisans tezi, İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2020), 23.

¹⁸³ Köroğlu, “İslam Hukukunda Ölüm Cezasını Gerektiren Suçlar, 233.

söylemesi, Peygamber Efendimize hakaret etmesi, Kur'an'daki kesin hükümleri ya da sahih hadisleri inkâr etmesi ya da iman esaslarıyla alay etmesi sözlü irtidat sayılır. Diğer yandan, namaz ya da oruç gibi ibadetlerin farz olduğunu reddedip bunları kasıtlı olarak terk etmek de ihmalle gerçekleşen irtidat örneklerinden biridir¹⁸⁴.

Bir kişi dinden şüpheli bir nedenle çıkmışsa, önce durumu kendisine anlatılır ve İslam'a geri dönmesi istenir. Gerekirse düşünmesi için belli bir süre verilir. Bu sürenin ne kadar olması gerektiği konusunda farklı görüşler var; bazıları üç gün yeter derken, bazıları daha uzun süre tanınabileceğini söyler. En doğru yaklaşım ise, kişi tövbe edip dönene kadar davetin tekrar tekrar yapılmasıdır¹⁸⁵. İslam'dan çıkan erkekler için ölüm cezası uygulanırken, kadınlar için farklı bir yöntem tercih edilir. Kadın hapsedilir ve İslam'a dönene kadar¹⁸⁶ belirli aralıklarla, örneğin her üç günde bir, cezalandırılır. Ancak bu cezanın uygulanabilmesi için kişinin akıl sağlığının yerinde olması ve kendi isteğiyle böyle bir karar vermesi gerekir. Bu cezanın asıl sebebi, bireysel inanç değişikliğinden çok bunun toplumda huzursuzluk ve karışıklık yaratma ihtimalidir. Yani burada amaç, kamu düzeni ve toplumsal istikrarı korumaktır¹⁸⁷.

1.9.2.2.1.7. Bağy (Devlete Karşı İşlenen Suçlar, İsyan)

"Bağy" kelimesi sözlükte genellikle "taşkınlık, azgınlık ve başına buyruk davranma" anlamına gelir. Fıkıh kitaplarında ise, devlet otoritesine haklı bir sebep olmadan karşı gelmek ve güç kullanmak olarak tanımlanır. Ayrıca bağy sadece hukuki bir kavram değil; dinî ve ahlaki açıdan da "Allah'a isyan etmek" ya da "sınırları aşmak" anlamına gelir. Bu terim hem Kur'an'da hem de hadislerde hem sözlük anlamıyla hem de özel anlamıyla geçer. Bağy suçunu işleyen kişilere tekil olarak "bâğî", çoğul halinde ise "buğât" denir¹⁸⁸. Devlet başkanı, mevcut yönetime karşı silahlı ayaklanan kişiler olan bâğîlere doğrudan güç kullanmak yerine önce onları meşru otoriteye dönmeye çağırır. Buradaki amaç, toplumsal barışı korumak ve isyancıları kan dökülmeden tekrar halkın bir parçası haline getirmektir. Ancak bu davet karşılık bulmaz, isyancılar itaat etmeyi reddederse isyan

¹⁸⁴ Seçgin, *Eski Hukukumuzda İdam Cezası*, 29.

¹⁸⁵ Artuk vd., *Ceza Hukuku Genel Hükümler* (2018), 67.

¹⁸⁶ Rıfat Uslu, "İslam Hukukunda Sürgün Cezası," *Yeni Fikir Dergisi* 7/14 (2015), 124.

¹⁸⁷ Akbulut, "İslam Hukukunda Suçlar ve Cezalar", 177.

¹⁸⁸ Melikşah Aydın, "İslam Hukukuna Göre İsyan (Bağy) Suçu ve Cezası," *Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 23/2 (2015), 51; Abubakari Emanuel Nakaza, *İslam Hukuku ve Uluslararası Hukukta Ölüm Cezası Verilen Suçlar ve Gerekçelerinin İncelenmesi* (Yüksek Lisans Tezi, Necmettin Erbakan Üniversitesi, 2022), 59.

tamamen sona erene ve başkaldıranlar teslim olana kadar onlarla mücadele etmek meşru sayılır¹⁸⁹.

Bu mücadele sırasında, yalnızca zorunlu durumlarda ve isyanı bastırmak için yeterli olacak ölçüde güç kullanılır. Çatışmalar sırasında yaralılar öldürülmez; isyancıların mallarına el konup ganimet olarak dağıtılmaz ya da yok edilmez. Ayrıca, aile fertleri esir alınmaz. Bu kurallar, isyancıların Müslüman olmaları ve suçlarının siyasi nitelikte olması sebebiyle uygulanır. Böylece bağı suçunda, savaş hali devam ettiği sürece ancak zorunlu hallerde öldürmeye izin verildiği görülür¹⁹⁰.

Kaynaklar genel olarak incelendiğinde, isyan suçuna dair kesin ve sabit bir cezanın olmadığı görülür. İsyân sırasında yaşanan silahlı çatışmalarda isyancıların öldürülebileceği kabul edilse de bu durum cezalandırma amacıyla değil, zorunlu savunma gereği olarak değerlendirilir. Bu yüzden çatışmada hayatını kaybeden isyancılar, doğrudan ceza görmüş sayılmazlar. Asilerle yapılan mücadele, esasen meşru bir savunma niteliğindedir ve amaç onları teslim olmaya zorlamaktır. Eğer bu eylem ceza olarak kabul edilseydi, savaş bitip isyancılar teslim olduktan sonra da idam edilmeleri gerekirdi. Oysa İslam hukukunda, isyan bastırıldıktan sonra teslim olanlara ölüm cezası uygulanması uygun bulunmamıştır. Bu konuda, Ebu Hanife hariç diğer fakihler, bağı suçundan sonra yakalananlara uygun bir tazir cezası verilmesi gerektiği konusunda görüş birliği içindedir¹⁹¹.

1.9.2.3.İslam Hukukunda Tazir Cezaları Arasında Ölüm Cezasının Yeri

“Tazir” kelimesi, sözlükte genellikle engellemek, geri çevirmek veya terbiye etmek anlamlarına gelir. Fıkıh kitaplarında ise, Kur’an veya Sünnet’te belirli bir cezası (had) belirtilmemiş suçlar için uygulanan disiplin ve ceza türü olarak tanımlanır. Bu cezalar, suçu işleyen kişinin davranışlarını düzeltmek ve başkalarının da benzer suçlardan kaçınmasını sağlamak amacıyla, yetkili makamlar tarafından verilir¹⁹².

Ta’zir kelimesi İslam hukukçuları tarafından birkaç şekilde tarif edilmiştir. Şöyle ki: Ta’zir, Şâri’nin yani dini kanun koyucunun cezasını kesin olarak belirlemediği, had veya kefarete cezalarının olmadığı suçlar için verilen cezalardır. Bu suçlar hem Allah’a karşı

¹⁸⁹ Köroğlu, “İslam Hukukunda Ölüm Cezasını Gerektiren Suçlar, 233.

¹⁹⁰ Köroğlu, “İslam Hukukunda Ölüm Cezasını Gerektiren Suçlar, 233.

¹⁹¹ Akbulut, “İslam Hukukunda Suçlar ve Cezalar”, 178.

¹⁹² Köroğlu, “İslam Hukukunda Ölüm Cezasını Gerektiren Suçlar, 235.

işlenmiş olabilir hem de insanların haklarına zarar verebilir; her iki durumda da ta'zir cezası uygulanabilir¹⁹³.

Ta'zir cezaları, toplumda bozulmayı önlemek ve kötülüğü engellemek amacıyla, kamu adına yargının uygun gördüğü ve ceza miktarını kendi takdirine bıraktığı cezalardır.

İslam hukukunda ta'zir, hem türü hem de ceza miktarı açısından şariat tarafından devlet yetkililerine bırakılmış bir ceza türüdür. Ta'zir, had ve kısas cezalarını gerektirmeyen, ancak suçluyu eğitmek ve disipline etmek amacıyla verilen cezaları kapsar. Yani zecr ve tedbir gerektiren her türlü suç ve yasak fiil ta'zir kapsamındadır.

Serahsî, ta'zir konusunu ele alırken özellikle iki farklı suç grubuna dikkat çeker. Birincisi, aslında had cezası gerektiren ama çeşitli sebeplerle bu cezanın uygulanamadığı durumlar. Mesela suç kesin olarak ispatlanamadığında ya da deliller yetersiz kaldığında, had cezaları devre dışı bırakılır¹⁹⁴. Serahsî'ye göre, böyle durumlarda suçu cezasız bırakmak doğru olmaz. Çünkü ortada dine aykırı bir davranış vardır ve toplum düzeninin korunması için bu davranışın mutlaka bir yaptırımla karşılanması gerekir. Bu yüzden had cezası uygulanamasa bile, ta'zir yoluyla devletin müdahale etmesi gerekir. İkinci grup ise, Kur'an'da veya Sünnet'te doğrudan cezası belirtilmemiş ama topluma zarar veren ya da ahlaki yozlaşmaya sebep olabilecek davranışlardır. Bu tür durumlarda ise hâkim, kesinlik ya da şüpheye bakmadan kendi takdirine göre ta'zir cezası verebilir¹⁹⁵. Serahsî'nin bu görüşü, İslam hukukunun sadece sabit ve kesin delillere dayanmadığını, aynı zamanda toplumun yararını ve düzenini koruyan esnek bir ceza sistemine sahip olduğunu gösterir. Böylece cezalar, sadece belli suçlarla sınırlı kalmayıp, toplumun huzurunu bozabilecek her türlü davranışa karşı da etkili bir koruma sağlar.

1.9.2.3.1. Had ve Ta'zir Suçları Arasındaki Temel Farklar¹⁹⁶

- 1) Had suçlarında verilecek cezalar önceden belirlenmiştir. Ama ta'zir cezaları, duruma göre devlet başkanının kararına bırakılır.
- 2) Ta'zirde cezanın ne kadar olacağı çoğu zaman belli değildir; bu, suça ve duruma göre sonradan kararlaştırılır.

¹⁹³ Sami Ergin, *İslam Hukukunda Tazir Suçları* (yüksek lisans tezi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2007), 4.

¹⁹⁴ Çevik, *İslam Ceza Hukukunda Had Cezaları*, 76.

¹⁹⁵ Özbek vd., *Türk Ceza Hukuku: Genel Hükümler*, 106.

¹⁹⁶ Ergin, *İslam Hukukunda Tazir Suçları*, 9.

- 3) Had cezalarının uygulanabilmesi için suçun tamamen kesinleşmiş olması gerekir. En küçük bir şüphe bile cezayı düşürür. Ta'zir cezalarında ise hâkim, şüphe durumunda da ceza verebilir.
- 4) Had cezaları belli bir yaşa gelmemiş, yani henüz sorumluluk çağına ulaşmamış çocuklara uygulanmaz. Ancak ta'zir cezaları, özellikle birine zarar verildiyse ya da kul hakkı söz konusuysa, küçük çocuklara da bazı şekillerde uygulanabilir.
- 5) Had cezaları, suçun üzerinden belirli bir süre geçerse artık verilemez. Buna karşılık ta'zir cezalarında zaman aşımı geçerli değildir; ceza, zaman geçse bile uygulanabilir.
- 6) Had cezalarının uygulanması yalnızca devlet başkanının yetkisindedir. Buna karşılık ta'zir cezaları, gerekli durumlarda devlet dışındaki kişiler tarafından da uygulanabilir.
- 7) Had suçları sabit olduğunda, kimse o cezayı affedemez veya şefaate edemez. Ama ta'zir suçlarında mağdur isterse affedebilir, bir başkası da şefaatte bulunabilir¹⁹⁷.
- 8) Had, kısas ve diyet gibi suçlarda sadece işlenen suçun kendisine bakılır; suçlunun kişisel durumu dikkate alınmaz. Ama ta'zir cezalarında hem suçun niteliği hem de suçlunun karakteri, yaşı, geçmişi gibi kişisel özellikleri göz önünde bulundurulur.

Bir Müslüman olarak, İslam'ın bazı hükümleri üzerine düşündüğümde, bunların çoğunun İslam'ın ilk yıllarında, yani çok farklı sosyal ve siyasi koşullar altında ortaya çıktığını fark ediyorum. Bu nedenle bazı hükümlerin, özellikle de irtidat (dinden dönme) gibi konularla ilgili olanların, bugünün dünyasında aynı şekilde uygulanmasının mantıklı olup olmadığını sorgulamak gerekiyor. Eskiden toplumlar daha çok kabile düzeninde yaşıyordu. Bir kişi dinden çıktığında, bu sadece onun kişisel bir tercihi olmuyordu; onunla birlikte ailesi, hatta tüm kabilesi de etkilenebiliyordu. Bu da dinin gücünü zayıflatabiliyordu. O dönemlerde dinin siyasi ve askeri bir yönü de vardı. İnananların sayısı bir anlamda güç demekti. Bu yüzden dinden çıkanlara yönelik sert yaptırımlar anlaşılır bulunuyordu. Ama bugün 21. yüzyıdayız. Artık savaşlar ne at sırtında yapılıyor ne de sadece insan gücüne dayanıyor. Küçük ülkeler bile büyük devletlere karşı füze sistemleriyle meydan okuyabiliyor. Yani ne nüfusun ne de coğrafi büyüklüğün eskisi kadar önemi var. Teknolojiyle her şey değişti. Bu yüzden bugün bir insanın dinini değiştirmesi, artık toplumsal bir tehdit olarak görülmemeli. Zaten Kur'an'da da açıkça "Dinde zorlama yoktur"¹⁹⁸ deniliyor. İnanç, insanın iç dünyasına ait bir şeydir ve baskıyla

¹⁹⁷ Cevat Akşit, *İslam Ceza Hukuku ve İnsani Esasları* (İstanbul: Kültür Basın Yayın Birliği, 1976), 50.

¹⁹⁸ Kur'an-ı Kerim, Bakara Suresi, 2:256.

sürdürülemez. Bu bakış açısıyla düşünülürse bazı eski uygulamalar günümüz şartlarında gözden geçirilebilir.

Başka bir açıdan bakacak olursak, geçmişte bazı yasaların uygulanmasının nedeni, kültürel anlayışların henüz oturmamış olması, bazı insani değerlerin kabul görmemesi ve insanların düşünce ya da ifade özgürlüğüne sahip olmamalarıydı. Bunu daha iyi anlatmak için basit bir örnek vereyim: Eskiden, iki insanın evlenmesi için aralarında bir tanışıklık, fıkırsel ya da kültürel uyum aranmazdı. Aileler karar verir, gençler birbirini tanımadan evlenirdi. Kadın ve erkek arasında büyük düşünce ve yaşam tarzı farkları olsa bile ömür boyu birlikte yaşamaya mecbur kalırlardı. Boşanmak ise neredeyse imkânsızdı; çünkü toplum bunu normal karşılamazdı. İnsanlar, ne olursa olsun evliliklerini sürdürmeleri gerektiğine inanırdı. Ama şimdi durum çok farklı. Artık insanlar daha bilinçli. Düşünce özgürlüğü, bireysel haklar ve kişisel kararlar ön planda. Herkes kendi hayatıyla ilgili kararları kendisi veriyor. Birçok çift evlenmeden önce bir süre birlikte yaşıyor, birbirlerini tanıyor; kültürel, ahlaki ve kişisel olarak anlaşılırlarsa evleniyorlar. Bugün birçok toplumda bu şekilde bir yaşam tarzı yaygınlaştığı için, zina gibi bazı kavramların ağır şekilde cezalandırılması, günümüz koşullarında çok da mantıklı görünmeyebilir. Çünkü artık insanlar kendi seçimlerini yapıyor ve ilişkiler, toplumsal baskılardan çok bireysel tercihlere göre şekilleniyor. Bu yaşam tarzı yanlış olabilir, buna karşı çıkan insanlar da elbette var. Ama bir yandan da kabul etmek gerekiyor ki, bu şekilde yaşayan insanlar toplumda mevcut. Herkes tamamen bu yolu seçmiyor belki ama böyle yaşayanların sayısı da az değil. Bu, artık hayatın bir gerçeği haline gelmiş durumda. Başka bir açıdan bakarsak artık cinsel ilişkilerin geçmişte olduğu gibi ağır toplumsal baskılarla, yasaklarla ya da zorluklarla çevrili olmadığını söyleyebiliriz. Eskiden bu tür ilişkiler gelenekler, ahlaki değerler ve toplumun genel kuralları tarafından sıkı şekilde sınırlandırılıyor, çoğu zaman da suçluluk duygusu ya da başkaları tarafından yargılanma korkusuyla yaşıanıyordu. Ama bugün baktığımızda, bu ilişkilerin çok daha rahat, özgür ve cesur bir şekilde yaşandığını görüyoruz. Bu değişim yasalarda ya da resmi kurallarda açıkça yer almasa da toplumun genel havasında, kültürel yapısında yavaş yavaş hissediliyor. Yani, geleneksel kalıpların dışındaki cinsel ilişkiler bile artık daha normal karşılanıyor. Bunu insanların davranışlarında, sosyal medyada, günlük konuşmalarda ve hatta dizilerde, filmlerde açıkça görebiliyoruz. Pek çok cezanın kökeni geleneklere, dine ya da toplumun geçmişteki kurallarına dayanıyor olabilir. Ama bu cezaların bugün hâlâ

uygulanıyor olmasının mantığı, artık güncellenmiş, kanıta dayalı ve bugünün insanî ve toplumsal değerleriyle uyumlu olmalı. Geçmişte mantıklı görülen bir ceza, bugün aynı şekilde kabul edilemeyebilir. Günümüzde artık çok basit ve sıradan görülen şeyler varken, böyle cezaların hâlâ var olması gerçekten mantıklı mı?

İslam hukukunda içki içme, zaman içinde oldukça değişen bir algıya sahiptir. Geçmişte özellikle İslam toplumlarında, içki içmek ciddi bir suç olarak kabul edilirken günümüzde bu durum çok farklı bir noktaya gelmiştir. İçki içme, artık birçok toplumda, özellikle Müslüman ülkelerde, suç olarak görülmemekte; tam aksine, sosyal hayatta yaygınlaşmış bir alışkanlık haline gelmiş ve daha normal ve kabul edilebilir bir davranış olarak toplumların bir kısmı tarafından benimsenmiştir. Bu değişimin temelinde, modernleşme süreci ve Batı kültürünün etkisi önemli bir rol oynamaktadır. İçki içmek, artık sadece bir suç olarak değil, toplumsal hayatta sıkça karşılaşılan ve hatta eğlencenin bir aracı olarak kabul edilen bir davranış halini almıştır. İnsanlar, içki içmenin, daha önce sahip oldukları dini ve toplumsal inançlarla çelişmeden yaşayabilecekleri bir alışkanlık olduğunu kabul etmeye başlamışlardır.

Sonuç olarak, içki içmenin bir suç olmaktan çıkıp toplumsal bir norm haline gelmesi, kültürel değişimlerin ve toplumların küreselleşmeyle birlikte yaşadığı dönüşümün bir yansımasıdır.

1.10. Ceza Hukukunda Ölüm Cezasının İnfaz Şekilleri

İnsanlık tarihinin en başından beri, toplumların düzenini sağlamak ve suçu önlemek için ceza uygulamalarına ihtiyaç duyulmuştur. Bu çerçevede idam cezası, yüzyıllar boyunca hukuk sistemlerinde en ağır ve geri dönüşü olmayan ceza türü olarak yerini almıştır. İlk dönemlerde bu ceza, genellikle intikam almak, halk üzerinde korku yaratmak ve iktidarın gücünü pekiştirmek amacıyla uygulanırdı. İnfaz yöntemleri ise oldukça sert ve gösterişliydi; taşlayarak öldürme, yakma, asma ya da baş kesme gibi uygulamalar genellikle halkın önünde gerçekleştirilir, böylece hem cezalandırma hem de gözdağı verme amacı güdülürdü. Zamanla hukuk anlayışı değiştikçe felsefi ve ahlaki yaklaşımlar da bu sert uygulamalara karşı daha eleştirel bir tavır aldı. Birçok ülkede, idam cezasının daha az acı verici ve daha kontrollü bir şekilde uygulanması gerektiği düşüncesi öne çıktı. Elektrikli sandalye, kurşuna dizme ve en sonunda zehirli iğne gibi yöntemler bu anlayışla geliştirildi. Bununla birlikte, insan hakları ve insan onuru kavramlarının giderek daha

fazla önem kazanmasıyla bazı ülkeler idam cezasını tamamen kaldırdı; bazılarıysa yalnızca istisnai durumlarda uygulamaya devam etti. Bugün geldiğimiz noktada, idam cezasının uygulanış biçimi ve bu konudaki yaklaşımlar, bir toplumun adalet anlayışını, insana verdiği değeri ve medeniyet düzeyini yansıtan önemli bir gösterge haline gelmiştir. Hukuk tarihinde önemli bir yere sahip olan bu cezanın infazında, dönemden döneme farklı yöntemler kullanılmıştır. Eski Mısır'da, ebeveynini öldüren kişilere ağır işkenceler uygulanır ve ardından idam edilirdi. Buna karşılık, zina yapan kadınlar herhangi bir işkenceye maruz kalmadan doğrudan ateşe atılarak cezalandırılırdı. Hammurabi Kânunlarında ise ölüm cezası, suda boğma, ateşe atma ya da kazığa oturtma gibi yöntemlerle infaz edilirdi.¹⁹⁹ Eski İran'da, baş kesme ve taşlama gibi yöntemler yaygındı. Eğer işlenen suç devlete ya da dine karşıysa, çarمیha gerilerek infaz edilmek gibi daha ağır cezalar uygulanırdı. Eski Yunan'da da farklı infaz yöntemleri görülmekteydi. Zehir içirme, uçurumdan atma, baş kesme, boğma, taşlama ve ölümüne dövme gibi uygulamalar, suçun niteliğine göre tercih edilen yöntemler arasındaydı. İslamiyet öncesi Arap toplumlarında, ölüm cezası genellikle kılıçla baş kesme, ağaca germe, boğma, iple asma ya da taşlama gibi yöntemlerle infaz edilirdi. Avrupa'da ise 17. yüzyıla kadar etkinliğini sürdüren Engizisyon Mahkemelerinde, suçlular çoğu zaman yakılarak ya da kemikleri kırılarak idam edilirdi. 17. yüzyıla gelindiğinde ise ölüm cezalarının infazında bazı yöntemler terk edilmeye başlandı. Toprağa gömme, haşlama ve suda boğma gibi uygulamalardan vazgeçilmiş; bunun yerine boyun vurma ve asma yöntemleri daha yaygın şekilde kullanılmaya devam edilmiştir. Osmanlı'da cinayet işleyen bir kişinin infazı, kısas hükmü gereğince kılıçla gerçekleştirilirdi. Diğer bazı suçlar için ise asma, boyun vurma gibi çeşitli infaz yöntemleri uygulanmaktaydı. “Recm” yöntemi ise Osmanlı tarihinde yalnızca bir kez kullanılmıştır²⁰⁰. Siyasî nedenlerle verilen ölüm cezalarında da genellikle kafa kesme ve asma tercih edilmiştir. Ancak infaz edilecek kişi hanedana mensupsa eski Türk geleneğine göre hanedan kanı kutsal sayıldığından bu kişiler kılıçla değil iple boğularak idam edilmiştir²⁰¹. Emile Durkheim, cezanın her şeyden önce tutkulu bir tepki olduğunu savunur ve ölüm cezasına eşlik eden işkencelerin ardındaki motivasyonu da toplumun bu güçlü duygusal tepkisiyle açıklar²⁰². 20. yüzyılda çağdaş hukuk anlayışının

¹⁹⁹ Ferhan Aktoy, *Türkiye Cumhuriyeti'nde Ölüm Cezaları ve İnfazına Dair Tartışmalar (1923–1950)* (yüksek lisans tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2020), 13.

²⁰⁰ Aktoy, *Türkiye Cumhuriyeti'nde Ölüm Cezaları*, 13-14.

²⁰¹ Aktoy, *Türkiye Cumhuriyeti'nde Ölüm Cezaları*, 13.

²⁰² Émile Durkheim, *Toplumsal İş bölümü*, çev. Özer Ozankaya (İstanbul: Cem Yayınları, 2006), 116.

gelişmesiyle birlikte, ölüm cezasının infazında kullanılan yöntemler de önemli ölçüde değişime uğramıştır. Geçmişte mahkûma acı çektirmek ve cezayı ibret verici hale getirmek amaçlanırken, modern hukuk sistemlerinde bu yaklaşım terk edilmiştir. Artık infazın, mümkün olduğunca hızlı ve hükümlüye en az acı verecek şekilde gerçekleştirilmesi esastır. Bu değişim, insan haklarına verilen önemin artmasıyla doğrudan bağlantılıdır ve cezanın uygulanış biçiminde daha insani bir yaklaşımın benimsendiğini göstermektedir²⁰³. İlk dönemlerden itibaren uygulanan geleneksel infaz yöntemleri zamanla terk edilmiş, yerini daha farklı ve teknik açıdan gelişmiş infaz şekilleri almıştır. Bu süreçte gaz odası, zehirli iğne, elektrikli sandalye ve giyotin gibi yöntemler öne çıkmıştır. Bu araçlar, infazın daha hızlı ve hükümlüye daha az acı verecek şekilde gerçekleştirilmesi amacıyla geliştirilmiştir. Ancak her ne kadar bu yöntemler “daha insani” kabul edilse de zamanla toplumda ve hukuk çevrelerinde bu uygulamaların etik boyutu da tartışılmaya başlanmıştır²⁰⁴.

²⁰³ Aktoy, *Türkiye Cumhuriyeti’nde Ölüm Cezaları*, 14.

²⁰⁴ Mehmet Köroğlu, "Hukuk Tarihi Açısından Ölüm Cezası ve İnfaz Şekilleri," *Journal of Islamic Law Studies* 17 (2011), 316-317.

2. BÖLÜM: İRAN CEZA HUKUKUNDA ÖLÜM CEZASI VE İNFAZ USULLERİ

2.1. İran Ceza Kanunun Yapısı

2.1.1. İran’da Cezalar Dört Ana Kategoriye Ayrılır²⁰⁵

2.1.1.1. Had: Allah’a karşı işlenen suçlar Had cezalarının hangi durumlarda ve hangi miktarlarda verileceğine dair düzenleme şeriatta ya da İslam fıkında yapılmıştır, yani mahkeme ve hâkim eli cezalandırılma için açık değildir ve bu ceza şeriatta düzenlenmiş ve hâkim onu değiştiremez²⁰⁶.

2.1.1.2. Kisas: Kisas suçlarının cezası idam ya da suçlunun vücudundan bir kısmın kesilmesidir²⁰⁷. Bu ceza kasten işlenen suçlar için kullanılmaktadır²⁰⁸.

2.1.1.3. Diye: Diye taksirli suçlar için kullanılmaktadır yani suçlu taksirle başka bir insanın hayatına son verir ya da başka birinin vücut bütünlüğüne zarar vermiş ise bu durumlarda zarar gören insanın hayatının ya da vücudunun değeri karşısında para ödemesi gerekiyor²⁰⁹.

2.1.1.4. Ta ‘zir: Ta ‘zir cezalarının had cezalarıyla hiçbir bağlantısı yoktur²¹⁰, yasa koyucu bu kuralları ülke durumuna ve ülke içindeki suçlara göre belirlemiştir ve hâkim takdirine bırakılmıştır ve Kur’an’da bulunmaz²¹¹. Bu ceza suçun şekline göre değişebilir ayrıca hapis cezası ve para cezası bu kısımda düzenlenmiştir²¹².

²⁰⁵ İran Ceza Kanunu m.14.

²⁰⁶ Hüseyinî, Seyyid Muhammed. "Had ve Ta‘zir Cezaları (Kapsamı, Türleri, Hükümleri)." *Tahran Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi* (2008), 127; Adnan Akalın, *İslam Ceza Hukukunda Hırsızlık Suçu ve Çalınan Mal ile İlgili İhtilaflar* (yüksek lisans tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2006), 29; İran Ceza Kanunu m.15; Nâzer Hüseyin Muhammedî, "Tövbenin Haddi Cezalarının Düşmesine Etkisi: İran Hukuku ve Fıkıhı Açısından Bir İnceleme", *Fıkıh ve Kazâ Dergisi*, cilt 11, sayı 1, (2019), 6-7; Muhammed Amin Âminî - Muhammed Rustâî, "İslam Fıkında Gayrimüslimlere Uygulanan Haddi Cezaların Karşılaştırmalı İncelenmesi", *Mucârebet-i Mezâhib-i İslâmî* (Füruğ-i Vahdet), cilt 18, sayı 59, (2023), 121; Heyva Law, "انواع و نحوه اعمال آن", <https://www.heyvalaw.com/web/articles/view/47/انواع-ونحوه-اعمال-آن>, (Erişim Tarihi: 10/07/2025)

²⁰⁷ <https://fa.wikipedia.org/wiki/%D9%82%D8%B5%D8%A7%D8%B5>, (Erişim Tarihi: 10/07/2025); Özbek vd., *Türk Ceza Hukuku: Genel Hükümler*, 104; İran Ceza Kanunu m.16.

²⁰⁸ İçel, *Ceza Hukuku Genel Hükümler*, 81-82.

²⁰⁹ Kazım Kohe İsfahani, "Diyetin Hukuki Mahiyeti Üzerine Bir İnceleme." *İlahiyat ve Hukuk Uzmanlık Dergisi* 2/19 (2006), 165; İran Ceza Kanunu m.17; Özbek vd., *Türk Ceza Hukuku: Genel Hükümler*, 105; İçel, *Ceza Hukuku Genel Hükümler*, 81-82; Hâcîdeâbâdî, "Kadına Uygulanan Kisas ve Diyet," 153..

²¹⁰ Hüseyinî, "Had ve Ta‘zir Cezaları," 136.

²¹¹ İçel, *Ceza Hukuku Genel Hükümler*, 83; Zafer, *Ceza Hukuku Genel Hükümler*, 23; İran Ceza Kanunu m.18; Özbek vd., *Türk Ceza Hukuku: Genel Hükümler*, 106.

²¹² Artuk vd., *Ceza Hukuku Genel Hükümler* (2018), 72-73.

Yukarıda bahsedilen cezalardan ölüm cezası iki bölümde gerçekleştirilir: Hâd ve Kısas, ancak kendi şart ve koşulları vardır.

2.2. İran Ceza Kanunu'na Göre Ölüm Cezasını Gerektiren Suçlar

2.2.1. Had Suçlarının Kapsamında Verilen Ölüm Cezası

Had cezalarının hangi durumlarda ve hangi miktarlarda verileceğine dair düzenleme şeriatta ya da İslam fıkında yapılmıştır, yani mahkeme ve hâkim eli cezalandırılma için açık değildir ve bu ceza şeriatta düzenlenmiş ve hâkim onu değiştiremez²¹³.

Had cezaların uygulanabilmesi için şartların varlığı gerekli ve zorunludur. Tek bir şart dahi bulunmasa Had cezası uygulanmaz ve Ta'zir olarak uygulanır. Bu şartlar her suç için farklıdır. Had cezasının işlenmesi için fail, bilgi sahibi olması gerekiyor yani böyle bir suç işlediğinin farkında olsun. Failin işlediği suçun kast ve niyetli olması gerekiyor²¹⁴.

Had suçlarında, sanığın bilgi veya kast eksikliğini veya cezai sorumluluğa engel olan engellerden birinin varlığını iddia etmesi suçun işlendiği sırada beyanının doğru olması mümkün ise ve itirafının tehdit, korkutma veya işkence yoluyla elde edildiğini iddia ediyorsa söz konusu iddia delil ve yemine gerek kalmaksızın kabul edilecektir²¹⁵.

Mahkeme, şeriat sınırlarının niteliğini, yeniliğini ve kapsamını değiştiremez, cezayı azaltamaz veya kaldıramaz. Bu cezalar ancak tövbe ve bağışlama yoluyla azaltılabilir veya bu kanunda öngörülen vasıflara dönüştürülebilir²¹⁶.

2.2.2. Had Cezasında Hangi Suçlar Yer Alır?

2.2.2.1. Zina; Zina, birbirleriyle evli olmayan bir erkek ile bir kadın arasındaki cinsel ilişkidir²¹⁷, zina yapan her kişi ilk defa 100 kırbaç vurulacak²¹⁸ ama eğer ondan

²¹³ Akalın, *İslam Ceza Hukukunda Hırsızlık Suçu*, 29; İran Ceza Kanunu m.15.

²¹⁴ İran Ceza Kanunu m.217.

²¹⁵ İran Ceza Kanunu m.218.

²¹⁶ İran Ceza Kanunu m.219.

²¹⁷ Teveccühî, Abdü'l-Alî- Muhammed Hâdî, Tuvakkulpur. "Zina ile Cebrî Tecavüz Arasındaki Farklılıklar: İspat Yöntemi Üzerine Bir İnceleme." *Pezhuheşnâme-i Hukûk-i İslâmî* (2012), 103; Feyzâbâdî, – Hakkpenâh. "Zina Ayetinin Tefsiri ve Fikhî Delaleti: Zina Edenle Evliliğin Haramlığı." *Misbâhu'l-Fıkâhe* 4/3 (2020), 43; Kâkavend, muhammed, vd. "Hünsa ve Trans Bireylerin Zina Suçunun İmamiyye ve Şafîi Fıkında İncelenmesi." *Mukayeseli Fıkıh Dergisi* 11/22 (2023), 222; Muhammed Amin Âminî - Muhammed Rustâî, "İslam Fıkında Gayrimüslimlere Uygulanan Haddi Cezaların Karşılaştırmalı İncelenmesi, (2023), 126.

²¹⁸ Köroğlu, "İslam Hukukunda Ölüm Cezasını Gerektiren Suçlar, 225; İçel, *Ceza Hukuku Genel Hükümler*, 81. Doğan Soyaslan, *Ceza Hukuku – Genel Hükümler*, 8. basım (Ankara: Yetkin Yayınları, 2018), 83; Artuk vd., *Ceza Hukuku Genel Hükümler* (2014), 59.

sonra da üç kez zina yapsa ve her defada 100 kırbaç vurulsa dördüncü kez artık Had cezasına göre idam olacaktır²¹⁹.

Aşağıdaki durumlarda zina yapmanın cezası ölümdür²²⁰;

- 1) Birinci, ikinci, üçüncü derece akrabalarla zina.
- 2) Erkeğin idamına sebep olan babanın karısıyla zina yapmak.
- 3) Gayrimüslim bir erkeğin Müslüman bir kadınla zina yapması, erkeğin idam edilmesine sebep olur.
- 4) Zorla veya gönülsüz zina

Eğer evli kadın başka evli erkekle (Muhsan) zina yapsa bu zinanın cezası taşlamadır(recim)²²¹ ama eğer taşlama yapma mümkün değilse mahkeme kararıyla bu şartla ki zina gözle ispat olmuş olsa iki kişi idamla cezalanacak aksi takdirde iki kişi 100 kırbaçla cezalanacak²²².

2.2.2.2. Erkek Eşcinselliği(livata)²²³; iki erkeğin cinsel ilişkisi demektir ve bu durumda nüfus olması şarttır²²⁴, yoksa idam²²⁵ cezası verilmeyecektir ki tam olarak bu şartla ilgili sonraki maddede bahsedilecektir. İran kanununda bu suç Levat denilmektedir²²⁶. Bu suç, dört adil erkeğin tanıklığıyla veya failin dört kez itirafta bulunmasıyla sabit olur²²⁷.

2.2.2.3. Erkek Eşcinselliği; bir erkek cinsel organını başka bir erkeğin uylukları veya koltuğu arasına koymakla oluşur, nüfuz etmeden ki İran Ceza Kanunu'nda **tefhiz** demektir²²⁸. Bu durumlarda eğer iki kişi aynı suçu 4 kez yaparsa 3. kereye kadar

²¹⁹ Muhammed Amin Âminî - Muhammed Rustâî, "İslam Fıkında Gayrimüslimlere Uygulanan Haddi Cezaların Karşılaştırmalı İncelenmesi, (2023), 126; Rahim Nûbehâr, "Haddi Cezaların Tekrarlanması Halinde Ölüm Cezası İçin Fikhî Belgelerin Yeniden İncelenmesi", *Ceza Hukuku Araştırmaları Dergisi*, cilt 2, sayı 5, (2014), 26.

²²⁰ Teveccühî - Muhammed Hâdî, "Zina ile Cebrî Tecavüz," 103; İran Ceza Kanunu m.224; Dâdmersî. "İslam Ceza Kanunu'nda Livata Tanımındaki Değişikliğin, Medenî Hukukta Evliliğe Engel Oluşu Üzerindeki Etkisi." *Hukukî Araştırmalar* 15/3 (2023), 197; Muhammed Amin Âminî - Muhammed Rustâî, "İslam Fıkında Gayrimüslimlere Uygulanan Haddi Cezaların Karşılaştırmalı İncelenmesi, (2023), 127.

²²¹ Artuk vd., *Ceza Hukuku Genel Hükümler* (2018), 64-65; İçel, *Ceza Hukuku Genel Hükümler*, 81; Artuk vd., *Ceza Hukuku Genel Hükümler* (2014), 59; Özkorkut, "İslam Ceza Hukukunda Kadın," 91.

²²² İran Ceza Kanunu m.225.

²²³ Eugene Cotran - Chibli Mallat, ed., *Yearbook of Islamic and Middle Eastern Law*, (Leiden: Brill, 1996), /343.

²²⁴ Dâdmersî, "Livata Tanımındaki Değişiklik," 190.

²²⁵ Dâdmersî, "Livata Tanımındaki Değişiklik," 197.

²²⁶ Mescedserâî, "110. Madde Bağlamında Livâta Suçunun Cezası Üzerine Fikhî ve Hukukî Bir İnceleme", *Fıkıh ve Usûl*, (2012), 118 ; İran Ceza Kanunu m.233.

²²⁷ Nâzer Hüseyin Muhammedî, "Tövbenin Haddi Cezalarının Düşmesine Etkisi, (2019), 16.

²²⁸ Dâdmersî, "Livata Tanımındaki Değişiklik," 190.

her birine her defasında 100 kırbaç uygulanır ama eğer dördüncü kez yine aynı suç tekrar edilirse artık idam cezası verilir²²⁹.

2.2.2.4. Kadın Eşcinselliği; iki kadının cinsel ilişkisine ki cinsel organını aynı cinsiyetteki cinsel organların üzerine koyması anlamına gelir ve İran Ceza Kanunu'nda **musaheghe** demektir. Bu durumlarda eğer iki kişi aynı suçu 4 kez yaparsa 3. kereye kadar her birine her defasında 100 kırbaç uygulanır ama eğer dördüncü kez yine aynı suç tekrar edilirse artık idam cezası verilir²³⁰.

2.2.2.5. Kazf (zina iftirası); ölmüş olsa bile başkasına zina ya da erkek eşcinselliği isnat etmek demektir²³¹. Kazf cezası 3'üncü kereye kadar 80 kırbaçtır²³², ama eğer 4'üncü kez de yine bu suçu işlese idam cezası verilecektir.

2.2.2.6. Peygamberlere lanet etmek; Peygambere veya diğer peygamberlere hakaret eden veya onları zinayla itham eden kimse idam cezasına çarptırılacaktır. Eğer hakaret ve itham eden, sarhoş ya da korku nedeniyle yapıyorsa 74 kırbaça mahkûm olunur²³³.

2.2.2.7. Şarap içme (Hamr); ilk defa bu suçu işleyen kişiye uygulanan cezayı belirtir: 80 kırbaç²³⁴. Ancak, bu tür bir suç tekrarlandığında ceza daha da ağırlaşır. Eğer kişi aynı suçunu tekrar dördüncü kez işlerse idam cezası uygulanacağı ifade edilmektedir²³⁵.

²²⁹ Nûbehâr, Haddi Cezaların Tekrarlanması Halinde Ölüm Cezası İçin Fıkhî Belgelerin Yeniden İncelenmesi, (2014), 25; İran Ceza Kanunu m.239.

²³⁰ İran Ceza Kanunu m.238; Nâzer Hüseyin Muhammedî, "Tövbenin Haddi Cezalarının Düşmesine Etkisi, (2019), 17 Nûbehâr, Haddi Cezaların Tekrarlanması Halinde Ölüm Cezası İçin Fıkhî Belgelerin Yeniden İncelenmesi, (2014), 25.

²³¹ Nâzer Hüseyin Muhammedî, "Tövbenin Haddi Cezalarının Düşmesine Etkisi, (2019), 22.

Artuk vd., *Ceza Hukuku Genel Hükümler* (2014), 60; İran Ceza Kanunu m.245; Muhammed Âmin Âminî - Muhammed Rustâî, "İslam Fıkhiında Gayrimüslimlere Uygulanan Haddi Cezaların Karşılaştırmalı İncelenmesi, (2023), 122.

²³² Mes'ûd Mustafâpûr, "İran ve Afganistan Ceza Hukukunda Kazf (Zina İsnadı) Suçu", *İslâm Ülkeleri Ceza Hukuku Öğretileri*, (2024), 101-102; Artuk vd., *Ceza Hukuku Genel Hükümler* (2018), 66; İçel, *Ceza Hukuku Genel Hükümler*, 81; Özbek vd., *Türk Ceza Hukuku: Genel Hükümler*, 106; Soyaslan, *Ceza Hukuku – Genel Hükümler*, 83; Muhammed Amin Âminî - Muhammed Rustâî, "İslam Fıkhiında Gayrimüslimlere Uygulanan Haddi Cezaların Karşılaştırmalı İncelenmesi, (2023), 122.

²³³ İran Ceza Kanunu m.262; Şâkerî ve Ghulâm-Nejâd, "Hz. Peygamber (s.a.v.) ve Ehlibeyt İmamlarına (a.s.) Hakaret Edenin (Sâb) Öldürülmesi Hakkındaki Hükümün İncelenmesi", *Fıkıh ve İslâmî Hukukun Temelleri*, (2011), 109.

²³⁴ Umanî, Mehdi, vd. "İçki (Şurb-i Hamr) Suçunun İran Fıkhi ve Hukuku Açısından İncelenmesi". 2016; Artuk vd., *Ceza Hukuku Genel Hükümler* (2018), 65; İçel, *Ceza Hukuku Genel Hükümler*, 81; Özbek vd., *Türk Ceza Hukuku: Genel Hükümler*, 104; Soyaslan, *Ceza Hukuku – Genel Hükümler*, 83; Nâzer Hüseyin Muhammedî, "Tövbenin Haddi Cezalarının Düşmesine Etkisi, (2019), 18; Muhammed Amin Âminî - Muhammed Rustâî, "İslam Fıkhiında Gayrimüslimlere Uygulanan Haddi Cezaların Karşılaştırmalı İncelenmesi, (2023), 125.

²³⁵ Cotran - Mallat, *Yearbook of Islamic and Middle Eastern Law*, 343; İran Ceza Kanunu m.264.

2.2.2.8. Hırsızlık; İran Ceza Kanununun 267. maddesine göre hırsızlık, mal sahibinin rızası olmadan gizlice bir eşyanın çalınmasıdır. İran Ceza Kanunu’nda hırsızlık suçu iki şekilde cezalandırılır. Cezalandırılma koşullarında yer alan farklılıklardan dolayı had hırsızlığı ve ta’zir hırsızlığı olarak 2 ayrı başlıkta ele alınmıştır. İran Ceza Kanunu’nda suçlunun had ile cezalandırılması için gereken şartlar aşağıda bahsedilmiş, eğer o şartlar mevcut olmazsa hırsızlık tipi değiştirilir. Had cezaları şeriatla ya da İslam fıkıhında düzenlenmiştir bu sebeple hâkim onu azaltamaz ya da arttıramaz. Konu idam olduğu için sadece had hırsızlığı incelenecektir.

İran Ceza Hukukuna Göre Had Hırsızlığının Cezalandırılması İçin Gereken Şartlar (İran CK m.268)²³⁶;

- 1) İran hukukuna göre, çalınan bir şeyin mali bir değeri olmalıdır. Örneğin, alkolün İran hukukunda herhangi bir maddi değeri bulunmadığı için, alkolün çalınması had cezası ile cezalandırılmaz²³⁷.
- 2) Malın, güvenli bir ortamda saklanıyor olması gereklidir²³⁸.
- 3) Eğer hırsız malın saklandığı yeri kendisi tahrip eder veya yok ederse.
- 4) Hırsız, malın saklandığı yeri tahrip ettikten sonra, malı oradan kendisi çıkarmalıdır; başka bir kişi değil, hırsızın kendisi bunu yapmalıdır. (2. Bir kişinin değil hırsızın kendisinin çıkartması gerekmektedir)²³⁹.
- 5) Hırsız, çalınan eşyasının sahibinin babası ya da baba tarafından üst kuşağından biri olmamalıdır²⁴⁰. Nitekim Kur’an-ı Kerim’de;

“Sizin için gerek kendi evlerinizden gerek babalarınızın evlerinden gerek annelerinizin evlerinden, erkek kardeşlerinizin evlerinden, kız kardeşlerinizin evlerinden, halalarınızın evlerinden, dayılarınızın evlerinden, teyzelerinizin evlerinden veya anahtarlarını yanınızda bulundurduğunuz yerlerde yahut yakın dostlarınızın evlerinden yemenizde sakınca yoktur”²⁴¹

²³⁶ Muhammed Hasan Resâi ve Abbâsî Lâherûdî, “Kur’an-ı Kerîm, Fıkıh ve Ceza Hukuku Açısından Had Hırsızlığının Mukayeseli İncelemesi”, *Ârâ: Bilimsel Hakemli Dergi*, cilt 4, sayı 7 (2021), 12; Nâzer Hüseyin Muhammedî, “Tövbenin Haddi Cezalarının Düşmesine Etkisi”, (2019), 20.

²³⁷ Eyüp Öztürk, “İslam Hukukuna Göre Hırsızlık Haddi: Zâhiri Mezhebi Örneği,” *RUMELİ: Journal of Islamic Studies* 10 (2022), 115.

²³⁸ Öztürk, “İslam Hukukuna Göre Hırsızlık Haddi,” 118.

²³⁹ Öztürk, “İslam Hukukuna Göre Hırsızlık Haddi,” 112.

²⁴⁰ Artuk vd., *Ceza Hukuku Genel Hükümler* (2018), 64; Artuk vd., *Ceza Hukuku Genel Hükümler* (2014), 57; Öztürk, “İslam Hukukuna Göre Hırsızlık Haddi,” 112.

²⁴¹ Kur’an-ı Kerim, Nur Suresi, 24:61.

buyrulmuştur.

- 6) Malın belli bir değeri olmalıdır, yani saklandığı yerden çıkarıldığı anda 1/125 gramdan altından daha fazla olmalıdır²⁴².
- 7) Çalınan mal, devletin veya kamuya ait bir mülk olmamalıdır. Yani, bu malın özel bir kişi veya tüzel kişiye ait olması gerekmektedir. Kamu malı veya devlet malı çalındığında, hukuki durum farklı olur ve özel mülkiyetin ihlali söz konusu olmalıdır²⁴³.
- 8) Hırsızlık, özellikle kıtlık veya kuraklık gibi zorlayıcı ve doğal afet dönemlerinde yapılmamalıdır. Bu tür zamanlar, insanların hayatta kalma ve temel ihtiyaçlarını karşılamakta büyük zorluk yaşadığı dönemlerdir. Böyle durumlarda, mal ve kaynakların kıt olduğu, insanların temel ihtiyaçlarını temin etmek için çaba sarf ettiği bir ortamda suç işlenmesi, toplumda daha büyük bir sosyal sıkıntıya yol açabilir²⁴⁴. Kur'an-ı Kerim'de;
“Allah size ancak ölüyü(leşi), kanı, domuz etini ve Allah'tan başkası adına kesileni haram kıldı. Her kim bunlardan yemeye mecbur kalırsa, başkasının hakkına saldırmadan ve haddi aşmadan bir miktar yemesinde günah yoktur. Şüphe yok ki Allah çok bağışlayıcı ve esirgeyendir buyrulmuştur”²⁴⁵.
- 9) Hırsızlık konusu malın zilyedi, zilyetliği hırsızlık yoluyla elde etmemelidir. Yani daha önce çalınan bir malın tekrardan çalınması had cezasını oluşturmaz.
- 10) Hırsızlık, gizli bir şekilde yapılmalı ve herkesin görebileceği bir ortamda gerçekleşmemelidir. Yani, suçun işlenmesi sırasında kimse tarafından fark edilmemesi için hırsız, dikkat çekmeyecek bir şekilde hareket etmelidir²⁴⁶.
- 11) Çalınan malın, hırsızlık suçu ispatlanmadan sahibinin yetkisi altında olmaması gerekir.
- 12) Mağdurun şikâyetine bağlı olmasıdır. Yani had hırsızlığının oluşabilmesi için suça konu olan eşyanın sahibinin hırsızlıktan sonra şikâyetinde bulunması gerekmektedir. Bu suç şikâyete tabi olup re'sen soruşturma konusu yapılamaz.

²⁴² Öztürk, “İslam Hukukuna Göre Hırsızlık Haddi,” 116; Artuk vd., *Ceza Hukuku Genel Hükümler* (2014), 58.

²⁴³ Artuk vd., *Ceza Hukuku Genel Hükümler* (2018), 63; Artuk vd., *Ceza Hukuku Genel Hükümler* (2014), 57; Öztürk, “İslam Hukukuna Göre Hırsızlık Haddi,” 114.

²⁴⁴ Artuk vd., *Ceza Hukuku Genel Hükümler* (2014), 58; Öztürk, “İslam Hukukuna Göre Hırsızlık Haddi,” 115.

²⁴⁵ Kur'an-ı Kerim, Bakara Suresi, 2:173.

²⁴⁶ Öztürk, “İslam Hukukuna Göre Hırsızlık Haddi,” 115.

- 13) Eğer hırsız, suç işledikten sonra yakalanmadan önce, malın sahibi hırsıza af dileyip çalınan eşyayı ona bağışladığını beyan ederse bu durumda had hırsızlığı suçu gerçekleşmiş sayılmaz. Yani, mağdurun rızası ile mal hırsıza verilmiş olursa, suçun hukuki sonuçları değişir ve had hırsızlığı meydana gelmez.

Eğer bu şartlar hırsızlık fiilinin gerçekleştiği anda mevcutsa hırsız had cezasıyla cezalandırılır ancak hırsızlık anında bu şartlara mevcut değilse ta'zirle cezalandırılır. Eğer hırsız cezalandırmadan sonra yine had hırsızlığını tekrar ederse verilen cezalar farklı olur. Had cezalarının hepsinde ilk defada idam uygulanmıyor ama eğer bir tip suçta mesela hırsızlıkta fail 4 kere had hırsızlığı yaparsa dördüncü defada idam cezası uygulanıyor.

2.2.2.8.1. Tekrar Eden Had Cezasını Gerektiren Hırsızlık Suçu²⁴⁷

- 1) İlk kez had cezasını gerektiren bir hırsızlık suçu işlendiğinde, hırsızın sağ elinin dört parmağı, tamamıyla kesilerek alınır²⁴⁸. Bu cezalandırma işlemi sonrası, hırsızın elinde yalnızca baş parmak ve avuç kısmı kalır. Yani, hırsızın elinin geri kalan kısımları, parmaklar dahil olmak üzere tamamen yok edilir. Kur'an'da bu konuyla ilgili şöyle buyrulur: "Hırsızlık yapan erkek ve kadının ellerini kesiniz. " ²⁴⁹
- 2) İkinci kez had cezasını gerektiren bir hırsızlık suçu işlendiğinde, hırsızın sol ayak parmakları bir miktar geriden kesilir²⁵⁰. Bu cezalandırma işleminde, kesilen parmakların geriye doğru olması sağlanır, çünkü cezanın amacı sadece suçluyu cezalandırmak değil, aynı zamanda abdest alabilme gibi dini ibadetleri yerine getirebilmesini mümkün kılmaktır.
- 3) Üçüncü kez had cezasını gerektiren bir hırsızlık suçu işlendiğinde, suçluya ömür boyu hapis cezası verilir. Bu durumda, suçun tekrarı, ciddi bir şekilde cezalandırılır ve hırsızın özgürlüğü tamamen kısıtlanır.
- 4) Üçüncü kez hırsızlık suçunu işlediği için hapisanede olan kişi bu suçu dördüncü kez işlerse idam cezasına hükmolunur.

²⁴⁷ Resâî ve Lâherûdî, "Had Hırsızlığının Mukayeseli İncelemesi", 13; İran Ceza Kanunu m.278; Nûbehâr, Haddi Cezaların Tekrarlanması Halinde Ölüm Cezası İçin Fıkîhî Belgelerin Yeniden İncelenmesi, (2014), 26;

²⁴⁸ İçel, *Ceza Hukuku Genel Hükümler*, 81; Özbek vd., *Türk Ceza Hukuku: Genel Hükümler*, 104; Soyaslan, *Ceza Hukuku – Genel Hükümler*, 83; Özkorkut, "İslam Ceza Hukukunda Kadın," 92; Kur'an-ı Kerîm, Mâide 5/38.

²⁴⁹ Kur'an-ı Kerîm, Mâide 5/38.

²⁵⁰ Özbek vd., *Türk Ceza Hukuku: Genel Hükümler*, 104; İçel, *Ceza Hukuku Genel Hükümler*, 81

2.2.2.9. Muharebe (Hirabe, Yol Kesmek); Muharebe, çevrede güvensizliğe yol açacak şekilde, insanların canı, malı, namusu veya onuru amacıyla silah çekilmesidir²⁵¹. Muharebeye aşağıdaki cezalardan biri verilecektir ve hangi cezanın varıldığı da hâkim elindedir²⁵²;

- 1) İdam
- 2) Salb (Haç)
- 3) Sürgün etmek
- 4) Sağ el ve sol ayağın kesilmesi

2.2.2.10. İfsad fil-arz (افساد فى الارض); İnsanların beden bütünlüğüne ve ülkenin iç veya dış güvenliğine karşı suç işleyen, yalan yayan, ülkenin ekonomik sistemini bozan, zehirli, mikrobiyal ve tehlikeli maddeleri yayan veya bu tür yerlerde yolsuzluk ve fuhuş merkezleri açan kişi. Ülkenin genel düzenini bozacak şekilde veya kamu ve özel mülkiyete büyük zarar verilmesi halinde idam cezası verilecektir²⁵³.

İran'da yabancı ülkeler adına casusluk yapmakla suçlanan kişiler, eylemlerinin ulusal güvenliğe karşı olduğu ve yabancı düşmanlarla iş birliği yaptıkları ispatlandığında, "muharebe" ve "ifsad fil-arz" gibi suçlamalarla yargılanırlar. İran'ın ceza kanunlarına göre bu suçlar, en ağır suçlar arasında yer alır ve sanığın eylemleri ülke güvenliğini ve halkın can güvenliğini ciddi şekilde tehdit etmişse cezaları idama kadar varabilir. İran'da, Siyonist rejimle iş birliği yapmak ve casusluk suçlamasıyla tutuklanan kişiler, gizli bilgileri aktarmak ve İsrail istihbarat birimlerine çeşitli şekillerde yardım sağlamakla suçlanmaktadır. Bu yardımların, söz konusu rejimin hedef ve planlarını ilerletmesine zemin hazırladığı iddia edilmektedir. İran yasalarına göre bu tür eylemler, ulusal güvenliğe karşı casusluğun açık örnekleri arasında yer almakta ve bazı

²⁵¹ İran Ceza Kanunu m.279; Hasan Purbâferânî, “Muharebe Suçunun Tahlili”, *Çağdaş Mukayeseli Hukuk Çalışmaları*, c. 3, sayı 4 (2012); Âmene Mîrzâî ve Saîde Mîrzâî, “İslam Ceza Kanunu’nda Bağy, Yeryüzünde Bozgunculuk ve Muharebe Suçlarının Farkı”, *Hukuk ve Yargı Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, c. 2, sayı 4 (2025, 7.; İçel, *Ceza Hukuku Genel Hükümler*, 81; Muhammed Amin Âminî - Muhammed Rustâî, “İslam Fıkhiında Gayrimüslimlere Uygulanan Haddi Cezaların Karşılaştırmalı İncelenmesi, (2023), 130.

²⁵² Purbâferânî, “Muharebe Suçunun Tahlili”; İçel, *Ceza Hukuku Genel Hükümler*, 81; Özbek vd., *Türk Ceza Hukuku: Genel Hükümler*, 104; Soyaslan, *Ceza Hukuku – Genel Hükümler*, 83; Artuk vd., *Ceza Hukuku Genel Hükümler* (2014), 61; Abubakari Emanuel Nakaza, *İslam Hukuku ve Uluslararası Hukukta Ölüm Cezası Verilen Suçlar ve Gerekçelerinin İncelenmesi*, yüksek lisans tezi, Necmettin Erbakan Üniversitesi, 2022, 71; İran Ceza Kanunu m.282; Mîrzâî ve Mîrzâî, “Bağy, Bozgunculuk ve Muharebe Suçlarının Farkı”, 9.

²⁵³ Mîrzâî ve Mîrzâî, “Bağy, Bozgunculuk ve Muharebe Suçlarının Farkı”, 5; İran Ceza Kanunu m.286.

durumlarda “ifsad fil-arz” olarak değerlendirilmektedir. Bu suçlar ağır cezaları beraberinde getirmektedir. İran yargı makamları, bu tür faaliyetlerin yalnızca ülke güvenliğini tehdit etmekle kalmayıp askeri, güvenlik ve siyasi alanlarda da ciddi zararlara yol açabileceğini vurgulamıştır. Bu bağlamda, İran yargı makamları söz konusu kişilerin “muharebe” ve “ifsad fil-arz” suçlarından aldıkları idam cezasının infaz edildiğini duyurmuştur²⁵⁴.

İran İslami Şura Meclisi (Parlamento) milletvekilleri, yapılan açık oturumda, "Siyonist rejim ve düşman ülkelerle iş birliği yapanlara yönelik casusluk cezalarının ağırlaştırılmasına ilişkin iki acil durum yasası tasarısının genel ilkelerini görüştüler. Toplam 248 milletvekilinin katıldığı oturumda, tasarının genel çerçevesi oy birliğiyle kabul edildi: 248 evet oyu çıktı, hiçbir ret veya çekimser oy kullanılmadı. Bu tasarının birinci maddesinde şu ifade yer almaktadır:

Her türlü istihbarat faaliyeti, casusluk ya da operasyonel eylem, Siyonist rejim (İsrail), Amerika Birleşik Devletleri veya diğer düşman devletler, rejimler ya da gruplar ya da bunlara bağlı herhangi bir unsur adına yapılması hâlinde, ülke güvenliği veya millî çıkarlara aykırı görülürse bu eylemler "ifsad fil-arz" suçu kapsamında değerlendirilir ve İran Ceza Kanunu'nun 286. maddesinin başında belirtilen ceza uygulanır²⁵⁵.

2.2.2.11. İrtidat; Fıkıh terminolojisinde mürtet, akli başında, ergenlik çağına ulaşmış ve kendi iradesiyle hareket eden bir kişinin, İslam'a iman ettikten sonra bilinçli ve kasıtlı olarak dinden çıkmasıdır²⁵⁶. Bu, ya dinin temel esaslarını inkâr etmekle ya da açıkça İslam'dan dönüş anlamına gelen bir davranışta bulunmakla gerçekleşir²⁵⁷.

²⁵⁴ *Hamshahri Online*. “جاسوسان در جریان جنگ ایران و اسرائیل دستگیر شدند” <https://www.hamshahronline.ir/news/958092/> (Erişim Tarihi: 21/10/2025)

²⁵⁵ “خبرگزاری دانشجو.” جزئیات طرح تشدید مجازات جاسوسان و همکاری-کنندگان با رژیم صهیونیستی و کشورهای متخاصم SNN. (Erişim Tarihi: 21/10/2025). <https://snn.ir/fa/news/1279491/...>

²⁵⁶ Ahmed Hâcî Dehâbâdî vd., “Fitrî Mürtedin Tevbesinin Kabulü: Kur'an ve Sünnet Işığında Ridde Cezasının Ta'zîrîliği Bağlamında”, *İmamiyye Araştırmaları Dergisi*, c. 7, sayı 13 (2021), 196; Artuk vd., *Ceza Hukuku Genel Hükümler* (2014), 61-62.

²⁵⁷ Köroğlu, “İslam Hukukunda Ölüm Cezasını Gerektiren Suçlar, 233; Soyaslan, *Ceza Hukuku – Genel Hükümler*, 83.

Kur'an'daki irtidatla (dinden dönme) ilgili ayetler, genellikle mürtedin ahirette karşılaşacağı cezaları konu alır; dünya hayatında uygulanacak herhangi bir dünyevi cezadan söz edilmez. Bu konudaki bazı ayetler şunlardır; "...Sizden kim dininden döner, kâfir olarak ölürse, onların yaptıkları, dünyada da ahirette de boşa gider. Bunlar cehennemlik olup orada ebedi kalacaklardır²⁵⁸."

"İman edip sonra inkâr edenleri, sonra yine iman edip tekrar inkâr edenleri, sonra da inkârlarını artıranları, işte onları Allah ne affeder ne de doğru yola ulaştırır²⁵⁹."

Şii fıkında (mürtet) iki gruba ayrılır²⁶⁰;

- 1) **Doğal Mürtet;** İslam'a göre, Müslüman bir ailede doğup ergenlik çağına geldikten sonra kendi isteğiyle İslam'dan ayrılan kişi, "doğal mürtet" olarak kabul edilir. Buradaki "fitri" kavramı, kişinin doğuştan Müslüman olduğunu ve İslam'dan dönmesinin ise ergenlik çağına ulaşp özgür iradesiyle gerçekleştiğini anlatır. Doğal mürtet, İslam'dan çıktıktan sonra, özellikle Şii fıkı ve birçok İslam hukukçusunun görüşüne göre, tövbe etme fırsatı verilmeden idam cezasına çarptırılır. Bunun sebebi, kişinin başından beri Müslüman olması ve bilinçli şekilde İslam'dan ayrılması nedeniyle tövbe etme şansının olmamasıdır²⁶¹.
- 2) **Milli Mürtet;** Milli mürtet, başlangıçta Müslüman olmayan (mesela Yahudi, Hristiyan, Zerdüş gibi) bir dinden gelip İslam'ı kabul eden, ama daha sonra bilinçli olarak İslam'dan ayrılan kişiye denir. Yani milli mürtet, başka bir dinden İslam'a geçtikten sonra, kendi isteğiyle İslam'dan çıkan biridir. Eğer bu kişi tövbe edip tekrar İslam'a dönerse idam cezası kaldırılır. İslam hukukunda milli mürtedin tövbesi kabul edilir. Ancak kişi, tövbe etme

²⁵⁸ Kur'an-ı Kerim, Bakara, 2/217.

²⁵⁹ Kur'an-ı Kerim, Nisa, 4/137.

²⁶⁰ Hâcî Dehâbâdî vd., "Fıtrî Mürtedin Tövbesinin Kabulü", 197; <https://fa.wiki.khomeini.ir/wiki/%D8%A7%D8%B1%D8%AA%D8%AF%D8%A7%D8%AF>, (Erişim Tarihi: 28/01/2025)

²⁶¹ Seyyid Ebü'l-Fazl Müseviyân, "Mürtedin Cezası: Siyasi Bir Hüküm", *Fıkıh ve İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi*, c. 1, sayı 1 (2010), 145-146; Hâcî Dehâbâdî vd., "Fıtrî Mürtedin Tövbesinin Kabulü", 197-198;

<https://fa.wiki.khomeini.ir/wiki/%D8%A7%D8%B1%D8%AA%D8%AF%D8%A7%D8%AF>, (Erişim Tarihi: 28/01/2025)

çağrısına rağmen İslam'dan çıkmaya devam ederse, durum değişir. Böyle bir durumda, kişi tekrar İslam'dan çıktığında idam cezası uygulanır²⁶².

İran'da 2013 yılında yürürlüğe giren İslami Ceza Kanunu'nda mürtet kadınlarla ilgili doğrudan bir hüküm bulunmamaktadır. Ancak, İran yasalarının dayandığı Şii İmamiyye fıkhi ve güvenilir fıkıh kaynaklarına göre, mürtet kadınlar için bazı hükümler vardır. Buna göre ister doğuştan Müslüman olsun ister sonradan İslam'ı kabul etmiş olsun, mürtet kadınlar idam edilmez. Öncelikle kendilerine tövbe etmeleri için bir süre verilir. Eğer tövbe etmezlerse, ömür boyu hapis cezasına çarptırılırlar ve tövbe edene kadar cezaevinde kalırlar²⁶³.

2.2.2.12. Bağy (Devlete Karşı Edilen İsyân); “Bağy” kelimesi sözlükte genellikle “isyan” veya “hakkı aşmak” anlamına gelir. İslami fıkıhta ise bu terim, adil bir imamın ya da meşru bir yöneticinin otoritesine karşı silahlı olarak ayaklanan organize grupları tanımlamak için kullanılır. Bu suç, özellikle örgütlü ve planlı bir şekilde İran İslam Cumhuriyeti'nin temel düzenini yıkmak veya zayıflatmak amacıyla silahlı isyana kalkışmayı ifade eder. Böyle eylemler hem siyasi hem de güvenlik açısından büyük önem taşır ve ülkenin iç güvenliğine yönelik en ciddi suçlardan biri olarak kabul edilir²⁶⁴. İslami Ceza Kanunu'nun 287. maddesine göre, İran İslam Cumhuriyeti'nin temel düzenine karşı silahlı isyan başlatan her örgüt “bağy” suçu işlemiş sayılır. Bu grupların üyeleri silah kullandıkları takdirde idam cezasıyla karşı karşıya kalırlar²⁶⁵.

2.3. Kıyas Kapsamında Verilen Ölüm Cezası

Kıyas suçlarında ceza ya idamdır ya da suçlunun bedeninden bir kısmın kesilmesidir. Bu cezalar, özellikle kasıtlı işlenen suçlar için uygulanır. Burada, ölüm cezasını ilgilendiren kısım ele alınacaktır²⁶⁶.

²⁶² Hâcî Dehâbâdî vd., “Fitrî Mürtedin Tevbesinin Kabulü”, 197-198; خمینی، روح الله، ترجمه تحریر الوسيله امام، مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی (ره)، ب. م. خمینی (ج 2) (Erişim Tarihi: 21/10/2025) . http://www.imamkhomeini.ir/fa/c78_114990/...

²⁶³ <https://fa.wiki.khomeini.ir/wiki/%D8%A7%D8%B1%D8%AA%D8%AF%D8%A7%D8%AF>, (Erişim Tarihi: 28/01/2025); Artuk vd., *Ceza Hukuku Genel Hükümler* (2018), 63.

²⁶⁴ Akbulut, “İslam Hukukunda Suçlar ve Cezalar”, 177; Soyaslan, *Ceza Hukuku – Genel Hükümler*, 83; İran Ceza Kanunu m.287; Esmâil Rahîmînezhâd ve Muhadde Seferhânî, “Fıkıh-ı İmâmiyye ve İran Hukukunda Bağy Suçu İncelemesi”, *Hukuk-ı İslâmî*, c. 11, sayı 40 (2014)

²⁶⁵ Esmâil Rahîmînezhâd ve Muhadde Seferhânî, “Fıkıh-ı İmâmiyye ve İran Hukukunda Bağy Suçu İncelemesi”, *Hukuk-ı İslâmî*, c. 11, sayı 40 (2014); Mîrzâî ve Mîrzâî, “Bağy, Bozgunculuk ve Muharebe Suçlarının Farkı”, 14.

²⁶⁶ Hâcîdeâbâdî, Ahmed. "Kadına Uygulanan Kıyas ve Diyet." *İslam Hukuku Dergisi* 6/22 (2010), 152.

2.3.1. Kasten Adam Öldürme

İran Ceza Kanunu'nda bir insan başka bir insanı öldürünce idam cezası almak için failin kasıtlı bu suçu işlediği kesinleşmesi gerek, bu tip suçta failin kasıtı ve niyetlenmesi çok önemlidir²⁶⁷ ve verilen cezayı idamdan para cezasına çevirebilir ya da idam cezası kesinleştikten sonra öldürülmüş olanın mirasçıları para almaya karar verir ve bu para cezası bir sene boyunca öldürülmüş olanın mirasçılarına teslim edilir²⁶⁸ ve ondan sonra fail hapisneden çıkabilir.²⁶⁹ Eğer failin kasıtlı bu işi yaptığı hâkim için kesinleşmezse verilen ceza para cezası olur²⁷⁰, yani İran'daki verilen cezalarının üçüncü kısmıdır, denilebilir. Bir insanın para olarak değeri her senenin başında yargı başkanı tarafından belirleniyor²⁷¹. Kur'ân-ı Kerîm'de bu hususta şöyle buyurmaktadır;

“Mü'minin mü'mini öldürmesi, ancak yanlışlıkla olabilir. Kim bir mü'mini yanlışlıkla öldürürse, bir mü'min köleyi özgürlüğüne kavuşturması ve öldürülenin ailesine diyet vermesi gerekir. Ancak (öldürülenin ailesi) sadaka olarak bağışlarsa (o başka). Eğer (öldürülen), sizinle aralarında antlaşma bulunan bir kavimdens, ailesine diyet ödenmesi ve bir mü'min kölenin özgür bırakılması gerekir. Eğer (öldürülen), sizin düşman olan bir kavimdense ve kendisi mü'min ise, o zaman sadece bir mü'min köle azat edilir. Kim (bunları yapacak bir köle) bulamazsa, Allah tarafından tevbesinin kabulü için iki ay peş peşe oruç tutması gerekir. Allah, hakkıyla bilendir, hüküm ve hikmet sahibidir²⁷².”

İslam fıkında kaç belı sınır var ki insan diyesi ya da para olarak bir insan değeri ona göre değeriendir. Aşağıdakilerden her birisi İslam fıkhına göre para olarak bir insanın değeriendir²⁷³;

- 1) 5yılı dolduran 100 deve
- 2) 200 sağlıklı inek
- 3) 1000 sağlıklı koyun
- 4) 10 bin dirhem

²⁶⁷ Hâcîdeâbâdî, Ahmed. "Kadına Uygulanan Kisas ve Diyet." *İslam Hukuku Dergisi* 6/22 (2010), 152-153; İçel, *Ceza Hukuku Genel Hükümler*, 81

²⁶⁸ ; Artuk vd., *Ceza Hukuku Genel Hükümler* (2018), 69;

²⁶⁹ İran Ceza Kanunu m.488.

²⁷⁰ İçel, *Ceza Hukuku Genel Hükümler*, 81-82.

²⁷¹ İran Ceza Kanunu m.549.

²⁷² Kur'an-ı Kerim, Nisa Suresi 4/92.

²⁷³ Artuk vd., *Ceza Hukuku Genel Hükümler* (2014), 64; https://fa.wikishia.net/view/%D8%AF%DB%8C%D9%87_%D8%A7%D9%86%D8%B3%D8%A7%D9%86, (Erişim Tarihi: 28/07/2024)

5) Bin dinar

2.4. Diyet Farkının (Tefâzul Diyye / تفاضل ديه) Ödendiği Durumlar

Bu kapsamda kadınlar diyesi ya da para değeri İran Ceza Kanunu'nda erkeklere göre daha düşüktür²⁷⁴ yani erkeklerin para değerinin yarısıdır²⁷⁵, şöyle eğer bir erkek bir kadını öldürürse erkeğin idam edilmesi için bir insanın para değerini ikiye bölecekler ve yarısını erkek ailesine verecekler²⁷⁶. Ölüm cezası, asılarak ve ip kullanılarak infaz edilmekte olup hükümlüye en az zarar verecek her türlü yöntemi içermektedir.

Kasıtlı öldürmenin cezası kısas hükmüne tabidir; ancak kısasın düşmesi durumlarında bu ceza uygulanmaz. Bu durumlar; mağdurun velisinin (yakınının) affetmesi, öldürülen kişinin (mağdurun) affetmesi veya katilin ölmesi hâlleridir. Bu hâllerde kısas cezası ortadan kalkar. Ancak bazen mağdurun velisi veya mirasçıları, suçlu ya da katille uzlaşmaya varır; bu durumda belirli bir para, mal ya da diyet (kan bedeli) karşılığında kısastan vazgeçerler. Fakat mağdur yakınları uzlaşmayı veya affetmeyi kabul etmez ve katilin kısas yoluyla cezalandırılmasını isterlerse, bazı durumlarda diyet farkını (tefâzul diyye) ödemek zorunda kalabilirler. Fazl-ı diyet (veya tefâzul diyet), aslında öldürülen kişinin diyeti (bir kişinin para değeri) ile katilin diyeti arasındaki farkı ifade eder. Bu fark, mağdurun velisi tarafından, katilin kısas edilmesini istedikleri durumlarda ödenir. Fazl-ı diyetin (diyet farkının) ödenmesi gereken durumlar aşağıda belirtilmiştir²⁷⁷;

- 1) Katil erkek, maktul (öldürülen kişi) kadın olduğunda; İran Ceza Kanunu'nun 382, 426 ve 550. maddelerine göre, bu durumda kadının diyeti erkeğin diyetinin yarısı kadar olduğundan, kısasın uygulanabilmesi için mağdurun velisinin diyet farkını (tefâzul diyye) ödemesi gerekir.
- 2) Katil birden fazla, maktul (öldürülen kişi) ise bir kişi olduğunda; İran Ceza Kanunu'nun 373 ve 374. maddelerine göre, bu durumda her bir katil için kısasın uygulanabilmesi amacıyla öldürülen kişinin diyeti oranında diyet farkının (tefâzul diyye) ödenmesi gerekebilir.

²⁷⁴ Akalın, "İslam Hukuku Açısından Suçun Unsurları, 53-54.

²⁷⁵ İran Ceza Kanunu m.550; Artuk vd., *Ceza Hukuku Genel Hükümler* (2014), 64.

²⁷⁶ Hâcîdeâbâdî, "Kadına Uygulanan Kısas ve Diyet," 154.

²⁷⁷ <https://www.bonyadvokala.com/blog/%d9%85%d8%b1%d8%a7%d8%ad%d9%84-%d8%a7%d8%b3%d8%aa%db%8c%d8%b0%d8%a7%d9%86-%d9%82%d8%b5%d8%a7%d8%b5/>
(Erişim Tarihi: 14/10/2025)

3) Mağdurun birden fazla velisinin (veliyy-i dem) bulunması ve bunların kısas talebinde farklı görüşte olmaları hâlinde; İran Ceza Kanunu'nun 423. maddesine göre, diyet farkının ödenmesi gereken üçüncü durum, bazı velilerin (veliyy-i dem) veya kısas hakkı sahiplerinin diyet talep etmeleri veya kısastan vazgeçmeleri hâlidir. Kısası isteyen veliler, diğerlerinin affetmesi durumunda onların payını katile, diyet talep etmeleri hâlinde ise kendi paylarına ödemek zorundadırlar.

Yeni İran Ceza Kanunu'nun 429. maddesinde şu hüküm yer almaktadır: Suçun kamu düzeni ve güvenliğini bozduğu veya toplumun duygularını incittiği durumlarda ve kısasın uygulanması kamu yararı gerektiriyorsa, fakat kısas talep eden kişi, diyet farkını (tefâzul diyye) veya diğer kısas hakkı sahiplerinin payını ödeyecek imkânâ sahip değilse, savcının talebi ve Yargı Başkanı'nın onayı ile belirtilen miktar kamu bütçesinden ödenir²⁷⁸.

2.5. Ta'zir Kapsamında Verilen Ölüm Cezası

2.5.1. Yüksek Miktarda Uyuşturucu Kaçakçılığı

İran'da uyuşturucu kanunu 1997 yılında düzenlenmiştir ve en son 2017'de bazı değişiklikler yapılmıştır.

Haşhaş veya koka ekimine teşebbüs eden veya ekimi tahrip etmenin yanı sıra narkotik veya tıbbi olmayan endüstriyel psikotrop madde üretimi amacıyla esrar yetiştiren kişi, ekim miktarına göre aşağıdaki şekilde cezalandırılacaktır²⁷⁹;

- 1) İlkinde, yüz ile iki yüz eli milyon riyal (İran para birimi) arasında para cezası verildi.
- 2) İkincisinde yüz ila bir milyar ve 50 milyon riyal arası para cezası ve otuzdan yetmiş kadar kırbaç.
- 3) Üçüncüsünde aynı b kısmının para cezası ve birden yetmiş kadar kırbaç ve iki yıldan beş yıla kadar hapis cezası.
- 4) Dördüncü kez idam cezası

Belli olmayan para cezaları ve kırbaç sayısı hâkime bağlıdır yanı hâkim ne karar verirse aynısı yapılacaktır.

²⁷⁸ <https://www.bonyadvokala.com/blog/%d9%85%d8%b1%d8%a7%d8%ad%d9%84-%d8%a7%d8%b3%d8%aa%db%8c%d8%b0%d8%a7%d9%86-%d9%82%d8%b5%d8%a7%d8%b5/>
(Erişim Tarihi: 14/10/2025)

²⁷⁹ Sulhçî, Muhammed Ali – Nasirî, Şehriyâr. "Uluslararası İnsan Hakları Standartları Çerçevesinde İran Hukuk Sisteminde Uyuşturucu Suçlarına Uygulanan İdam Cezası: Kaldırılmalı mı, Sürdürülmeli mi?"

Uluslararası Hukuk Dergisi 35/59 (2018), 145; İran Uyuşturucuyla Mücadele Kanunu, m. 2.

Kim kenevir, ot, afyon, bitki özsuğu, yanık, afyon kalıntısı veya diğerk narkotik veya tıbbi olmayan endüstriyel psikotropik maddeleri herhangi bir şekilde ÷lkeye ithal ederse veya herhangi bir şekilde ihraç ederse veya gönderirse üreten, imal eden, dağıtan, satmaya teşebbüs eden veya satışa çıkaranlar, anılan maddelerin orantısına ve miktarlarına göre aşağıdaki cezalarla cezalandırılacaktır²⁸⁰;

- 1) Elli grama kadar, altmış milyon riyala kadar para cezası ve elliye kadar kırbaç.
- 2) Elli gramdan beş yüz grama kadar, altmış milyon riyalden yüz elli milyon riyala kadar adli para cezası ve yirmiden yetmiş dörde kadar kırbaç ve mahkemece gerekli gör÷lmesi halinde üç yıla kadar hapis cezası
- 3) Beş yüz gramdan beş kilograma kadar, yüz elli milyondan altı yüz milyon riyala kadar para cezası, elliden yetmiş dörde kadar kırbaç ve üç yıldan on beş yıla kadar hapis cezası.
- 4) Beş kilogramdan fazla, idam ve malın infazı ve müsadere edilmesi aynı suçtan kaynaklanmaktadır²⁸¹.

Afyon ve 4'üncü maddede belirtilen diğerk maddeleri satın alan, bulunduran, saklayan veya nakleden kimse, maddelerin oran ve miktarına ve aynı maddedeki nota göre aşağıdaki cezalarla cezalandırılır²⁸²;

- 1) Elli grama kadar, elli milyon riyala kadar para cezası ve elliye kadar kırbaç.
- 2) Elli gramdan beş yüz grama kadar, otuzdan doksan milyona riyala kadar para cezası ve ondan yetmiş dörde kadar kırbaç.
- 3) Beş yüz gramdan beş kilograma kadar, seksen milyon dan üç yüz milyon riyal kadar para cezası, kırktan yetmiş dörde kadar kırbaç ve iki yıldan beş yıla kadar hapis cezası,
- 4) Beş kilogramdan yirmi kilograma kadar, yüzden üç yüz milyon riyala kadar para cezası, elliden yetmiş dörde kadar kırbaç ve beş yıldan on yıla kadar hapis cezası. İkinci defa tekrarı halinde ise yukarıda belirtilen cezalara ek olarak para cezası yerine aynı suçtan kaynaklanan malvarlığına el konulması, üçüncü defa ise, idam ve aynı suçtan kaynaklanan malvarlığının müsaderesi²⁸³.

²⁸⁰ İran Uyuşturucuyla Mücadele Kanunu, m. 4; Sulhçî – Nasirî, "Uluslararası İnsan Hakları Standartları...", 145.

²⁸¹ Sulhçî – Nasirî, "Uluslararası İnsan Hakları Standartları...", 145.

²⁸² İran Uyuşturucuyla Mücadele Kanunu, m. 5; Sulhçî – Nasirî, "Uluslararası İnsan Hakları Standartları...", 146.

²⁸³ Sulhçî – Nasirî, "Uluslararası İnsan Hakları Standartları...", 146.

- 5) Yirmi kilogramdan yüz kilografa kadar olan cezalar, failin cezasına d maddesinde belirtilen cezaya ek olarak kilogram başına otuz milyon riyal eklenecek, eğer yine tekrar ederse, idam ve aynı suçtan kaynaklanan malvarlığının müsaderesi.
- 6) Yüz kilogramdan fazla, d ve e kısmının para cezası ve kırbaç, ek olarak müebbet hapis cezası, eğer yine tekrar ederse, idam ve aynı suçtan kaynaklanan malvarlığının müsaderesi²⁸⁴.

Herkes eroin, morfin, kokain ve morfin ve kokainin diğer kimyasal türevleri veya liserjik asit dietilamid (LSD), metilendioksimetamfetamin (MDMA veya Oxtace), gama hidroksibütirik asit (GHB), flunitrazepam, amfetamin, metamfetamin (kristal) ve diğer narkotik veya endüstriyel olmayan - Listesi İslam Şûrası tarafından onaylanan tıbbi psikotrop maddeleri imal etmeye, üretmeye, dağıtmaya, ihraç etmeye, göndermeye, satın almaya, satmaya, satışa arz etmeye, saklamaya, saklamaya veya nakletmeye teşebbüs edenler orantılı olarak cezalandırılacaktır. Ve cezalar malzeme miktarına göre aşağıdaki gibidir²⁸⁵;

- 1) Beş santigrama kadar, on beş milyon riyalden otuz beş milyon riyale kadar para cezası ve yirmiden elliye kadar kırbaç.
- 2) Beş santigramdan bir grama kadar, otuz milyondan doksan milyon riyale kadar para cezası ve yirmiden yetmiş kadar kırbaç.
- 3) Bir gramdan dört grama kadar, yüz milyon riyalden iki yüz elli milyon riyale kadar para cezası, iki yıldan beş yıla kadar hapis ve otuzdan yetmiş kadar kırbaç.
- 4) Dört gramdan on beş grama kadar, iki yüz milyondan beş yüz elli milyon riyale kadar para cezası ve beş yıldan sekiz yıla kadar hapis ve otuzdan yetmiş dörde kadar kırbaç.
- 5) On beş gramdan otuz grama kadar, üç yüz milyondan altı yüz milyon riyale kadar para cezası ve on yıldan on beş yıla kadar hapis ve otuzdan yetmiş dörde kadar kırbaç.
- 6) Otuz gramdan fazla, idam ve aynı suçtan kaynaklanan malın infazı ve müsaderesi.

Narkotik uyuşturucu veya endüstriyel tıbbi olmayan psikotrop madde kaçakçılığının cezası, silahlı kuvvetler tarafından idamdır ve infaz cezası, uygun olması halinde, failin ikamet ettiği yerde halka açık olarak infaz edilecektir²⁸⁶.

²⁸⁴ Sulhî – Nasirî, "Uluslararası İnsan Hakları Standartları...", 146.

²⁸⁵ İran Uyuşturucuyla Mücadele Kanunu, m. 8; Sulhî – Nasirî, "Uluslararası İnsan Hakları Standartları...", 146.

²⁸⁶ İran Uyuşturucuyla Mücadele Kanunu, m. 11.

Avrupa ve Amerika ülkeleri de dahil olmak üzere dünya ülkelerinin üçte ikisinde, uluslararası anlaşmaların ölüm cezasının kullanımını "en ciddi suçlar" ile sınırlandırdığı ve sözleşmeleri imzalayan ülkelerin bunları bir parçası olarak kabul etmeleri gerektiği gerçeğine atıf yapılıyor. Kendi iç kanunlarına uymaları ve buna bağlı kalmaları, temel olarak bırakın uyuşturucuyu, her türlü suçtan dolayı idamlar yasaklandı ya da durduruldu ama Asya ülkelerinde bu ceza hâlâ mevcut. Bu ülkelerin en büyüklerinden biri olan Çin bile son yıllarda yasaları suç olmaktan çıkarmak ve cezai suçlamaları azaltmak için büyük adımlar attı. Bunları kaldırdı ve idam cezasına yol açan başlık sayısı 46'ya düşürüldü, ancak uyuşturucu kaçakçılığı hâlâ suçlar listesinde yer alıyor, ölüm cezası tutuldu²⁸⁷.

İnsan hakları genel merkezi başkanına göre, İran'daki tüm infazların neredeyse dörtte üçü uyuşturucu suçlarıyla ilgilidir. Ancak hükümet idam cezasının infazına ilişkin kapsamlı istatistikler sunmadığı için, Uyuşturucu suçları suçlamasıyla ilgili infazların ve idam cezalarının gerçek sayısını veya infazların yüzdesini toplamak veya bilmek zordur.

İstatistikler, idam cezasına rağmen uyuşturucu kullanmaktan tutuklanan suçluların sayısının her geçen gün arttığını, idam cezasının uyuşturucu suçlarını caydırmadığını gösteriyor.

2.5.2. Zorla Cinsel İlişki (Tecavüz)

Zorla tecavüz, özü itibarıyla had suçu sayılmaz; ancak bazı özel durumlarda had suçu kapsamında değerlendirilebilir.

Eğer zorla gerçekleştirilen cinsel ilişki (tecavüz), zina fiilinin şartlarını taşıyorsa (örneğin failin suçu dört kez itiraf etmesi ya da dört adil erkeğin olaya şahitlik etmesi gibi) ve bu ilişki zorlama, baskı veya hileyle gerçekleşmişse, bu durumda fail (zina yapan kişi) idam cezasına çarptırılır. Bu durumda, zorla tecavüz “zorlama ile zina” kapsamında değerlendirilir ve had suçu sayılır. Yani, eğer zorla tecavüz, zorlama ile yapılan zinanın koşullarını sağlıyorsa, bu durum had kapsamında bir suç olur ve cezası da idamdır²⁸⁸.

Eğer zorla tecavüz yasal gerekçelerle ispatlanamazsa (örneğin had cezası için gerekli koşullar oluşmamışsa), bu durumda dosya, ta'zir suçu kapsamında değerlendirilir. Bu durumda fail; hâkimin değerlendirmesine göre, uzun süreli hapis, kırbaç ya da bazı durumlarda idam cezasına çarptırılabilir. Ancak bu cezalar, ta'zirat hükümleri

²⁸⁷ https://www.loc.gov/item/global-legal-monitor/2015-09-22/china-death-penalty-crimes-to-be-further-reduced/?utm_source=chatgpt.com, (Erişim Tarihi: 14/04/2025)

²⁸⁸ İran Ceza Kanunu m.224.

çerçevesinde ve örneğin Ceza Kanunu'nun 617. maddesi veya diğer ilgili maddelere dayanılarak verilir. Bu tür durumlarda karar, hâkimin takdiriyle; deliller, adli tıp raporları ve hâkimin vicdani kanaatine göre verilir.

2.6. İran'da İdam Cezasının Türleri ve İnfaz Usulleri

2.6.1. Asma Cezası

İran hukukunda, ölüm cezasının uygulanması için çeşitli yöntemler öngörülmüştür. En yaygın yöntem, çoğu dava ve suçta uygulanan asmadır. Bu yöntem, uygulanmasının kolaylığı ve İran yargı sistemindeki uzun geçmişi nedeniyle en sık kullanılan yöntemdir ve genellikle genel ve ceza davalarında uygulanır²⁸⁹. İran yargı sisteminde, ilk derece mahkemesi tarafından idam kararı verildikten sonra, bu karar nihai inceleme amacıyla Yüksek Mahkeme'ye gönderilir. Yüksek Mahkeme, dosyayı ayrıntılı olarak inceledikten sonra kararı onaylarsa, infaz için kararı veren mahkemeye geri gönderir²⁹⁰. Bu süreç genellikle birkaç ay ile yaklaşık bir yıl arasında sürer. Bazı özel durumlarda, idam cezasının infazı Yargı Erki Başkanı'nın onayını gerektirir; özellikle hukuki veya toplumsal açıdan hassasiyet taşıyan dosyalarda. Ayrıca, dosyada ulusal, güvenlik veya siyasi boyutlar söz konusuysa ya da kamuoyu açısından hassas kabul edilen bir mesele varsa, nihai onay bazen İslam Devrimi Rehberi'nin (Dini Lider'in) görüşü ve izniyle gerçekleşebilir²⁹¹. İdam cezasının Yüksek Mahkeme tarafından onaylanması ve herhangi bir şüphe bulunmaması hâlinde, dosya ilk derece mahkemesine gönderilir ve oradan da hükmün infazı için infaz mahkemesine sevk edilir.

İdam cezasının onaylanmasının ardından, ilgili hâkim, hükmün bir nüshasını mahkûmun tutulduğu cezaevine ve diğer bir nüshasını da hükmün verildiği yargı çevresindeki cumhuriyet savcılığına göndermekle yükümlüdür. Cezaevi müdürü ise, hükümlüyü cezanın infazından 24 ila 48 saat önce tecrit (karantina) bölümüne nakletmekle görevlidir.

²⁸⁹<https://www.heyvalaw.com/web/articles/view/4288/%D8%AD%DA%A9%D9%85-%D8%A7%D8%B9%D8%AF%D8%A7%D9%85.html>, (Erişim Tarihi: 12/10/2025)

²⁹⁰https://fa.wikipedia.org/wiki/%D8%A7%D8%B9%D8%AF%D8%A7%D9%85_%D8%AF%D8%B1%D8%A7%DB%8C%D8%B1%D8%A7%D9%86, (Erişim Tarihi: 12/10/2025)

²⁹¹https://www.bonyadvokala.com/blog/%d9%85%d8%b1%d8%a7%d8%ad%d9%84-%d8%a7%d8%b3%d8%aa%db%8c%d8%b0%d8%a7%d9%86_%d9%82%d8%b5%d8%a7%d8%b5/, (Erişim Tarihi: 12/10/2025)

Bu süre zarfında hükümlü, ailesiyle görüşme hakkına sahip olup vasiyetini hazırlayabilir²⁹².

Hükmün infazından önce, adli tıp doktoru veya güvenilir bir doktor, infaz hâkiminin huzurunda mahkûmu muayene eder ve eğer hükmün infazına engel bir durum yoksa görüşünü bildirir, örneğin, eğer idam cezasına çarptırılmış bir kadın hamileyse, infaz geciktirilir ve doğumunu gerçekleştirmesi beklenir. Eğer fiziksel durumu açısından infaza engel bir durum yoksa, mahkûma birisiyle görüşme talebi olup olmadığı sorulur. Eğer özel bir engel bulunmazsa, idam mahkûmunun görüşmek istediği kişi cezaevine davet edilir ve görüşme düzenlenir²⁹³.

Mahkeme aksi bir zaman belirlemedikçe hükmün infaz zamanı güneşin doğuşu olacaktır. İnfaz, ilgili cezaevi görevlileri veya emniyet güçleri tarafından yapılır, ama eğer idam cezası kasten adam öldürme suçu için uygulanacaksa mağdur veya vekili infazı bizzat gerçekleştirebilir²⁹⁴.

2.6.1.1. Hükmün İnfazı Sırasında Kimler Orada Bulunur;²⁹⁵

- 1) Hükmü veren hâkim veya onun temsilcisi.
 - 2) Cezaevi müdürü veya onun temsilcisi.
 - 3) Emniyet teşkilatının temsilcisi.
 - 4) Adli tıp doktoru.
 - 5) Hükümlerin infaz hâkimi veya onun temsilcisi.
 - 6) Sanığın avukatı.
 - 7) Eğer idam cezası kasten adam öldürmese mağdurun vekilleri de orada olabilirler.
- İdam cezası, cezaevinin içinde cezaevi görevlileri tarafından ya da cezaevinin dışında, açık alanda ve halkın görebileceği şekilde emniyet güçleri tarafından uygulanır. Ancak, yeni genellgeye göre idamın açık şekilde uygulanabilmesi için Yargı Başkanı'nın onayı ve toplumsal gerekliliklerin bulunması şarttır²⁹⁶. Mahkeme kâtibi, kararı yüksek sesle okuduktan sonra hüküm infaz edilir ve her şey sona erer. İdam ve kısas cezaları ya asılarak, yani darağacı ipiyle ya da mahkûmun en az acı çekeceği başka bir yöntemle

²⁹² <https://dadnik.com/execution/>, (Erişim Tarihi: 12/10/2025)

²⁹³ ركننا. «تشریفات «اعدام» در ایران به زبان خیلی ساده/انواع مجازات‌های قانونی مرگ در ایران». ركننا. دسترس در <https://www.rokna.net/.../639173-...> (Erişim Tarihi: 12/10/2025)

²⁹⁴ Ceza Hükümlerinin İcrası m. 15.

²⁹⁵ <https://dadnik.com/execution/>, (Erişim Tarihi: 12/10/2025)

²⁹⁶ Ceza Hükümlerinin İcrası m. 15.

uygulanmalıdır. Her ne kadar yönetmelikte başka bir yöntemden de bahsedilmiş olsa da İran'da şimdilik yaygın olan yöntem darağacıdır²⁹⁷. Olayın şekli de şu şekilde oluyor: İp, herkesin aşına olduğu o ilmekli haliyle sağlam bir yere asılıyor. Sonra mahkûmun başı bu ilmeğin içine geçirilerek ip boynuna sıkıca oturtuluyor. Ardından iki yöntem uygulanabilir: ya ayaklarının altındaki zemin çekilip alınır ya da ip yukarı doğru çekilir. Genelde cezaevlerinde ayak altındaki zemin çekilir, ama eğer idam, halkın önünde yani kamuya açık bir şekilde infaz edilecekse, genellikle mahkûm vinçle yukarı çekilir. Bu şekilde hem kişi ölür hem de cesedi herkes tarafından görülür. Kısacası, asılarak idamda mahkûmun ölümü boyun kırılması ve omuriliğin aniden kopmasıyla gerçekleşir²⁹⁸. İdamdan sonra mahkûmun eli ayağı birkaç saniye daha hareket eder; bu, sinirlerin istemsiz tepkilerindendir ve bir süre sonra durur. Hükmün infazından ve ölümün kesin olarak adli tıp doktoru veya güvenilir bir doktor tarafından onaylanmasından sonra, cenaze adli tıpa teslim edilir. Oradan da idam edilen kişinin ailesine veya yakınlarına teslim edilir. Eğer teslim alacak kimsesi yoksa ya da kimse cenazesini almaya gelmezse, cenaze dini ve yasal kurallara göre defnedilir ve masrafları da devlet tarafından karşılanır²⁹⁹.

2.6.2. Recm Cezası

Bu yöntemde, hükmün verilmesinden infazına kadar olan tüm aşamalar önceki yöntemle benzer olduğu için, bu bölümde yalnızca farklılıklar ve ihtilaflı noktalar ele alınmıştır.

"Recm" kelimesi, sözlükte taş atmak, taşıyarak öldürmek, hakaret etmek, lanet etmek ya da azarlamak gibi anlamlara gelir. Hatta bazen atılan taşın kendisi için de bu kelime kullanılır. Terim olarak ise recm, evli olduğu hâlde zina eden kişiye, belirli şartlar sağlandığında uygulanan taşıyarak idam cezası anlamına gelir³⁰⁰. Bu ceza, zinanın ağır bir suç sayıldığı durumlarda, gerekli delillerin bulunması hâlinde yerine getirilir³⁰¹.

Çok nadir ve belirli şartlarla sınırlı bir diğer yöntem ise taşıyarak öldürmedir. Bu yöntem, esas olarak had cezalarının uygulanmasında öngörülmüş olup özellikle zina ve

رکنا. «تشریفات «اعدام» در ایران به زبان خیلی ساده/انواع مجازاتهای قانونی مرگ در ایران». رکنا. دسترس در <https://www.rokna.net/.../639173-...> (Erişim Tarihi: 12/10/2025)

²⁹⁸ Ceza Hükümlerinin İcrası m. 15.

²⁹⁹ <https://www.heyvalaw.com/web/articles/view/4288/%D8%AD%DA%A9%D9%85-%D8%A7%D8%B9%D8%AF%D8%A7%D9%85.html>, (Erişim Tarihi: 13/10/2025)

³⁰⁰ Artuk vd., *Ceza Hukuku Genel Hükümler* (2018), 64-65; İçel, *Ceza Hukuku Genel Hükümler*, 81.

³⁰¹ Seçgin, *Eski Hukukumuzda İdam Cezası*, 62.

bazı diğer hudut suçlarında kullanılır. Taşlayarak öldürme cezasının uygulanması, zor koşullar ve yasal sınırlamalar nedeniyle İran'da çok nadir gerçekleşir³⁰².

Zina suçu gerçekleştiği takdirde, recm (taşlanma) cezasına tabi olan zina, yalnızca belirli özel şartların sağlanması ve aşağıda açıklanacak şekillerde İslami hâkim huzurunda ispatlanması durumunda geçerlidir. Hatırlatmak gerekir ki, ispat şekli yalnızca aşağıdaki yöntem ve şartlara dayanmalıdır: Şahitlerin tanıklığı veya suçlunun ikrarı (itirafı). Evli bir erkek ya da kadının, sürekli (nikahlı) bir eşi varken zina günahına bulaşması³⁰³ ve bu suçu ya dört kez itiraf etmesi ya da dört adil erkek şahidin (şahitler erkek ve adil olmalı, söz konusu cinsel ilişkiyi tüm ayrıntılarıyla gözleriyle görmüş olmalı ve İslami hâkim huzurunda buna tanıklık etmelidir) tanıklık etmesi durumunda, "muhsan zina" (recm gerektiren zina) sabit olur³⁰⁴.

Hükmü veren hâkim ve şahitler dışında, recm (taşlayarak öldürme) cezasının infazında esas rol, dindar ve inançlı halktan kimselere aittir. Bu kişiler, mahkûmun başına ve yüzüne taş atarak onun ölümünü gerçekleştirirler. Kolluk kuvvetleri ve devlet görevlileri, bu cezanın uygulanmasında doğrudan bir rol üstlenmezler. Fakihlerin (İslam hukukçularının) açıklamalarından anlaşıldığı üzere, recm cezasının uygulanmasının zorunlu şartlarından biri, bir grup müminin infazda hazır bulunması ve bizzat katılmasıdır. Bu nedenle, cezanın infazı sırasında en az üç müminin hazır bulunması gerekli görülmüştür³⁰⁵.

2.6.2.1. Recm (Taşlanma) Cezasının Uygulanma Şartları Şu Şekildedir³⁰⁶

- 1) Suçlu, çukura konulmadan önce ölü yıkama (gusl-i meyyit) işlemini yapmalıdır. Ardından, suçlu kefenlenir.
- 2) Eğer zina yapan kişi kadınsa, göğüs hizasına kadar; eğer erkekse, bel hizasına kadar çukura konulur. Daha sonra çevresi toprakla kapatılır ve ölene kadar taşlanır. Recm sırasında kullanılan taşların büyüklüğü normal boyutta olmalıdır; ne çok büyük (ki hemen öldürsün), ne de çok küçük (ki etkisiz olsun).

³⁰² <https://dadnik.com/execution/>, (Erişim Tarihi: 13/10/2025)

³⁰³ İran ceza kanunu m.225

³⁰⁴ Fatemeh Yaghobi, “سنگسار و حکم قانونی در اسلام,” *Yaghibi Lawyer*, <https://yaghibilawyer.com/-و-سنگسار> (Erişim Tarihi: 13/10/2025)

³⁰⁵ https://fa.wikifeqh.ir/%D8%A7%D8%AC%D8%B1%D8%A7%DB%8C_%D8%AD%DA%A9%D9%85_%D8%B1%D8%AC%D9%85#foot14, (Erişim Tarihi: 13/10/2025)

³⁰⁶ Fatemeh Yaghobi, “سنگسار و حکم قانونی در اسلام,” *Yaghibi Lawyer*, <https://yaghibilawyer.com/-و-سنگسار> (Erişim Tarihi: 13/10/2025)

- 3) Recm cezasında, eğer suç şahitlerin tanıklığıyla sabit olmuşsa, ilk taşı şahitler atar. Ancak suç, failin (suçlunun) kendi itirafıyla sabit olmuşsa, taşlamaya başlamak hâkimin görevidir³⁰⁷.
- 4) Eğer suç, sanığın (suçlunun) kendi itirafıyla sabit olmuşsa, af talebinin (bağışlanma isteğinin) sunulması hâlinde, hükmü veren mahkemenin emriyle cezanın infazı, Aff ve Bağışlama Komisyonunun sonucunu açıklamasına kadar ertelenir³⁰⁸.
- 5) Eğer muhsan zina (evli bir kişinin zinası) failin (suçlunun) kendi itirafıyla sabit olmuşsa, recm (taşlanma) cezası uygulanmaya başlandıktan sonra, ilk taşın isabetinden sonra suçlu çukurdan kaçarsa, cezanın uygulanması durdurulur ve artık suçlu yeniden takibe alınmaz. Bu durumda, çukurdan kaçmak, kişinin itirafından vazgeçmesi anlamına gelir ve itirafın geri alınması, recm cezasının düşmesine neden olur³⁰⁹.
- 6) Zina suçu şahitlerin tanıklığıyla ispatlanmışsa, fail çukurdan kaçsa bile recm cezası düşmez ve ceza uygulanmaya devam eder³¹⁰.
- 7) Eğer “evli bir erkek veya kadının zina suçu (zina-yı muhsan veya muhsane)” tanıkların (şahitlerin) ifadesiyle sabit olmuşsa, recm (taşlayarak öldürme) cezasının infazı sırasında tanıkların hazır bulunması gerekir. Ancak tanıklar hazır bulunmazsa, bu durum had cezasını düşürmez ve ceza yine de uygulanır. Fakat tanıklar infaz yerinde hazır bulunduktan sonra oradan kaçır veya ayrılırlarsa, bu durumda had cezası düşer ve uygulanmaz³¹¹.

2.6.3. Kurşuna Dizme Cezası

Diğer bir yöntem ise kurşuna dizmedir ve genellikle muharebe (devlete karşı silahlı saldırı) veya güvenlik suçları gibi özel durumlarda uygulanır. Bu yöntem de cezanın uygulanma koşulları ve davaların hassasiyeti nedeniyle daha az kullanılır. Genel olarak, İran’da tüm ölüm cezası yöntemleri titiz bir yargı denetimi altında uygulanır ve ceza

³⁰⁷ Seçgin, *Eski Hukukumuzda İdam Cezası*, 65.

³⁰⁸ https://fa.wikifeqh.ir/%D8%A7%D8%AC%D8%B1%D8%A7%DB%8C_%D8%AD%DA%A9%D9%85_%D8%B1%D8%AC%D9%85#foot14, (Erişim Tarihi: 13/10/2025)

³⁰⁹ Seçgin, *Eski Hukukumuzda İdam Cezası*, 64.

³¹⁰ Seçgin, *Eski Hukukumuzda İdam Cezası*, 64.

³¹¹ https://fa.wikifeqh.ir/%D8%A7%D8%AC%D8%B1%D8%A7%DB%8C_%D8%AD%DA%A9%D9%85_%D8%B1%D8%AC%D9%85#foot14, (Erişim Tarihi: 13/10/2025)

yargılama usulü hükümlerine uyulmasını gerektirir. Bazı özel durumlarda, ölüm cezasının uygulanması, Yargıtay onayının yanı sıra yüksek yargı makamlarının ve hatta liderin onayını da gerektirir; bu da adaletin sağlanması ve hükümlünün yasal haklarının korunması için yapılır³¹². Kurşuna dizilmek, idam cezasının uygulanma yollarından biridir. Bu cezanın uygulanışı genellikle şu şekilde olur: İdam mahkûmu bir dik direğe ip ile bağlanır ve ateş timi komutanının emriyle, mahkûm kurşun yağmuruna tutulur. Bu yöntemde, hükmün verilmesinden infazına kadar olan tüm aşamalar önceki yöntemle benzer olduğu için, bu bölümde yalnızca farklılıklar ve ihtilaflı noktalar ele alınmıştır.

2.6.4. Salb Cezası

Bu yöntemde, hükmün verilmesinden infazına kadar olan tüm aşamalar önceki yöntemle benzer olduğu için, bu bölümde de yalnızca farklılıklar ve ihtilaflı noktalar ele alınmıştır. Salb kelimesi, Arapça kökenli olup temel olarak asmak ya da asarak öldürmek anlamına gelir. Bunun yanında, bir kişiyi haç biçimindeki bir düzeneğe bağlayarak idam etmek şeklinde de kullanılır. Yani hem klasik anlamda idamı hem de haç üzerinde cezalandırmayı ifade edebilir³¹³.

"Salb" (çarmıha germe) cezasının uygulanmasında, mahkûm açık bir alanda, haça benzeyen bir darağacına sırtı haça, yüzü kıbleye dönük olacak şekilde asılır. Ayakları yerden bir miktar yukarıda kalacak şekilde yerleştirilir. Mahkûmun elleri haçın yatay kollarına, ayakları ise dikey direğe bağlanır ve bu şekilde, üç gün boyunca, görevlilerin gözetiminde bırakılır. Bağlama işlemi, kişinin ölümüne yol açacak şekilde sert ya da sıkı olmamalıdır. Eğer bu üç günün sonunda mahkûm hâlâ hayattaysa, serbest bırakılır. Ayrıca, tıbbi yardıma ihtiyaç duyuyorsa, tedavi edilmesinde bir sakınca yoktur. Burada kastedilen üç gün, üç tam gün ve iki geceyi kapsar. Üçüncü günün güneş batımıyla birlikte, mahkûm darağacından (çarmıhtan) indirilir. Eğer mahkûmun ölümünün üç günden önce gerçekleştiği kesinleşirse, cenazesi kefenlenip defnedilmek üzere daha erken indirilebilir³¹⁴.

Ceza, İslâm Ceza Kanunu'nda salb cezası (haç, صلب) ölüm cezasının bir şekli olarak yer almakta olup özellikle Allah'a ve halka karşı silah çekerek toplumda korku ve güvensizlik

³¹² <https://www.heyvalaw.com/web/articles/view/4288/%D8%AD%DA%A9%D9%85-%D8%A7%D8%B9%D8%AF%D8%A7%D9%85.html>, (Erişim Tarihi: 13/10/2025)

³¹³ Seçgin, *Eski Hukukumuzda İdam Cezası*, 67.

³¹⁴ <https://civilica.com/note/5658/>, (Erişim Tarihi: 13/10/2025)

oluşturmayı ifade eden muharebe³¹⁵(محاربه) suçu için öngörölmüş ve İran Ceza Kanunu'nun 282–284. maddelerinde bu suç için dört farklı ceza sayılmıştır ki bunlardan biri hiç uygulanmamasına rağmen kanunda varlığını sürdüren haç cezasıdır.

³¹⁵ İcel, *Ceza Hukuku Genel Hükümler*, 81.

3. BÖLÜM: İNSAN HAKLARI KAPSAMINDA ÖLÜM CEZASI, YAŞAM HAKKI VE 2022-2024 YILLARINDA DÜNYA GENELİNDE İDAM CEZASI UYGULAMALARI

21. yüzyılda hâlâ bazı ülkelerde idam cezasının hem yasalarda yer alması hem de uygulanıyor olması, insan hakları konusunda daha kat edilecek uzun bir yol olduğunu gösteriyor. Bu cezaların sürdüğü yerlerde hukuk sisteminin, insan haklarına değil, daha çok geleneksel ve kültürel normlara dayalı bir şekilde işlediği görülüyor. Bu kültürel yapının içinde elbette dini inançlar da yer almakta. Ancak kültürel ya da dini kurallar, insan haklarının önüne geçirildiğinde, hak ihlallerinin yaşanması kaçınılmaz hale geliyor. Devletlerin böyle ağır cezaları tercih etmesinin altında yatan nedenlerden biri bilgi eksikliği olabilir; diğeri ise çıkar ilişkileridir. Bilgi eksikliği, fark edildiği takdirde zamanla giderilebilir. Ancak çıkar peşinde koşmak, genellikle bir grubun kendi yararına hareket edip başkalarının haklarını görmezden gelmesiyle ilgilidir. Bu da büyük ölçüde insan haklarına dair bilinç eksikliğinden kaynaklanır.

Bu nedenle, toplumun her kesiminde insan hakları bilincini geliştirmek büyük önem taşıyor. Yaşama hakkını doğrudan ihlal eden ölüm cezası gibi uygulamaların artık son bulması gerekiyor. Çünkü bu ceza ne etik açıdan ne de insanlık onuruyla bağdaştırılabilir. Son yıllarda hazırlanan uluslararası bildirgeler, sözleşmeler ve farkındalık çalışmaları bu konuda önemli adımlar atılmasını sağladı. Ancak hâlâ yapılması gerekenler var. Bu cezanın tamamen kaldırılması ve insan haklarına daha duyarlı bir dünyaya ulaşmak için hep birlikte daha fazla çaba göstermeliyiz.

3.1. Yaşam Hakkının Kavramı

Yaşam, insanın elindeki en değerli şeydir. Bu yüzden, en temel hak ve özgürlük de yaşam hakkıdır. Diğer tüm insan hakları, ancak yaşam hakkı var olduğu ve dokunulmaz olduğu sürece anlam kazanır. Dolayısıyla yaşam hakkı, insan haklarının merkezinde yer alır; diğer haklar ise buna bağlı ve ondan türeyen haklardır. Yaşam hakkını tam anlamıyla kavrayabilmek için önce yaşamın ne olduğuna ve onun iki temel yönüne bakmak gerekir. Yaşamak, kişinin hem bedensel hem de ruhsal olarak zorluklara karşı direnmesi ve iyileşmesi için içinde taşıdığı güçlü bir dinamizmdir. Bu sayede kişinin bütünlüğü korunur ve yaşam devam eder. Bir kişi hayata karşı dururken aslında yaşamın iki yönü ortaya çıkar: Bir yandan kişinin kendi yaşamını koruma ve sürdürme görevi vardır, diğer

yandan da çevresindekilerin onun yaşamına saygı göstermesini isteme hakkı bulunur. Kısacası, birey hem yaşamını sürdürebilmek için sorumludur hem de başkalarından bedensel ve ruhsal bütünlüğüne saygı gösterilmesini talep etme hakkına sahiptir³¹⁶.

Yaşam hakkı esasen “insan hayatını” korur. Bu bağlamda, “insan hayatı” ifadesinden neyin kastedildiği sorusuna verilecek cevap büyük önem taşır. Çünkü bu soruya vereceğimiz yanıt, bu hakkın koruyacağı normatif alanın sınırlarını belirler. Yaşam hakkı, sağlıklı ve tam bir fiziksel varlığa sahip olan ve kendilerini olası saldırı ve tehlikelere karşı koruyarak yaşamlarını sürdüren bireylerle sınırlı bir anlamda tanımlanabilir³¹⁷. 1982 Anayasası’nın 17. maddesinde;

“ Herkes, yaşama, maddî ve manevî varlığını koruma ve geliştirme hakkına sahiptir. Tıbbî zorunluluklar ve kanunda yazılı haller dışında, kişinin vücut bütünlüğüne dokunulamaz; rızası olmadan bilimsel ve tıbbî deneylere tâbi tutulamaz. Kimseye işkence ve eziyet yapılamaz; kimse insan haysiyetiyle bağdaşmayan bir cezaya veya muameleye tâbi tutulamaz.”

İfadesi yer almıştır. Bu doğrultuda, birey ruhsal ve bedensel bütünlüğünü koruma hakkına sahiptir ve devlet bu hakkın kullanımına müdahale edemez. Bedensel bütünlüğün dokunulmazlığı ilkesi aynı zamanda bireyin öldürülmemesi, yaralanmaması, fiziksel cezaya, işkenceye veya kısırlaştırmaya maruz bırakılmaması gerektiğini ifade eder. Benzer düzenlemeler Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin 2. maddesinde de yer almaktadır, buna göre, “Herkesin yaşam hakkı kanunun koruması altındadır ve kimse bilerek öldürülemez”³¹⁸.

Yaşama hakkı doktrinde

“ İnsanın hem fiziksel hem de biyolojik varlığını sürdürebilmesi için sağlıklı olarak doğması, varlığını moral ve kültürel gelişim imkânlarından yararlanarak devam ettirmesi, bu şekilde tamamlanan varlığının hukuken bir kişi olarak toplum yararına dahi olsa, doğal sınırlamalar dışında yok edilmemesi”

³¹⁶ Mine Yıldız, “Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi’ne Göre Yaşam Hakkı ve Sınırları,” yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta, 2004, 3.

³¹⁷ Hamide Tacir, “Yaşama Hakkı Kapsamında Yaşamın Başlangıcı,” *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi* 19/2 (2013), 1302-1303.

³¹⁸ Tacir, Yaşama Hakkı Kapsamında Yaşamın Başlangıcı, 1302.

olarak tanımlanmıştır³¹⁹. Başka anlamda yaşama hakkı ise “Kişilerin sağlıklı ve eksiksiz bir beden varlığına sahip olması ve yaşamlarını potansiyel saldırı ve tehlikelere karşı koruyarak sürdürmeleri”

olarak tanımlanır³²⁰. Yaşam hakkı, bir insanın en temel hak ve özgürlüklerinin başında gelir. Çünkü yaşam hakkı olmazsa, diğer hakların tanınması ve korunması da anlamını yitirir³²¹. Bu açıdan bakınca, insanların yaşam hakkına ne zaman sahip olmaya başladığının belirlenmesi çok önemli oluyor. Çünkü yaşam hakkı sadece yaşamakla ilgili bir hak değil; aynı zamanda bu hakkın korunmasını sağlama ve bir saldırı durumunda devletten gerekli önlemleri almasını isteme hakkını da kapsıyor³²².

3.2. Anayasalar Kapsamında Yaşam Hakkı

Günümüzde, uluslararası anlaşmalarda, anayasalarla ve diğer yasalarda yer alan hak ve özgürlüklere ulaşmak herkes için kolay olmamıştır. Aslında, 18. ve 19. yüzyıllar, insan hakları mücadelesinin ve bu hakların anayasaya dahil edilmesi için verilen çabaların yoğun olduğu dönemlerdir. Bu süreçte, insan haklarını koruyan anayasal güvenceler giderek güçlenmiştir³²³. Yaşam hakkı konusunda ilk önemli adımlardan biri, 1215 yılında kabul edilen Magna Carta’dır. Bu belge, keyfi idam cezalarının önüne geçmeyi ve ilgili kişilere usule ilişkin bazı güvenceler sağlamayı amaçlamıştır. Daha sonra, 1628 tarihli İngiliz Haklar Bildirgesi’nde ise kralın, idam cezasını yasaya aykırı şekilde uygulayamayacağı açıkça belirtilmiştir³²⁴. Benzer şekilde, modern anlamda temel hakların ilk kez topluca ve anayasal bir güçle kabul edilmesi, 1776 yılında yayımlanan Virginia Haklar Bildirgesi ile gerçekleşmiştir. Bu bildirgenin birinci maddesinde, tüm insanların eşit, özgür ve bağımsız doğduğu vurgulanır ve yaşam, özgürlük ile mülkiyet gibi temel haklara sahip oldukları belirtilir. Ayrıca, bu hakların, bir kişinin sonradan bir eyalet toplumuna katılmasıyla yaptığı sözleşmeyle elinden alınamayacağı ifade edilir³²⁵.

³¹⁹ Cengiz Topel Çiftçiöğlu, “Yaşama Hakkı,” *Türkiye Barolar Birliği Dergisi* 103 (2012), 143.

³²⁰ Burcu Aykar, “Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararları Çerçevesinde Yaşama Hakkı,” yayımlanmamış doktora tezi, Kırıkkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kırıkkale, 2015, 333-334.

³²¹ Çiftçiöğlu, “Yaşama Hakkı”, 138.

³²² Eda Gülsüm Karasaç, “Cenin Yaşama Hakkı,” *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 71/3 (2022), 1057.

³²³ Said Vakkas Gözlüğü, *Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve İç Hukukumuz Etkisi*, 2. basım., Ankara: Yetkin Yayınları, 2002, 25.

³²⁴ Yıldız, “Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi’ne Göre Yaşam Hakkı”, 8.

³²⁵ Zafer Gören, *Temel Hak Genel Teorisi*, geliştirilmiş ve gözden geçirilmiş 4. basım., İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Yayını, 2000, 10.

1789 yılında yayımlanan Fransız İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirisi'nde yaşam hakkı açıkça yer almamakla birlikte, özgürlük, mülkiyet, güvenlik ve zulme karşı direnme gibi haklar sıralanmıştır³²⁶.

İngiltere İnsan Hakları Bildirisi, Amerika Virginia Haklar Bildirgesi ve Amerika Bağımsızlık Bildirgesi'ne göre, herkes özgür ve bağımsız olarak dünyaya gelir. Her bireyin devredilemez ve vazgeçilemez bazı temel hakları vardır. Bu bildirilerle birlikte, devletin görevi ise bu hakları güvence altına almak ve insanların özgürce yaşayabileceği bir ortam sağlamaktır. Özellikle Amerika Birleşik Devletleri'nin Bağımsızlık Bildirgesi'nde yaşam hakkı ve insan onuru, tüm hak ve özgürlüklerin temelinde yer alır. Bu bildirgede yaşam hakkı evrensel bir değer olarak kabul edilmiş ve ne uluslararası hukuk ne de ulusal yasalarla sınırlı olmayan, bağımsız ve mutlak bir hak olduğu vurgulanmıştır³²⁷.

Yakın geçmişe baktığımızda, yaşam hakkının giderek anayasalarda yer almaya başladığını ve bunun devletlere bazı sorumluluklar yüklediğini rahatlıkla görebiliyoruz. “Her bireyin yaşam hakkı yasa tarafından korunur” düşüncesi, yalnızca “keyfi” ölümleri engelleme yükümlülüğünü devlete yüklemekle kalmaz, aynı zamanda yaşamı korumak için gerekli önlemleri alma görevini de içerir. Devlet bu noktada hem aktif hem de pasif bir yükümlülük altındadır. Anayasalar bu hakkı doğrudan ve açık bir şekilde öngörmüştür. Örneğin bazı anayasalardan:

“Her birey yaşam hakkına ve bedensel bütünlüğe sahiptir.” (Almanya Anayasası, Madde 2) “İnsanın yaşamı dokunulmazdır.” (Portekiz Anayasası, Madde24) “Her birey yaşam, bedensel ve ahlaki bütünlük hakkına sahiptir.” (İspanya Anayasası, Madde 15) “Her birey, yaşama, maddi ve manevi varlığını koruma ve geliştirme hakkına sahiptir.” (1982 Anayasası, Madde 17) “Yaşam hakkı ile fiziksel ve ruhsal bütünlük hakkı güvence altındadır.” (Romanya Anayasası, Madde 22) “Her birey yaşam ve beden bütünlüğü hakkına sahiptir.” (Almanya Anayasası, Madde 2/2).³²⁸

3.3. Uluslararası Yaşam Hakkıyla İlgili Belgeler

İnsan haklarını korumanın temel noktası, hiç şüphesiz yaşam hakkının korunmasıdır. Bugüne kadar uluslararası belgelerde yer alan çeşitli hak ve özgürlüklerden

³²⁶ Yıldız, “Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'ne Göre Yaşam Hakkı”, 8.

³²⁷ Gözlügül, *Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve İç Hukukumuz Etkisi*, 28.

³²⁸ Yıldız, “Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'ne Göre Yaşam Hakkı”, 9.

faaydalanabilmenin ilk şartı, bireyin hayatta olması, yani fiziksel varlığını sürdürüyor olmasıdır³²⁹. Bu hakların güvence altına alınması ve özgürlüklerin sağlıklı bir şekilde kullanılabilmesi için uluslararası anlaşmalar yapıldı ve devletler belli sorumluluklar üstlendi. Yaşam hakkı, korunması en öncelikli haklar arasında yer alıyor. İnsan hakları konusunda önemli bir diğer gelişme ise, bu hakların artık sadece devletlerin iç işleri değil, uluslararası bir mesele olarak kabul edilmesi oldu. Bunun nedeni, otoriter ve baskıcı rejimlerde özgürlüklerin korunmasının mümkün olmaması. Böyle rejimler eleştiriye kapalı oldukları için kolayca çatışmalara ve savaşılara zemin hazırlayabiliyorlar. İşte bu düşüncenin bir sonucu olarak, 1948 yılında Birleşmiş Milletler Dünya İnsan Hakları Bildirgesi'ni kabul etti³³⁰.

Birleşmiş Milletler Şartı, insan hakları ve özgürlüklerine saygıyı uluslararası ilişkilerde öncelik haline getiren ilk büyük anlaşma olarak kabul edilir. Bu belge, devletleri her durumda; ırk, cinsiyet, din ya da dil ayrımı yapmadan insan hakları ve temel özgürlüklerin korunması için uluslararası iş birliği yapmaya zorlayarak yeni bir yaklaşım getirdi. Bu yüzden, her ülkenin iç işlerine karışmama prensibi, gerektiğinde zorlayıcı önlemlerin uygulanmasının önünde engel olmamalıdır³³¹. Bu çerçevede, Birleşmiş Milletler insan hakları ihlallerini denetlemek için bir mekanizma oluşturdu. İnsan Hakları Komisyonu, dünyadaki tüm ülkelerde yaşanan insan hakları ihlallerini takip eder ve değerlendirir. Ayrıca, İnsan Hakları Komitesi, ülkelerin medeni ve siyasi haklara ilişkin uluslararası sözleşmelere ne kadar uyduklarını denetler. Ancak, Birleşmiş Milletler'in bu denetimi sadece üye ülkeler için geçerlidir³³².

Birleşmiş Milletler, kurulduğu günden beri herkesin yaşam hakkına büyük önem vermiştir. Bu hak, anayasa yapıcılarını, "gelecek nesilleri savaşın yıkımından koruma" kararı doğrultusunda, "her bireyin yaşam, özgürlük ve kişisel güvenlik hakkı vardır" ilkesini Dünya İnsan Hakları Bildirgesi'ne eklemeye yöneltmiştir³³³. Birleşmiş Milletler Uluslararası Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi, 16 Aralık 1966 tarihinde Birleşmiş Milletler Genel Kurulu tarafından kabul edilip imzaya açıldı ve 23 Mart 1976 tarihinde yürürlüğe girdi, madde 6, fıkra 1'e göre, bu sözleşme, "Her insanın doğuştan gelen bir yaşam hakkı vardır. Bu hak, yasa tarafından korunmalıdır. Hiç kimse keyfi bir şekilde

³²⁹ Safa Reisoğlu, *Uluslararası Boyutlarıyla İnsan Hakları*, İstanbul: Beta Basım Yayım, 2001, 37.

³³⁰ Yıldız, "Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'ne Göre Yaşam Hakkı", 5.

³³¹ Gözlüğü, *Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve İç Hukukumuz Etkisi*, 47.

³³² Aytekin Yılmaz, "Günümüzde İnsan Hakları ve Türkiye," *Yeni Türkiye Dergisi* 21 (1998), 156.

³³³ Yıldız, "Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'ne Göre Yaşam Hakkı", 6.

yaşamından yoksun bırakılamaz" diyerek yaşam hakkını tanımlar ve belirtir. Ancak, sözleşme yaşam hakkını mutlak bir şekilde düzenlememiştir; ölüm cezası, yaşam hakkı üzerinde bir istisna olarak kabul edilmiştir³³⁴. Türkiye, insan hakları ve demokratikleşme konusundaki küresel normları belirleyen en önemli uluslararası belgelerden biri olan bu Uluslararası Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi'ni 15 Ağustos 2000 tarihinde imzaladı ve 23 Aralık 2003 tarihinde onayladı³³⁵.

22 Kasım 1969'da imzalanan ve 16 Temmuz 1978'de yürürlüğe giren Amerikan İnsan Hakları Sözleşmesi de yaşam hakkını korumaktadır. Bu hakkı dokunulmaz kabul ettikten sonra, ölüm cezası konusunda bazı istisnalar getirmiştir. Ancak, ölüm cezasının uygulanması sıkı kurallara bağlanmıştır³³⁶. Amerikan İnsan Hakları Sözleşmesi'nin Ölüm Cezasının Kaldırılmasına İlişkin Protokolü, 8 Haziran 1990'da imzalanmış ve 28 Ağustos 1991'de yürürlüğe girmiştir. Bu protokole herhangi bir çekince konulamaz. Ancak, protokolü kabul eden devletler, onay veya katılım sırasında, uluslararası hukuka uygun olarak savaş zamanı işlenen çok ciddi askeri suçlar için ölüm cezasını uygulama hakkını saklı tuttuklarını belirtebilirler³³⁷.

21 Ekim 1986'da yürürlüğe giren Afrika İnsan ve Halkların Hakları Şartı'nın 4. maddesine göre, "Yaşam hakkı dokunulmazdır ve hiç kimse bu haktan keyfi olarak mahrum bırakılamaz." Ancak, ölüm cezası konusunda Afrika Şartı herhangi bir açıklama yapmamıştır³³⁸.

Tüm bu uluslararası belgelerin yanı sıra, yaşam hakkı ve diğer insan haklarını koruma amacıyla hazırlanmış önemli bir anlaşma da Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'dir. Özellikle II. Dünya Savaşı'ndan sonra, insan haklarına saygıya dayalı barışçıl bir ortam yaratmak için hazırlanan bu sözleşme, bölgesel çapta çok taraflı bir uluslararası anlaşmadır. Sözleşme, birçok temel hak ve özgürlüğü düzenler, üye ülkelerin bu haklara saygı göstermesini garanti altına alır ve İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'nde yer alan temel haklara sağlam bir zemin oluşturmayı amaçlar³³⁹. Avrupa İnsan Hakları

³³⁴ Seyfullah Çakmak, *Yaşama Hakkı ve Ölüm Cezası: Uluslararası Metinler ve 4709 Sayılı "Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının Bazı Maddelerinin Değiştirilmesine Dair Kanun" Işığında*, Ankara: Yargı Yayınevi, 2002, 135-137.

³³⁵ Yıldız, "Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'ne Göre Yaşam Hakkı", 6.

³³⁶ Çakmak, *Yaşama Hakkı ve Ölüm Cezası*, 137.

³³⁷ Yıldız, "Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'ne Göre Yaşam Hakkı", 7.

³³⁸ Çakmak, *Yaşama Hakkı ve Ölüm Cezası*, 138.

³³⁹ Durmuş Tezcan vd., *Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Işığında Türkiye'nin İnsan Hakları Sorunu*, Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2002, 34.

Sözleşmesi, 4 Kasım 1950’de Roma’da imzalanmıştır ve 1953 yılında yürürlüğe girmiştir. Türkiye ise bu sözleşmeyi 18 Mayıs 1954’te onaylamıştır. Ayrıca Türkiye, sözleşmeye bağlı Ek 6 No’lu Protokol’ü 17 Eylül 2003’te onaylamış ve Ek 13 No’lu Protokol’ü 9 Ocak 2004’te imzalamıştır. Avrupa, bu sözleşme ve ek protokolleriyle, Birleşmiş Milletler denetiminin ötesine geçen, insan haklarına dair daha etkili bir bölgesel denetim sistemi oluşturmuştur. Bu sözleşme, üye devletlere belirlenen hak ve özgürlükleri koruma ve güvence altına alma sorumluluğu yüklemektedir³⁴⁰.

3.4. Yaşam Hakkı Kapsamında Ölüm Ceza Sorunu

Ceza kanunu, insan hayatını korumak amacıyla cinayeti suç olarak kabul etmiştir. Modern devletlerde insan hayatı, toplum için büyük bir değer taşır. Devletin gücü ve faaliyetleri, “millet” yani vatandaşlardan oluşan toplum üzerine kurulduğu için bu toplumda cinayet oranı düşer ve kamu yararı sağlanır³⁴¹.

Günümüzde, idam cezası çağdaş ceza hukukunda kalan neredeyse tek bedenî ceza olarak görülüyor. Antik çağlarda ise idam cezası, kefareti ve ibret amacıyla yaygın olarak uygulanıyordu. Genel ceza hukuku döneminde de önemini korudu. Ünlü Alman hukukçu Carpzov, 1620 ile 1666 yılları arasında yargıçlık yaptığı dönemde yaklaşık 20.000 kişiyi idama mahkûm ettiğini kaydetmiştir. O zamanlarda idam cezaları, çarkta çevrilmek, atla parçalanmak, suda boğulmak, asılmak ya da kayalıklardan atılmak gibi çeşitli yöntemlerle uygulanıyordu ve bu uygulamalar adaletin kanla yoğrulduğu dönemlerin simgesi olmuştu³⁴².

İdam cezası, hukuk alanında tarih boyunca en çok tartışılan konulardan biri olmuştur. 18. yüzyıldan sonra bu cezaya karşı çıkan görüşler ortaya çıkmaya başladı. İlk olarak ünlü ceza hukukçusu Beccaria, idam cezasına karşı düşüncelerini dile getirdi. Daha sonra Voltaire, Ciamarlı ve Victor Hugo gibi önemli düşünürler de bu fikri destekledi. Bu gelişmeler sonucunda, birçok çağdaş ülkede idam cezası ya tamamen kaldırıldı ya çok sınırlı suçlar için uygulanmaya devam etti, ya da yasada yer almasına rağmen pratikte kullanılmaz hale geldi. Bir kişinin hak ve özgürlüklerinden yararlanabilmesi, öncelikle fiziksel olarak yaşama yetisine bağlıdır. Bu hakkın temelinde “yaşama hakkı” yani

³⁴⁰ Yıldız, “Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi’ne Göre Yaşam Hakkı”, 7.

³⁴¹ Yıldız, “Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi’ne Göre Yaşam Hakkı”, 45.

³⁴² Sulhi Dönmezer - Sahir Erman, *Nazari ve Tatbiki Ceza Hukuku Genel Kısım*, 13. Basım, İstanbul, 1997, 3/600.

“öldürülmeme hakkı” ya da “insanın dokunulmazlığı” ilkesi vardır. Bu noktada akla ilk gelen soru işareti idam cezasıdır ve bu yüzden farklı açılardan eleştirilmiştir. Cezaların temel amaçlarından biri, suçlunun topluma kazandırılmasıdır. Kriminologlar, cezaların rehabilite edici bir işlevi olduğunu söyler. Ancak idam cezası geri dönüşü mümkün olmayan bir yaptırım olduğu için, rehabilitasyon işlevi burada gerçekleşemez. Bir kişiyi öldürmek anlamına gelen idam, iyi bir cezanın taşıması gereken özelliklerden hiçbirine sahip değildir. Ayrıca, maddi gerçeğe ulaşma oranının düşük, yargı hatalarının ise yüksek olduğu ülkelerde (çünkü ceza yargılaması düzgün işlemez) maalesef idam cezasının yanlış kararların geri dönüşü olmayan sonuçlarına katlanmak zorunda kalınabilir³⁴³. Çağdaş ceza hukukuna göre cezalar, insan onuruna uygun olmalı, etkili sonuçlar doğurmalı, mahkûm olmayan kişilere en az zarar vermeli ve cezanın kişiye özel uygulanmasını sağlayacak şekilde bölünebilir ve telafi edilebilir olmalıdır. İdam cezası ise, fiziksel bir ceza olması ve kişinin hayatını sonlandıran bir süreç gerektirmesi nedeniyle her tür uygulamasıyla şiddet içerir ve insani değildir. Ayrıca, dava açıldığı andan infaza kadar geçen süreçte sanığın yaşadığı ağır manevi sıkıntılar da göz ardı edilemez. Şiddet içerdiği için idam cezası, hangi suç için uygulanırsa uygulansın, hangi gerekçeyle olursa olsun hâlâ yasalarımızda yer alıyorsa bile, demokratik hukuk düzeninde şiddetten korunmayı amaçlayan bir sistemle çelişir³⁴⁴. Devlet organları tarafından (mahkeme kararı, meclis veya cumhurbaşkanının onayı ve cellat eliyle) uygulanan bu eylem, Fransa’nın eski Adalet Bakanı Peyrefitte’nin de dediği gibi, devlet tarafından işlenen “kasten, yani bilinçli bir cinayet” olarak değerlendirilebilir. Öte yandan, istatistikler de gösteriyor ki, idam cezasının cinayet oranları üzerinde caydırıcı bir etkisi yoktur; cezanın kaldırılması suç oranlarını artırmazken, yeniden getirilmesi de suç oranlarını azaltmamaktadır³⁴⁵.

Günümüzde idam cezası, modern ceza hukukunda pek tercih edilmiyor. Çünkü bireyin yaşama hakkını elinden alıyor, çevresel faktörlerin kişiyi suça sürükleyebileceği unutuluyor ve yargı hatalarında geri dönüşü mümkün olmaması büyük bir risk oluşturuyor. Bununla ilgili dikkat çekici bir örnek de var; Fransa Yüksek Ceza Mahkemesi hâkimlerinin, jürinin hatası yüzünden haksız yere idam edilen bir sanık için

³⁴³ Yıldız, “Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi’ne Göre Yaşam Hakkı”, 46.

³⁴⁴ Metin Feyzioğlu, “Ölüm Cezası Üzerine Düşünceler ve Anayasa Değişikliği ile 4771 Sayılı Kanun’un Getirdiği Yeni Düzenlemeler,” *Ankara Barosu Dergisi* 4 (2002), 14-17.

³⁴⁵ Bülent Tanör, “Kişi Dokunulmazlığı.” *İnsan Hakları*, İstanbul (2000), 28.

tam yüz yıl boyunca mahkemeye siyah cüppeyle çıktıkları söylenir. Bugünün dünyasında en önemli şey, insanların insan olmalarından kaynaklanan temel hak ve özgürlükleridir. Yaşam hakkı da bunların en değerlisidir. Bu yüzden kabul etmek gerekir ki, bir bireyin hayatını almak, devletin bile hakkı değildir. Hukukumuzda, kişi kendi bedenine zarar verdiğinde devlet bu durumu cezalandırabiliyor. Örneğin, askerlikten kaçmak için kendine zarar veren biri Askeri Ceza Kanunu kapsamında suç işlemiş sayılır. Ama devlet, bu mantıkla hareket edecekse kişinin hayatını sonlandırma hakkını asla kendinde görememelidir. Çünkü yaşama hakkı, en temel insan hakkıdır ve hiçbir gerekçeyle, hiçbir kişi ya da kurum tarafından ortadan kaldırılamaz³⁴⁶. Bu ceza konusunda özellikle üzerinde durulması gereken önemli bir nokta da idam cezasının etnik ve ulusal kökenlere göre adaletsiz biçimde uygulanmasıdır. Örneğin, Amerika Birleşik Devletleri'nin Florida eyaletinde 1973 ile 1977 yılları arasında idam cezası bekleyen mahkumların %92'si, beyaz bir kişiyi öldürmekle suçlanıyordu. Oysa aynı dönemde ölen siyahilerin sayısı beyazlardan daha az değildi ve 111 siyahiyi öldürmekle suçlanan hiç kimse idam cezasına çarptırılmamıştı³⁴⁷.

3.5. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Kapsamında Ölüm Cezası

Her canlı ve insan, kendini koruma ve hayatını savunma içgüdüsüne sahiptir. Bu yüzden yaşam hakkı, en temel ve en değerli hak olarak kabul edilir. Yaşam hakkı olmadan diğer hakların ve özgürlüklerin bir anlamı kalmaz. II. Dünya Savaşı'nda insanlığın yaşadığı büyük acılar ve zulümler, doğal hukuk kavramını yeniden ön plana çıkardı. İnsanların doğuştan devredilemez ve vazgeçilemez haklara sahip olduğu fikri bu dönemde güç kazandı. Bu anlayışla, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 2. maddesi, bireylerin yaşam hakkını güvence altına aldı. Sözleşme, ölüm cezasını genel olarak yasaklarken, yalnızca “yasalar gereği mahkeme kararıyla verilen ölüm cezalarının infazı” durumunu istisna olarak kabul etti. Bu yaklaşım, 1950'lerde neredeyse tüm Avrupa ülkelerinde ölüm cezasının hala uygulandığını dikkate aldı. Zamanla, Avrupa ülkelerinde ölüm cezasına karşı yürütülen geniş ve etkili kampanyalar sonucunda, 1970'lerden itibaren Avrupa Konseyi'ne üye ülkeler bu cezayı peş peşe kaldırmaya başladı³⁴⁸.

³⁴⁶ Yıldız, “Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'ne Göre Yaşam Hakkı”, 48.

³⁴⁷ Halit Çelenk, “Yaşama Hakkı ve Ölüm Cezası,” *İzmir Barosu Dergisi* 9 (1991), 125.

³⁴⁸ Yıldız, “Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'ne Göre Yaşam Hakkı”, 49.

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nde yer alan yaşam hakkı düzenlemelerinin, artık Avrupa'daki kamuoyunun ve hukuki gerçekliğin gerisinde kaldığına dair yaygın bir görüş oluşmuştur. Bu doğrultuda, Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi, Mayıs 1980'de yaptığı bir toplantıda, Sözleşme'nin 2. maddesinin ölüm cezasına ilişkin mevcut durumu yansıtmadığını kararlaştırmıştır. Ardından, 6–10 Aralık 1982 tarihleri arasında gerçekleştirilen oturumlarda, bu konuda bir protokol metni kabul edilmiş ve 28 Nisan 1983'te "6 No'lu Ek Protokol" olarak Konsey üyesi ülkelere imzaya açılmıştır. Bu protokol, devletler için ölüm cezasını kaldırmayı yasal bir zorunluluk haline getiren ilk uluslararası anlaşma olma özelliğini taşımaktadır³⁴⁹. Bu nedenle, Avrupa Konseyi'ne üye ülkeler bu protokolü imzalayarak ölüm cezasının kaldırılmasını resmen kabul etmişlerdir. Protokol, 1 Mart 1985'te yürürlüğe girmiştir ve taraf ülkelerin, bu protokole üye olabilmesi için kendi iç hukuklarında ölüm cezasını kaldırmış olmaları gerekmektedir. Ancak bu yükümlülük sadece barış zamanları için geçerlidir. Yani, bir ülke savaş ya da yakın bir savaş tehdidi durumunda işlenen suçlar için ölüm cezasını yasalarında öngörebilir. Bu ceza ise yalnızca yasaların belirttiği şartlarda ve ilgili hükümlere uygun şekilde uygulanabilir. Ayrıca, ilgili ülke, bu konuda yaptığı yasal düzenlemeler hakkında Avrupa Konseyi Genel Sekreteri'ni bilgilendirmek zorundadır. Protokolün hükümleri ise Sözleşme'nin 15. maddesine göre ihlal edilemez ve 57. madde uyarınca bu protokol hükümlerine herhangi bir çekince konamaz³⁵⁰.

İnsan haklarının korunması sadece Birleşmiş Milletler'in uluslararası sözleşmeleri ve bu sözleşmeler kapsamında kurduğu kurumlar aracılığıyla değil, aynı zamanda bölgesel düzeyde imzalanan anlaşmalar ve oluşturulan kurumlar yoluyla da büyük önem taşımaktadır. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi (AİHS) ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM), özellikle Avrupa'da insan haklarının korunması ve geliştirilmesi açısından önemli adımlar atmıştır. 6 No'lu Protokol ise, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi kapsamında, bölgesel düzeyde ölüm cezasının kaldırılmasını sağlayan ilk düzenlemedir (Van Dijk ve Van Hoof, 1998: 678-681). Bu protokol, 28 Nisan 1983'te imzaya açılmış ve kısa sürede beş onayın tamamlanmasıyla 1 Mart 1985'te yürürlüğe girmiştir. Ayrıca 6 No'lu Protokol, Birleşmiş Milletler'in Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi'nde de yer alan ölüm cezasının kaldırılması ilkesini kapsamaktadır. Tıpkı çift sistemli yapıyı sona

³⁴⁹ Çakmak, *Yaşama Hakkı ve Ölüm Cezası*, 141.

³⁵⁰ Yıldız, "Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'ne Göre Yaşam Hakkı", 49.

erdirmeyi hedefleyen 2 No'lu İhtiyari Protokol gibi, 6 No'lu Protokol de barış ve savaş zamanı ayrımını gözetmektedir. Protokolün 1. maddesinde ise açıkça şu ifade yer almaktadır:“Ölüm cezası kaldırılmıştır. Hiç kimse bu cezaya çarptırılamaz ve idam edilemez³⁵¹.”

03 Mayıs 2002 tarihinde Vilnius'ta düzenlenen Bakanlar Komitesi toplantısında imzaya ve onaya açılan, İnsan Haklarının ve Temel Özgürlüklerin Korunmasına İlişkin Sözleşme'ye ek 13 No'lu Protokol, yani her koşulda ölüm cezasının kaldırılmasını öngören protokol, neredeyse tüm ülkeler tarafından kabul edilmiştir. Gerekli onay sürecini 19 ülke tamamladıktan sonra, protokol 1 Temmuz 2003 tarihinde yürürlüğe girmiştir. 13 No'lu Protokol ile ölüm cezası hem barış zamanında hem de savaş ya da yaklaşan savaş tehdidi durumlarında tamamen kaldırılmıştır. Böylece, 6 No'lu Protokol'de yer alan barış ve savaş zamanı ayrımı tamamen kaldırılmış; başka bir deyişle, ölüm cezası artık hiçbir koşulda ve hiçbir suç için uygulanamaz hale gelmiştir³⁵².

Bu durum, 13 No'lu Protokol'e taraf olan ülkelerin, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 15. maddesinde belirtilen (savaş zamanı ve diğer olağanüstü durumlarda bazı hakların askıya alınabilmesi) istisnasından yararlanamayacakları anlamına gelir. Yani, hangi şart altında olursa olsun, protokole taraf devletler ulusal hukuklarında ölüm cezasını tamamen kaldırmak ve protokole öngörülen düzenlemeleri iç hukuklarına geçirmek zorundadırlar³⁵³.

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, verdiği kararlarla üye devletlerin 6 ve 13 No'lu Protokolleri doğru şekilde uygulamalarına dair oldukça yol gösterici ve açıklayıcı görüşler ortaya koymuştur. Örneğin, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin görüşüne göre, idam cezasının sadece ulusal yasalarla kaldırılması protokole tam anlamıyla uyulduğu anlamına gelmemektedir. Ölüm cezasına çarptırılma tehlikesiyle karşı karşıya kalındığında, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi³⁵⁴“Bir yabancı, kendisine ölüm cezası verildikten sonra ciddi olarak bu cezanın infaz edilmesi riski ile karşılaşabileceği bir ülkeye iade edildiğinde...”³⁵⁵

³⁵¹ M. Balkan Demirdal, “Uluslararası İnsan Hakları Hukukunda Ölüm Cezasının Kaldırılması ve Türkiye'deki Süreç,” *Politik Ekonomik Kuram* 2/1 (2018), 62-63.

³⁵² Ömer Anayurt, *Avrupa İnsan Hakları Hukukunda Kişisel Başvuru Yolu*, Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2004, 155.

³⁵³ David Harris vd., *Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Hukuku*, çev. M. Bingöllü Kılıcı ve U. Karan, Ankara: Şen Matbaa, 2013, 773.

³⁵⁴ Demirdal, “Uluslararası İnsan Hakları Hukukunda Ölüm Cezasının Kaldırılması...”, 65.

³⁵⁵ Demirdal, “Uluslararası İnsan Hakları Hukukunda Ölüm Cezasının Kaldırılması...”, 65.

“İdam cezası” tanımıyla birlikte, bir üye devletin sorumluluğu, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi’nin 2. maddesi ile 6 No’lu Protokol’ün 1. maddesi kapsamında değerlendirilip sorgulanabilir hale gelmiştir³⁵⁶. İdam cezasını kaldıran birçok ülke, bu protokole uygun olarak yasal düzenlemeler yapmış ve iç hukuklarında, suçluların idam cezası uygulanan ülkelere iadesini yasaklayan hükümler getirmiştir³⁵⁷.

Örneğin, Razaghi/İsveç (Razaghi/Sweden, No. 64599/01, 25.01.2005) kararında, Razaghi aslen İran vatandaşıydı ve Kasım 1998’de İsveç hükümetine sığınma talebinde bulundu (Razaghi/Sweden, s. 10). İsveç Ulusal Göçmenlik Kurulu bu talebi reddetti ve başvuranın İran’a gönderilmesine karar verdi (Razaghi/Sweden, s. 11). Razaghi, İran’a gönderilmesi hâlinde önce kırbaç cezasına çarptırılacağını, ardından bir mollanın eşiyle ilişki yaşadığı gerekçesiyle recm (taşlayarak idam) cezasıyla karşı karşıya kalacağını iddia etti (Razaghi/Sweden, s. 10, 12) ve İsveç’in sığınma talebini reddederek Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi’nin 2. ve 3. maddeleri ile 6 No’lu Ek Protokol’ün 1. maddesini ihlal ettiğini ileri sürdü. Başvuruyu inceleyen Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, İsveç Yabancılar Kurulu’nun Eylül 2004’te sınır dışı kararını iptal ettiğini ve Razaghi’ye süresiz oturma izni verildiğini belirtti (Razaghi/Sweden, s. 16). Mahkeme, başvuranın İran’a geri gönderilme riskinin ortadan kalktığını ve İsveç hükümetinin 6 No’lu Ek Protokol uyarınca gerekli tüm önlemleri aldığını tespit etti. Bu nedenle olayın çözüme kavuştuğuna ve başvurunun Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi’nin 37. maddesi uyarınca dosyadan düşürülmesine karar verdi (Razaghi/Sweden, s. 17–19).³⁵⁸ Ancak görüldüğü üzere, Mahkeme dosyayı kapatmadan önce, İsveç hükümetinin başvuranın ölüm cezasına maruz kalmamasını sağlamak için tüm ihtiyati ve gerekli tedbirleri alıp almadığını dikkatle incelemiştir.

Yaşam hakkı, insan haklarının temelini oluşturan, vazgeçilmez ve dokunulamaz bir haktır. Diğer tüm hak ve özgürlüklerin anlam kazanabilmesi, bireyin yaşam hakkının güvence altına alınmasıyla mümkündür. Bu nedenle, yaşam hakkı hem ulusal anayasalarda hem de uluslararası sözleşmelerde en öncelikli şekilde korunmuştur. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve ona ek protokoller, bu hakkın ihlaline yol açan en ağır

³⁵⁶ Harris vd., *Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Hukuku*, 773.

³⁵⁷ Gören, Z., “Yaşama Hakkı ve Ölüm Cezası”, *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 5/10 (Güz 2006/2), 79-80.

³⁵⁸ Razaghi/Sweden, No. 64599/01, 25.01.2005, <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-68079>, (erişim tarihi: 20/08/2025)

uygulamalardan biri olan ölüm cezasına karşı açık bir tutum sergilemiş, bu cezanın kaldırılması yönünde önemli adımlar atmıştır.

Ölüm cezası, bireyin yaşamını sona erdirdiği için yaşam hakkını doğrudan ihlal eden bir yaptırımdır. Üstelik telafisi mümkün olmayan sonuçlar doğurabilir. Yargılamalarda yapılabilecek hataların geri dönüşü olmayacağı, bu cezanın çoğu zaman etnik veya sosyal eşitsizliklere göre farklılık gösterebildiği ve suçun önlenmesine dair etkisinin sınırlı olduğu göz önüne alındığında, bu uygulamanın çağdaş hukuk sistemlerinde kabul görmemesi anlaşılır bir durumdur.

Bugünün ceza anlayışı; cezaların sadece cezalandırıcı değil, aynı zamanda ıslah edici ve bireyi topluma kazandırıcı nitelikte olmasını öngörmektedir. Oysa idam cezası, kişiye bu hakkı tanımadan, onu tümünden sistem dışına itmektedir. Sonuç olarak, yaşam hakkını temel alan ve insan onurunu önceleyen bir hukuk düzeninde, ölüm cezasının varlığı hem etik hem de hukuki açıdan ciddi bir çelişki yaratır. Bu nedenle, ölüm cezası günümüzde yerini daha insan haklarına uygun, adil ve onarıcı ceza politikalarına bırakmalıdır. Yaşam hakkı, sadece hayatta kalmakla ilgili bir hak değil; aynı zamanda hukukun, ahlakın ve insan onurunun temelidir. Devletin en önemli sorumluluklarından biri, bireyin yaşamını her koşulda korumaktır. Bu çerçevede, ölüm cezası gibi insan hayatını ortadan kaldıran ve onuru zedeleyen uygulamalar, demokratik ve insan haklarına dayalı bir hukuk anlayışıyla bağdaşmaz. Yaşam hakkını korumaya yönelik ulusal ve uluslararası düzeyde atılan her adım, yalnızca bireylerin değil, toplumun ortak vicdanı ve geleceği açısından da büyük önem taşır. Bu yüzden, yaşam hakkının güvence altına alınması, adaletin ve insanlık değerlerinin korunması adına vazgeçilmez bir gerekliliktir.

3.6. İran’da İnsan Hakları

Avrupa Birliği, insan haklarına saygının korunmasını her zaman öncelikli bir mesele olarak görmüş ve bu konuyu İran gibi ülkelerle yürütülen eleştirel, kapsamlı ve yapıcı diyalogların merkezine yerleştirmiştir. Bu yaklaşım, Birliğin sadece siyasi ya da ekonomik çıkarlarına değil, aynı zamanda evrensel değerlere bağlılığının da bir yansımasıdır. Nitekim Avrupa Komisyonu, 7 Şubat 2001 tarihinde Avrupa Birliği’nin İran ile ilişkilerini düzenlemeye dair yayımladığı raporda şu değerlendirmeye yer vermiştir: “Avrupa Birliği’nin İran’la ilişkilerini geliştirme yönündeki isteği hem siyasi hem de ekonomik temellere dayanmaktadır. Ancak bununla birlikte, insan hakları

konusundaki endişeler de önemli bir yer tutmaktadır. Birlik, demokrasinin güçlenmesi ve insan haklarına daha fazla saygı gösterilmesinin, İran'ın bölgede Avrupa Birliği için daha güvenilir ve istikrarlı bir ortak haline gelmesine katkı sağlayacağına inanmaktadır.”³⁵⁹

Avrupa Birliği, “işkence yasağını” temel bir ilke olarak görmektedir ve bu nedenle İran İslam Cumhuriyeti yasaları çerçevesinde yasal kabul edilen bazı cezaların uygulanmasına son verilmesini istemektedir. Çünkü uluslararası insan hakları sözleşmeleri ile Avrupa insan hakları belgeleri, bu tür cezaları zalimane, insanlık dışı ve aşağılayıcı olarak nitelendirmektedir. Ayrıca Avrupa Birliği'nin İnsan Hakları Komisyonu'nun 56. oturumuna sunduğu taslak kararın 4. maddesinde de işkence uygulamaları ve taşlama gibi şiddet içeren cezalar açık bir şekilde eleştirilmiştir; bu tür uygulamaların insan hakları ilkeleriyle bağdaşmadığı net bir biçimde ifade edilmiştir. İran İslam Cumhuriyeti Anayasası'nın 38. maddesi işkencenin yasak olduğunu açıkça ortaya koymaktadır. Buna rağmen, bazı İslami Ceza Kanunu maddeleri, kısas kapsamında taşlama, kırbaç, el ve ayak kesme gibi cezaların uygulanmasına izin vermektedir. Örneğin, İslami Ceza Kanunu'na göre, evli bir erkeğin zina suçunu işlemesi veya evli bir kadının zina yapması durumunda uygulanacak ceza taşlama (recm) olarak öngörülmüştür. Evli olmayanlar için ise aynı suçun cezası yüz kırbaçtır. Muharebe ve ifsad fil-arz suçlarında uygulanacak sınır cezalar ise oldukça serttir; önce sağ el, ardından sol ayağın kesilmesi söz konusudur. Hırsızlık suçunda da detaylı kesme cezaları öngörülmüştür: İlk aşamada sağ elin dört parmağı, başparmak ve avuç içi bırakılacak şekilde kesilir; ikinci aşamada ise sol ayak, ayak tabanının yarısı ve bir miktar ayak örtüsü (mesh) bırakılarak kesilir³⁶⁰. Yukarıda belirtilen cezaların tamamı, insan hakları açısından kabul edilemez olup insan onuru ve yüksek insani değerlerle açıkça çelişmektedir. Buna rağmen, bu cezalar hâlâ İran İslam Cumhuriyeti'nin yasalarında yer almakta ve uygulanmaktadır. Bu durum, uluslararası insan hakları kuruluşlarının İran'ın ceza adalet sistemine yönelttiği en önemli eleştirilerden biri olarak öne çıkmaktadır.

Avrupa insan hakları koruma sistemi ile İran İslam Cumhuriyeti'nin mevcut hukuk düzeni incelendiğinde, açıkça görülmektedir ki bu iki hukuk sistemi hem düşünsel ve değer temelleri açısından hem de yasal düzenlemeler bakımından belirgin farklılıklar göstermektedir. Mevcut suçlar ve koşullar dikkate alındığında, Avrupa Birliği üyesi

³⁵⁹ Abbâsî, Mecîd. "İran İslam Cumhuriyeti ile Avrupa Birliği Arasındaki Siyasi Uyuşmazlıkta İnsan Haklarının Rolü." *Stratejik Politika Araştırmaları* 2/5 (2013), 20.

³⁶⁰ Abbâsî, "İran İslam Cumhuriyeti ile Avrupa Birliği...", 24.

lkeler, İran'da insan haklarına dair taleplerini uygulamaya koymak için çabalarını sürdürmektedir. Ancak İran, insan haklarının temel ilke ve değerlerine bağlı kalma konusunda hiçbir şekilde tereddüt içinde değildir.

İran'a göre hem İslam dini hem de İran İslam Cumhuriyeti Anayasası, hkmeti insan haklarına saygı göstermeye ve bunları korumaya zorunlu kılmıştır. Buna rağmen, bazı yasal cezalar, özellikle "hudud" ve "tazir" hükümleri, kutsal ariat çerçevesinde toplumun düzenini, güvenliğini ve huzurunu sağlamak amacıyla ngrlmştr³⁶¹. Bu cezalar, insan onurunun korunması ile toplumsal güvenliğin sağlanması arasında bir denge kurma çabası olarak değerlendirilebilir. Doğru şekilde anlaşılmaları için ise ülkenin fıkhi temelleri ve yasal ilkeleri göz önünde bulundurulmalıdır. Bu bağlamda, İran'da ceza hukukunun uygulanması, hem toplumsal ve etik hedeflerle uyumlu hem de insan hakları ilkeleri çerçevesinde analiz edilebilir bir zemine sahiptir³⁶².

İran, insan hakları açısından eleştiriye açık olan bazı cezaların uygulanmasına devam etmesini kısmen Müslüman bir ülke olması ve dini-ilahî öğretilere dayanmasıyla gerekelendirmektedir³⁶³. Öte yandan, uluslararası kuruluşların, özellikle Avrupa Birliği'nin itirazları, İran'ın kültürel ve dini özelliklerinin insan hakları bağlamında yeterince anlaşılmamasından da kaynaklanmaktadır. İran'a göre, Avrupa Birliği yeleri insan hakları konularında tarafsızlık ve adaleti yeterince gözetmemiştir. Üstelik bu ülkelerin kendileri, insan hakları ihlalleri karşılarında sessiz kalmak ve ifade özgürlüğüne saygı göstermemekle de suçlanmaktadır. Filistin'deki insan hakları durumu son derece ciddi bir boyuttadır ve işgalci İsrail rejiminin işlediği suçlar herkesçe bilinmektedir. Buna rağmen Avrupa Birliği, bu gerçeklere gözlerini kapamış durumdadır. Öte yandan, bu Birlik'in birçok ye ülkesinde, Holokost gibi konular hakkında görüş bildirilmesine izin verilmemekte ve bu konuda herhangi bir açıklama yapan kişıler cezalandırılmaktadır. Bu durum, Avrupa Birliği içinde ifade özgürlüğünün açık bir şekilde ihlali olarak deęerlendirilmektedir³⁶⁴.

³⁶¹ Hâdî, Metvelî vd. "İran Ceza Kanunlarından lm Cezasının Kaldırılması." *İran Siyasal Sosyoloğisi* 8/2 (2019), 680.

³⁶² Abbâsî, "İran İslam Cumhuriyeti ile Avrupa Birliği...", 37.

³⁶³ Hâdî, Metvelî, vd., "İran Ceza Kanunlarından lm Cezasının Kaldırılması", 680.

³⁶⁴ Abbâsî, "İran İslam Cumhuriyeti ile Avrupa Birliği...", 37-38.

3.7. İnfaz Öncesi Psikolojik İşkence: Ölüm Sırası Sendromu

Ölüm sırası sendromu, idam cezası almış ve hükmü kesinleşmiş bireylerin infaz gününü beklerken içine düştükleri ağır psikolojik çöküntüyü tanımlayan bir kavramdır. Bu süreçte mahkûm yalnızca fiziksel olarak dört duvar arasında tutulmaz; aynı zamanda kendi zihninin içinde kapanır, sürekli olarak yaklaşan ölüm düşüncesiyle baş başa kalır. Kimi zaman umutla affedilmeyi beklerken, kimi zaman infazın ne zaman gerçekleşeceğine dair belirsizlikle boğuşur. Bu ruh hali, kişinin korkularını büyütür, zaman algısını bozar ve onu giderek daha fazla yalnızlığa iter. Zihinsel olarak her geçen gün biraz daha ağırlaşan bu baskı, sonunda ciddi bir ruhsal çöküntüye, hatta varoluşsal bir yıkıma dönüşebilir. Ölüm cezasının infaz anından ibaret olmadığı; infaza kadar geçen sürecin de başlı başına bir cezaya, hatta işkenceye dönüştüğü bu sendrom, insan hakları bağlamında üzerinde durulması gereken önemli bir meseledir.

İnfazın ne zaman ve nasıl gerçekleşeceğini bilmemek, kişinin her yeni güne tedirginlikle uyanmasına neden olur. Belirsizlik, kaygı, umutsuzluk ve sürekli ölüm korkusu bireyin hayatını sarar. Bekleyiş uzadıkça bu psikolojik yük ağırlaşır; uykusuzluk, paranoya, depresyon, intihar eğilimleri, hatta gerçeklikten kopmalar bu sürecin yaygın belirtileri haline gelir. Bu durum, literatürde "death row syndrome" yani "ölüm sırası sendromu" ya da "death row phenomenon" olarak yer almaktadır. Ancak kavramın ifade ettiği şey yalnızca bireyin yaşadığı psikolojik travmayla sınırlı değildir. Aynı zamanda ölüm cezasının uygulanış biçimini, özellikle infaz sürecinin uzun yıllara yayılmasını, insan hakları açısından sorgulayan etik bir meseleye de işaret eder³⁶⁵. Bazı ülkelerde idam mahkûmları infazlarını onlarca yıl beklemek zorunda kalmakta, bu süreç boyunca ruhsal olarak çöküşe sürüklenmektedir. Bu nedenle, sadece ölüm cezasının varlığı değil, infaza kadar geçen sürecin kendisi de insan hakları ihlali olarak değerlendirilmektedir. Pek çok hukukçu ve insan hakları savunucusu, bu durumu işkence ya da insanlık dışı muamele kapsamında ele almaktadır³⁶⁶. Sonuç olarak, ölüm sırası sendromu; sadece yasal bir

³⁶⁵https://retrieve.org/uk/2016/10/11/death-row-phenomenon-psychological-impact-shadow-execution/?utm_source=chatgpt.com, (Erişim Tarihi: 14/08/2025)

³⁶⁶https://retrieve.org/uk/2016/10/11/death-row-phenomenon-psychological-impact-shadow-execution/?utm_source=chatgpt.com, (Erişim Tarihi: 14/08/2025)

https://en.wikipedia.org/wiki/Death_row_phenomenon?utm_source=chatgpt.com, (Erişim Tarihi: 14/08/2025)

yaptırımın değil, insanın ruhsal dayanıklılığını zayıflatan, yavaş yavaş tükenmesine neden olan ağır bir sürecin adıdır.

Bu tür cezaların en büyük sakıncalarından biri, kişinin infaz gününü beklerken yaşadığı ağır ruhsal çöküntüdür. Bu süreç, aslında bir tür işkenceye dönüşebilir ve bu durum insan hakları açısından ciddi bir problem yaratır. Ölüm korkusu, insanın iç dünyasının en karanlık köşelerinden gelir ve zamanla tüm benliğini sarar. Yaşam isteği tehdit altına girdiğinde kişi büyük bir korkunun içine düşer. Hayatta kalma içgüdüğü zedelendiğinde ise, bu durum insanın ruh sağlığını derinden sarsar. Ne zaman sona ereceğini bilmeden, sürekli bir belirsizlik içinde yaşamak zorunda kalmak, kuşkusuz son derece yıpratıcı ve ürkütücü bir deneyimdir.³⁶⁷

Tarih boyunca ölüm cezasının nasıl uygulanacağı konusunda farklı yöntemler geliştirilmiştir. Bunun temel nedeni, mahkûmun mümkün olduğunca az acı çekmesini sağlamaktır. Ancak burada söz konusu olan "az acı", yalnızca infazın gerçekleştiği ana, yani kişinin nasıl öldürüleceğine dairdir. Bu yüzden, infaz sırasında acının azaltılmasıyla insan hakları ihlallerinin önüne geçilebileceği düşünülüyor. Fakat bu düşünce oldukça yüzeyseldir. Asıl sorun, infaz anından çok önce başlar. Bir insanın aylarca, hatta yıllarca ne zaman öleceğini bilmeden, ölüm korkusuyla yaşaması, başlı başına ağır bir cezadır. Bu bekleyiş, insanın ruhunu kemiren, aşağılayıcı bir süreçtir ve çoğu zaman ölümün kendisinden bile daha ağır gelir. Hatta düşünüldüğünde, bir katil bile kurbanına böyle bir korkuyu yaşatmaz³⁶⁸. Ölüm cezası sadece o an, infaz edildiği dakikalardan ibaret değildir. Asıl zor olan, ceza verildikten sonra infazın yapılacağı güne kadar geçen zamandır; çünkü bu süre, kişi için ikinci bir ölüm gibidir ve çoğu insan bunun ne kadar ağır olduğunu tam anlamaz. İnsan her an öleceğini bilerek yaşamak zorunda kalınca, bu hem ruhunu yıpratır hem de büyük bir acı verir. Mahkûm, beklerken uykusuzluk çeker, zaman kavramı değişir. Affedilme umuduyla ölüm korkusu arasında kalınca, geçirdiği her an adeta işkenceye dönüşür. Zaman ilerledikçe bu duygu daha da derinleşir ve katlanılması güç bir hal alır. Böylece kişi, bu bekleyiş yüzünden iyice yıpranır; sanki ölüm cezasını iki kere çekmiş gibi olur.

Eğer bir idam mahkûmunun, hakkında hüküm verildiği andan infazın gerçekleştiği ana kadar geçen sürede yaşadığı psikolojik ve fiziksel acıları işkence olarak kabul edersek, o

³⁶⁷ Betül İşler, *İnsan Hakları Açısından Ölüm Cezası: Edebi Eserlerden Örneklerle* (Yüksek Lisans Tezi, Maltepe Üniversitesi, 2020), 28.

³⁶⁸ İşler, *İnsan Hakları Açısından Ölüm Cezası*, 28.

zaman ölüm cezasının sadece yaşam hakkını değil, aynı zamanda işkenceyi yasaklayan temel insan haklarını da ihlal ettiğini söylemek gerekir. 1984 tarihli “İşkenceye ve Diğer Zalimce, İnsanlık Dışı ya da Onur Kırıcı Muamele veya Cezalara Karşı Sözleşme’nin 2. maddesi de açıkça ifade eder ki; savaş, ulusal güvenliğin tehdit altında olması ya da olağanüstü hâl gibi hiçbir durum, işkenceyi meşru kılmaz.

Bu madde ışığında bakıldığında, bir ülke ölüm cezasını hâlâ uyguluyor olsa bile, mahkûmun infaz gününü beklerken yaşadığı sürekli korku, derin yalnızlık ve yaklaşan ölümün yarattığı yoğun kaygı, insanlık dışı bir muamele ya da doğrudan işkence olarak değerlendirilebilir. Bu bakış açısı, ölüm cezasına yalnızca yaşam hakkı üzerinden değil, aynı zamanda işkence yasağı yönünden de güçlü bir karşı duruş getirir ve bu cezanın hiçbir koşulda haklı gösterilemeyeceğini ortaya koyar.

3.8. Son Yıllarda Dünyada İdam Cezasının Uygulanma Oranı

İdam cezası, günümüzde hâlâ dünya genelinde oldukça tartışmalı bir konu olmayı sürdürüyor. Özellikle 2023 ve 2024 yıllarına baktığımızda, bazı ülkelerde bu cezanın uygulanmasında dikkat çekici bir artış gözlemlendi. Bu durum hem insan hakları savunucuları hem de uluslararası kamuoyu açısından ciddi endişelere yol açıyor.

Bu konu üzerine araştırma yürütürken çeşitli uluslararası raporlar ve güvenilir haber kaynaklarından yararlanıldı. Bu kaynaklar arasında en dikkat çekici ve kapsamlı olanlardan biri, hiç kuşkusuz Amnesty International (Uluslararası Af Örgütü) tarafından yayımlanan yıllık raporlar oldu. Bu raporlar, dünya genelinde idam cezasının uygulanma biçimini, sayılarını ve eğilimlerini belgelemeye çalışıyor. Ayrıca hangi ülkelerde bu cezanın hâlâ yürürlükte olduğu ve hangi suçlar için uygulandığı gibi önemli verileri de içeriyor.

Ancak bu tür kaynaklar, her ne kadar güvenilir olsa da idam cezasıyla ilgili verilerin tümünün kesin ve eksiksiz olduğunu söylemek mümkün değil. Bunun en büyük sebebi, bazı ülkelerin idam cezalarına dair bilgileri kamuoyuyla paylaşmaması ya da bu bilgileri devlet sırrı olarak sınıflandırmasıdır. Sonuç olarak, idam cezasının günümüzdeki durumu hem hukuki hem de etik açıdan dünya genelinde ciddi bir tartışma konusu olmaya devam etmektedir. Uygulamadaki artış, yalnızca yasal sistemler açısından değil, aynı zamanda insan haklarının korunması bakımından da önemli bir sorun alanı olarak karşımıza çıkmaktadır.

3.8.1. 2022 Yılında Kayıtlara Geçen En Yüksek İdam Sayısı

2022 yılı, dünya genelinde idam cezası uygulamalarında önemli ve dikkat çekici değişikliklerin yaşandığı bir yıl oldu. Amnesty International'ın yayımladığı rapora göre, geçen yıl en az 883 kişi idam edildi. Bu sayı, bir önceki yıl olan 2021'e kıyasla tam %53 gibi ciddi bir artış gösteriyor. Ayrıca bu rakam, 2017'den bu yana kaydedilen en yüksek yıllık infaz sayısı olarak dikkat çekiyor. Bu artış, idam cezası uygulamalarındaki eğilimlerde önemli bir değişikliğe işaret ediyor ve dünya genelindeki ceza politikalarının seyrini yeniden tartışmaya açıyor³⁶⁹.

İdam cezalarının uygulanması, dünya genelinde belli başlı birkaç ülkede yoğunlaşmış durumda. Bunların en başında İran geliyor. 2021 yılında 314 kişi idam edilmişken, bu sayı 2022'de neredeyse iki katına çıkarak 576'ya ulaştı. Bu sert artışta, ülkedeki geniş çaplı özellikle uyuşturucu ile bağlantılı suçlardan hüküm giyenlerin infaz edilmeleri büyük rol oynadı³⁷⁰. Öte yandan Suudi Arabistan'da 2022 yılında idam sayısında önemli bir artış kaydetti. Bir önceki yıl 65 olan infaz sayısı, 2022'de 196'ya çıktı. Bu rakam, son 30 yılın en yüksek seviyesi olarak kayda geçti. Özellikle Mart ayında, sadece tek bir günde 81 kişinin idam edilmesi, uluslararası kamuoyunda büyük tepki ve endişeye yol açtı. Suudi Arabistan'daki infazların çoğu ise cinayet ve uyuşturucu suçlarıyla bağlantılıydı³⁷¹. Öte yandan, Mısır'da 2022 yılında en az 24 kişi idam edildi. Bu sayı, 2021'e göre gözle görülür bir düşüş gösterse de Mısır'da tıpkı bölgedeki diğer ülkeler gibi idam cezası uygulamalarını devam ettiriyor. İran, Suudi Arabistan ve Mısır, Çin hariç tutulduğunda, dünyadaki yıllık idamların yaklaşık yüzde 90'ını tek başlarına gerçekleştiriyorlar. Çin'in idam sayıları ise resmi olarak açıklanmadığı için net değil, ama tahminler çok daha yüksek olduğunu gösteriyor; binlerce kişinin infaz edildiği düşünülüyor, bölgesel olarak baktığımızda, 2022 yılında toplam 20 ülkede idam cezası uygulandı. Bu ülkeler arasında Orta Doğu ve Kuzey Afrika'dan Mısır, Irak, Kuveyt, Filistin, Yemen ve Suriye gibi ülkeler de bulunuyor. Bu bölgelerde, farklı suçlar nedeniyle infazlar devam etti. Dikkat çeken bir diğer konu ise, dünya genelinde infazların yaklaşık %37'sinin uyuşturucu suçları nedeniyle yapılması. İran'da uyuşturucu

³⁶⁹ <https://www.amnesty.org/en/latest/news/2023/05/death-penalty-2022-executions-skyrocket/>, (Erişim Tarihi: 22/08/2025)

³⁷⁰ <https://www.amnesty.org/en/latest/news/2023/05/death-penalty-2022-executions-skyrocket/>, (Erişim Tarihi: 22/08/2025)

³⁷¹ <https://www.bbc.com/news/world-middle-east-65599922>, (Erişim Tarihi: 22/08/2025)

suçlarından dolayı 255 kişi idam edilirken, Suudi Arabistan’da bu sayı 57, Singapur’da ise 11 oldu. Bu da birçok ülkenin, uyuşturucu ile mücadelede idam cezasını caydırıcı bir yöntem olarak kullandığını ortaya koyuyor³⁷².

2022 yılında idam cezası konusunda olumlu gelişmeler de yaşandı. Dünya genelinde idam cezası uygulayan ülke sayısı 20’ye kadar düştü ki bu, cezanın artık giderek daha az yerde kullanıldığını gösteriyor. Ayrıca, idam cezasını tamamen kaldıran veya hiç uygulamayan ülke sayısı her geçen yıl artmaya devam ediyor. 2022 itibarıyla toplamda 113 ülke idam cezasını tamamen kaldırmış durumda. Bu rakam, dünya genelinde idam cezasının sona erdirilmesi yönünde güzel bir ilerleme olarak görülebilir. Ancak hala birçok ülkede idam cezası yürürlükte ve uygulanıyor.³⁷³ Özellikle bazı ülkelerde infaz sayıları oldukça yüksek. Bu infazların büyük kısmı ise siyasi nedenlerden ya da uyuşturucu gibi ağır suçlardan kaynaklanıyor. Maalesef bu durum, idam cezasının tamamen kaldırılmasının önünde önemli bir engel oluşturuyor. Dünya genelinde cezanın kaldırılması için pek çok çalışma ve kampanya yapılırken bazı ülkelerde infazlar hız kesmeden devam ediyor. Özetle, 2022 hem idam cezasının sona erdirilmesi için umut veren gelişmelere sahne oldu hem de bu cezanın hala ciddi bir sorun olarak devam ettiğini gösterdi. Bu durum, idam cezasını tamamen ortadan kaldırmak için daha çok yol kat etmemiz gerektiğini açıkça ortaya koyuyor.

3.8.2. 2023 Yılında Kayıtlara Geçen En Yüksek İdam Sayısı

Amnesty International’ın 2023 yılı raporuna göre, dünya genelinde en az 1.153 kişinin idam edildiği belirtiliyor. Bu rakam, 2022’ye kıyasla yüzde 31’lik bir artış anlamına geliyor. İdam cezası bu yıl toplam 16 ülkede uygulanmış. Görünüşte sayı az gibi olsa da bu ülkelerin birçoğunda idamların ciddi insan hakları ihlalleri eşliğinde gerçekleştirildiği biliniyor. Verilere göre, en fazla idam cezası veren ülkeler arasında İran başı çekiyor³⁷⁴. 2023 yılında İran’da 853 kişinin idam edildiği raporlara yansıyor. Bu da o yıl dünyadaki idamların yaklaşık dörtte üçünün sadece İran’da gerçekleştiği anlamına geliyor. İran’ı 172 idamla Suudi Arabistan takip ediyor. Suudi Arabistan’da idam cezaları genellikle

³⁷² <https://www.amnesty.org/en/latest/news/2023/05/death-penalty-2022-executions-skyrocket/>, (Erişim Tarihi: 22/08/2025)

³⁷³ <https://www.amnesty.org/en/latest/news/2023/05/death-penalty-2022-executions-skyrocket/>, (Erişim Tarihi: 22/08/2025)

³⁷⁴ Death Penalty Information Center. <https://deathpenaltyinfo.org/policy-issues/international/executions-around-the-world/>, (Erişim Tarihi: 22/08/2025)

terör suçları, cinayet ve uyuşturucu kaçakçılığı gibi geniş kapsamlı suçlar için veriliyor. Ancak burada da uygulamalar oldukça şeffaf değil; idam edilenlerin kimlikleri, işledikleri suçlar ve yargı süreçleri çoğunlukla kamuoyundan gizleniyor. Somali ise 2023'te en az 38 idamla üçüncü sırada yer alıyor. Somali'deki idamlar genellikle askeri mahkemelerce kararlaştırılıyor ve çoğu zaman adil yargılanma hakkı göz ardı ediliyor³⁷⁵. 2023 yılında ABD'de toplam 24 kişi idam edildi. İdam cezası federal düzeyde ve 24 eyalette hâlâ geçerli. Ülkede idamlar genellikle ölümcül enjeksiyon yöntemiyle gerçekleştiriliyor³⁷⁶. Ayrıca, her ne kadar idam cezası uygulayan ülke sayısı azalmış gibi görünse de infazların gerçekleştirildiği ülkelerde temel hak ve özgürlükler ciddi anlamda ihlal ediliyor. Bu da sadece sayıların değil, arkasındaki adaletsizliklerin de dikkate alınması gerektiğini gösteriyor.

3.8.3. 2024 Yılında Kayıtlara Geçen En Yüksek İdam Sayısı

2024 yılı, son on yılın en yüksek idam sayısına sahne oldu. Amnesty International'ın yayımladığı verilere göre, dünya genelinde en az 1.518 kişi idam edildi. Bu rakam, bir önceki yıla göre yüzde 32'lik önemli bir artışı gösteriyor. İdam cezası uygulayan ülke sayısı ise bu yıl 15'e gerilemiş olsa da infaz sayılarındaki yükseliş oldukça dikkat çekici³⁷⁷.

2024 verilerine göre, İran 972 idam cezasıyla en fazla infaz gerçekleştiren ülke konumunda. Suudi Arabistan'daki idam sayısı ise bir önceki yıla kıyasla neredeyse iki katına çıkarak 345'e ulaştı. 2023'te üçüncü sırada bulunan Somali, bu yıl yerini Irak'a bırakmış durumda. Irak'ta en az 63 kişi idam edildi. ABD'de ise idam sayısı 2024'te çok büyük bir değişim göstermedi; sadece bir kişi artarak 25'e yükseldi. Ülkede bazı eyaletler idam cezasını kaldırma yönünde adımlar atarken, bazı eyaletlerde ise farklı yöntemler gündeme gelmeye başladı. Örneğin Alabama eyaletinde azot gazı kullanılarak infazlar gerçekleştirildi, bu da ciddi etik tartışmaları beraberinde getirdi³⁷⁸.

³⁷⁵ Amnesty International. <https://www.amnesty.org/en/latest/news/2024/05/global-executions-soar-highest-number-in-decade/>, (Erişim Tarihi: 22/08/2025)

³⁷⁶ Amnesty International. <https://www.amnesty.org/en/latest/news/2024/05/global-executions-soar-highest-number-in-decade/>, (Erişim Tarihi: 22/08/2025)

³⁷⁷ The Guardian. <https://www.theguardian.com/world/2025/apr/08/executions-decade-high-2024-huge-increases-iran-iraq-saudi-arabia-amnesty-international>, (Erişim Tarihi: 22/08/2025)

³⁷⁸ Amnesty International. <https://www.amnesty.org/en/latest/news/2025/04/global-recorded-executions-hit-their-highest-figure-since-2015/>, (Erişim Tarihi: 22/08/2025)

Zaman geçiyor, toplumlar değişiyor ve gelişiyor. İnsanlık olarak daha adil, daha insani cezalara yönelmemiz gerekirken, maalesef gerçekler pek de öyle değil. İstatistikler gösteriyor ki, idam cezaları azalmak bir yana, her geçen gün artıyor. Bu da bize düşündüğümüz kadar ilerleyemediğimizi açıkça gösteriyor.

3.9. Karşılaştırmalı Yorum ve Eleştiri

2022, 2023 ve 2024 yılları karşılaştırıldığında, idam cezasının dünya genelindeki toplam sayısının anlamlı şekilde arttığı görülmektedir. İdam cezalarındaki artışa bakıldığında, birçok ülkenin bu cezayı yalnızca adalet sağlamak için değil, kimi zaman kendi çıkarları doğrultusunda ya da siyasi nedenlerle uyguladığı görülüyor. Bu, meselenin ilk yönü. İkinci olarak, eğer idam cezası gerçekten caydırıcı olsaydı, zamanla suç oranlarında düşüş yaşanır ve bu cezanın uygulanma sıklığı da azalır. Ancak veriler bunun tersini gösteriyor. Bu da bize şunu açıkça ortaya koyuyor: İdam, sanıldığı kadar etkili bir çözüm değil. Artık bu cezanın yasalardan çıkarılması ve onun yerine daha insani ve gerçekten etkili yöntemlerin uygulanması gerektiği çok net bir şekilde ortada.

İdam cezalarının uygulanma yöntemleri zaman içinde çeşitlilik kazanmıştır. Geleneksel olarak en yaygın kullanılan yöntemler arasında asma, kurşuna dizme ve ölümcül enjeksiyon yer alır. Ancak 2024 yılında bazı ülkelerde, azot gazı gibi yeni ve oldukça tartışmalı yöntemlerin denenmeye başlandığına tanık oluyoruz. Bu yeni uygulamalar, idam cezasının sadece varlığıyla değil, aynı zamanda nasıl uygulandığıyla da ciddi bir insan hakları tartışmasına yol açıyor. Çünkü infaz yöntemleri hem mahkumların çektiği acı hem de adalet ve etik açısından büyük önem taşıyor. İnsan hakları savunucuları, bu tür yöntemlerin kullanılması halinde bile cezanın tamamen kaldırılması gerektiğini savunuyor. Böylece, idam cezasının hem hukuki hem de insani boyutları yeniden sorgulanıyor³⁷⁹.

Öte yandan, elimizdeki veriler sadece resmî kaynaklarca kaydedilen idam sayılarını yansıtır. Çin, Kuzey Kore ve Vietnam gibi bazı ülkelerde ise infazlar devlet sırrı olarak gizlendiği için gerçek rakamlar bilinmiyor. Uzmanlar, bu ülkelerdeki idam sayılarının resmi rakamların çok üzerinde olabileceğini düşünüyor. Bu yüzden elimizdeki istatistikler, idam cezasının gerçek boyutunu tam olarak yansıtmaktan uzak; sadece

³⁷⁹ Amnesty International. <https://www.amnesty.org/en/latest/news/2025/04/global-recorded-executions-hit-their-highest-figure-since-2015/>, (Erişim Tarihi: 22/08/2025)

bilinenlerin en azını gösteriyor. Gerçek durumun ise çok daha karanlık ve endişe verici olduğu tahmin ediliyor³⁸⁰.

Son yıllarda dünya genelinde idam cezasıyla ilgili paylaşılan istatistiklere bakıldığında, her yıl bu cezayı yasalarından kaldıran ve artık uygulamayan ülke sayısının arttığı görülüyor. Bu da idam cezasının olmadığı daha aydınlık bir geleceğe dair umut veriyor. Ancak ilginç ve üzücü olan şu ki; idam cezasına karşı olan ülke sayısı artarken, infaz edilen kişi sayısında bir önceki yıla göre ciddi bir yükseliş yaşanıyor. Bu durum, idam cezasını hala kullanan bazı ülkelerin, kendi çıkarları doğrultusunda ve istedikleri zaman, istedikleri yerde bu cezayı uyguladığını ortaya koyuyor. Böyle bir uygulama, insan haklarıyla tamamen çelişiyor ve mutlaka ciddiyetle ele alınması gerekiyor.

³⁸⁰ <https://www.amnesty.org/en/documents/act50/8976/2025/en/>, (Erişim Tarihi: 22/08/2025)

SONUÇ

Tarih boyunca ölüm cezası, adaletin sağlanması ve toplumsal düzenin korunması amacıyla başvurulmuş en ağır yaptırımlardan biri olmuştur. Ancak zamanla insan hakları anlayışının güçlenmesi, cezalandırmanın amacı üzerine yapılan felsefi tartışmalar ve masum bir kişinin idam edilme riskinin varlığı, bu cezanın meşruiyetini derinden sorgulatmıştır. Modern hukuk sistemleri, artık cezalandırmadan çok bireyin onurunu ve yeniden topluma kazandırılmasını öncelemekte; bu nedenle ölüm cezası giderek daha fazla ülkenin hukuk düzeninden çıkarılmaktadır. Ölüm cezası, yalnızca yaşam hakkının ihlaliyle sınırlı kalmayıp, aynı zamanda infaz sürecinde bireyin yaşadığı belirsizlik, korku ve psikolojik yıpranma nedeniyle işkence yasağıyla da çelişmektedir. “Ölüm sırası sendromu” olarak adlandırılan bu durum, mahkûmu infaz edilmeden önce dahi ağır bir ruhsal çöküntüye sürüklemekte, böylece cezanın insanlık dışı bir niteliğe bürünmesine neden olmaktadır.

İdam cezası, uzun yıllardır tartışılan ve insan hakları açısından çok hassas bir konu. Sadece insanlık dışı bir ceza olmakla kalmayıp aynı zamanda devletin şiddet uygulamasının en uç örneklerinden biridir. Bu yüzden, idam cezası aslında şiddetin sonu değil, bazen şiddetin devamını ve yeni sorunları da beraberinde getirebilir. Tarih boyunca, özellikle ağır suçlara karşı toplumun kendini koruması amacıyla kullanılmış olsa da, bu cezanın doğruluğu ve adaleti her zaman tartışılmıştır. Günümüzde ise hukuk, etik ve insan hakları alanındaki gelişmelerle birlikte, idam cezasının ne kadar doğru ve haklı olduğu sorgulanıyor. Modern hukuk sistemleri suçlunun suçlu olduğu kesinleşene kadar masum sayılması gerektiğini ve her insanın onuruna saygı duyulması gerektiğini savunur. Ayrıca, cezanın sadece cezalandırma değil, aynı zamanda suçlunun topluma yeniden kazandırılması gerektiğini öne çıkarır. İdam cezası ise, geri dönüşü olmayan, en sert ve kesin bir ceza olduğu için, temel insan hakları ve bu modern hukuk ilkeleriyle çatışır. Bu nedenle birçok ülke idam cezasını kaldırıyor ya da uygulamaktan vazgeçiyor. Çünkü bugün artık cezanın amacı sadece cezalandırmak değil, aynı zamanda toplumda adaleti sağlamak, suçluyu ıslah etmek ve insani değerleri korumaktır.

İdam cezasına karşı en güçlü itirazlardan biri, yargı hatalarının olabileceğidir. Ne kadar gelişmiş olursa olsun, hiçbir adalet sistemi tamamen hatasız değildir. Dünyanın farklı yerlerinde yapılan araştırmalar, bazen delillerin eksik olması, yanlış tanıklıklar ya da sosyal ve siyasi baskılar yüzünden masum insanların idama mahkûm edildiğini ortaya

koyuyor. Üstelik bu durum yıllar sonra suçsuzluklarının kanıtlanmasıyla anlaşılmış. Ancak ne yazık ki, idam cezası uygulandıktan sonra yapılan düzeltmeler hiçbir işe yaramaz; kaybedilen bir hayat geri getirilemez. İşte bu gerçek bile idam cezasının ne kadar riskli ve tehlikeli olduğunu göstermeye yeter ve bu cezanın uygulanmasını ciddi şekilde sorgulamamıza neden olur.

Caydırıcılık açısından bakıldığında, idam cezasının suçları engellemede gerçekten etkili olup olmadığı uzun zamandır tartışılan bir konu. İdam cezasını uygulayan ülkelerle bu cezayı kaldıran ülkeler arasında yapılan araştırmalar genellikle ağır suç oranlarında belirgin bir fark olmadığını gösteriyor. Hatta bazı ülkelerde, ölüm cezası kaldırıldıktan sonra cezai sistemde yapılan yenilikler ve suçla mücadelede sosyal, kültürel yaklaşımların güçlendirilmesi sayesinde suç oranlarında düşüşler gözlemlenmiş. Bu yüzden idam cezasının varlığı doğrudan daha fazla güvenlik sağlayacağı anlamına gelmiyor.

Ahlaki açıdan baktığımızda, idam cezası temel insanlık değerleriyle çelişiyor. Modern ceza sistemlerinin amacı, intikam almak değil; suç işleyen kişiyi topluma kazandırmak, onu düzeltmek ve doğru yola yönlendirmek olmalı. Bir insanın hayatına son vermek, aslında sistemin daha insani ve etkili çözümler üretemediğinin bir göstergesidir. Suç işlemiş olsa bile, her insan toplumun bir parçasıdır ve yaşam hakkı elinden alınmamalıdır. Her bireyin, hatalarını telafi edip kendini değiştirme şansı olmalı ve bu hak korunmalıdır. Son olarak, idam cezasının sosyal ve sınıfsal yönlerine de dikkat çekmek önemli. Dünyadaki tecrübeler ve yerel araştırmalar, bu cezanın çoğunlukla toplumun yoksul kesimlerine, sosyal olarak dışlanmış bireylere ve yeterince hukuki destek alamayanlara uygulandığını gösteriyor. Bu durum, adalet sisteminin eşitlik ve adillik ilkelerine zarar verirken, toplumsal eşitsizlikleri daha da büyütüyor. Eğer bir cezanın uygulanması kişinin ekonomik ve sosyal durumuna bağlıysa, o cezanın adil olduğunu söylemek mümkün değil.

Tüm bu noktalar göz önüne alındığında, idam cezasının ne hukuki ne ahlaki ne de işlevsel olarak savunulabilir olduğu açıkça ortaya çıkıyor. Geleceğin hukuk sistemleri, bu geri dönülmez ve sert cezayı sürdürmek yerine hem adaleti sağlamak hem de insan onurunu korumak için farklı ve daha insani çözümler aramalı. İdam cezası yerine uzun süreli hapis cezaları uygulanabilir ve bu cezalar, ıslah edici, eğitici ve psikolojik destek programlarıyla birlikte yürütüldüğünde hem toplumun güvenliği artar hem de suç işlemiş

kişilerin tekrar topluma kazandırılması mümkün olur. Bu yüzden, idam cezasının hukuk sisteminden kaldırılması, bir zayıflık ya da eksiklik değil; daha insancıl, adil ve sorumlu bir toplum olma yolunda atılmış kararlı bir adımdır. Böyle bir toplumda adalet, intikam değil; onarım, eğitim ve yeniden yapılanma demektir.

Bir insanın taşıdığı potansiyel ve değerler düşünüldüğünde, onun hayatına son vermek hiçbir şekilde haklı gösterilemez. Ölüm cezasını hâlâ uygulayan ülkelerde, bu kararı yasalaştıranlar da farklı bir çözüm yolu varken bu cezayı tercih eden hâkimler ve infazı gerçekleştiren görevliler de aslında kendi insanlık onurlarını zedelediklerini fark etmelidir. Çünkü bir insanı değerlendirmenin ölçütü, ona nasıl davranıldığı değil, onun ne yaptığıdır. Onur, kişiye dışarıdan yöneltilen muameleden çok, kişinin kendi eylemleriyle anlam kazanır ya da yıpranır. Bu durumda, bir insanın yaşamını sonlandıran her karar ve eylem, onu veren ya da uygulayan kişiye de derin bir ahlaki yük getirir. Aslında böyle bir kararı destekleyen herkes, bir başkasına değil, en çok kendine zarar vermektedir.

Geçmişe kıyasla idam cezasını uygulayan ülke sayısı azalmış olmasına rağmen yıllık olarak dünya genelinde idam sayısının artmakta olduğunu gösteren çarpıcı istatistikler görmekteyiz. Bu durum üzücüdür ve idamın kesinlikle caydırıcı bir ceza olmadığını açıkça göstermektedir. Eğer idam gerçekten caydırıcı bir ceza olsaydı, bunu uygulayan ülke sayısının azalmasıyla birlikte yıllık idam sayısının da azalması gerekirdi. Öte yandan, idam cezası caydırıcı bir ceza olarak kabul edilse bile, bu artış eğilimi bazı devletlerin bu cezayı sadece kendi uygun gördükleri durumlarda uyguladıklarını gösterebilir; ki bu da son derece acı ve düşündürücü bir gerçektir.

İran gibi bazı ülkelerde ölüm cezası hâlen yürürlükte olup özellikle uyuşturucu ve cinsel suçlar kapsamında sıkça uygulanmaktadır. Ancak istatistikler, idam cezasının suçları caydırmada etkili olmadığını açıkça göstermektedir. Cezanın ağırlığı, suçun kökenindeki sosyoekonomik ve kültürel nedenleri ortadan kaldırmamakta; aksine toplumda korku ve adalet duygusunun zedelenmesine yol açmaktadır. İran, bir İslam ülkesi olduğundan ve İslami öğretilerin toplumda yoğun bir şekilde etkili olduğu göz önünde bulundurulduğunda, idam cezası da ceza hukukunda önemli bir yer tutmaktadır. Bu durum, İran'ın idam cezasını hukuk sisteminden tamamen çıkarmak gibi bir niyeti olmadığını açıkça göstermektedir. Ancak İran, idam cezasını tamamen kaldırmayı hedeflemese bile, en iyi yaklaşım bu cezanın kapsamını daraltmak olabilir. Yani idam

cezası yalnızca kamu güvenliğini ve insan hayatını doğrudan tehdit eden en ciddi suçlarla sınırlı kalmalıdır; örneğin kasten adam öldürme, tecavüz ve ölümcül terör eylemleri gibi. Buna karşılık, özellikle şiddet içermeyen suçlar için uzun süreli hapis, müebbet hapis ya da sosyal ve ekonomik kısıtlamalar gibi alternatif cezalar düşünülebilir. Böyle bir reform, bir yandan idam sayısını azaltarak İran'ın uluslararası alandaki insan hakları imajını iyileştirebilir. Başka bir ifadeyle, idam cezasının sadece en ciddi suçlara uygulanması, toplum güvenliğini sağlama ile temel insan haklarına saygı arasında bir denge kuracaktır. Doğrudur ki bu politika hayata geçirilse bile İran'da idam cezası varlığını sürdürecektir; ancak idama yol açan suçların zamanla azalmasıyla birlikte, İran'ın adalet sisteminde idam cezası olmadan bir gelecek hayal edilebilir.

Sonuç olarak, ölüm cezasının çağdaş hukuk sistemlerinde yer bulması artık hem ahlaki hem de hukuki açıdan savunulabilir değildir. Toplumun güvenliğini sağlamak, suçluyu ıslah etmek ve adaleti tesis etmek adına geliştirilen daha insancıl, onarıcı ve adalet merkezli ceza politikaları, ölüm cezasına alternatif olarak benimsenmelidir. Bu yönde atılacak adımlar, yalnızca ceza adalet sisteminin gelişimini değil, aynı zamanda insanlığın vicdani olgunlaşmasını da temsil edecektir.

KAYNAKÇA

Abbâsî, Mecîd. "İran İslam Cumhuriyeti ile Avrupa Birliği Arasındaki Siyasi Uyuşmazlıkta İnsan Haklarının Rolü." *Stratejik Politika Araştırmaları* 2/5 (2013), 9-41. عباسی, مجید. نقش حقوق بشر در واگرایی سیاسی جمهوری اسلامی ایران و اتحادیه ی اروپا. پژوهش های (41-9: 2.5, 2013, راهبردی سیاست).

Akalın, Adnan. İslam Ceza Hukukunda Hırsızlık Suçu ve Çalınan Mal ile İlgili İhtilaflar. Yüksek lisans tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2006.

Akalın, Adnan. "İslam Hukuku Açısından Suçun Unsurları". Şarkiyat 10 (2013): 50–72.

Akbulut, İlhan. "İslam Hukukunda Suçlar ve Cezalar". Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 52/1 (2003): 167–181.

Akbulut, İlhan. "Ölüm Cezası Geri Gelmeli mi?". Türkiye Barolar Birliği Dergisi 131 (2017): 11–30.

Aksan, Yücel. "1450-1750 Yılları Arasında Avrupa'da Cadılık". Tarih İncelemeleri Dergisi 28/2 (Aralık 2013): 355–368.

Akşit, Cevat. İslam Ceza Hukuku ve İnsani Esasları. İstanbul: Kültür Basın Yayın Birliği, 1976.

Aktoy, Ferhan. Türkiye Cumhuriyeti'nde Ölüm Cezaları ve İnfazına Dair Tartışmalar (1923–1950). Yüksek lisans tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2020.

Âminî, Muhammed Amin - Rustâî, Muhammed. "İslam Fıkında Gayrimüslimlere Uygulanan Haddi Cezaların Karşılaştırmalı İncelenmesi." *Mucârebet-i Mezâhib-i İslâmî* (Füruğ-i Vahdet), cilt 18, sayı 59, 2023, 119-133. امینی; محمدامین; روستایی, محمد. مطالعه تطبیقی (133-119: 18.59). اجرای مجازاتهای حدی بر غیرمسلمانان در فقه اسلامی. مطالعات تقریبی مذاهب اسلامی (فروغ وحدت), 2023, 133-119:18.59)

Âmir, Abdulazîz Musa. *et-Ta'zîr fi'ş-Şer'i'ati'l-İslâmiyye*. Kahire: Dâru'l-Fikri'l-'Arabî, 1389/1969.

Anayurt, Ömer. Avrupa İnsan Hakları Hukukunda Kişisel Başvuru Yolu. Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2004.

Artuk, Emin. "Ölüm Cezası". Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi (1991).

Artuk, Mehmet Emin vd. Ceza Hukuku Genel Hükümler. 8. Basım. Ankara: Adalet, 2014.

Artuk, Mehmet Emin vd. Ceza Hukuku Genel Hükümler. 12. Basım. Ankara: Adalet Yayınevi, 2018.

Avcı, Mustafa. "Osmanlı Hukukunda Cezaların Tasnifi". II. Türk Hukuku Tarihi Kongresi Bildirileri (2016): 640.

Aydın, Melikşah. "İslam Hukukuna Göre İsyân (Bağy) Suçu ve Cezası." Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 23/2 (2015): 49–77.

Aykar, Burcu. "Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararları Çerçevesinde Yaşama Hakkı." Yayınlanmamış doktora tezi, Kırıkkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kırıkkale, 2015.

Balcıgil, Osman. *Birleşmiş Milletler ve Uluslararası Af Örgütü Konferanslarında Ölüm Cezası*. İstanbul: Birikim Yayınları, 1982.

Bayraktar, Köksal. "Ölüm Cezası". *İstanbul Üniversitesi Mukayeseli Hukuk Araştırmaları Dergisi* 2/3 (1968), 53-75.

Bulut, Nihat. "Eski Yunan'dan Aydınlanma Çağına İnsan Onuru Kavramının Gelişimine Genel Bir Bakış". Erzincan Binalı Yıldırım Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 12/3–4 (2008): 1–12.

Caldwell, Robert G. "Capital Punishment." *The Encyclopedia Americana*. New York: Americana Corporation, 1829.

Cengiz, Zeynep. "İdam: Kamusal Cinayet!". *Hukuk Gündemi Dergisi* 2 (2012): 29–30.

Cotran, Eugene- Mallat, Chibli, ed. *Yearbook of Islamic and Middle Eastern Law*. 2. Leiden: Brill, 1996.

Çakmak, Seyfullah. Yaşama Hakkı ve Ölüm Cezası: Uluslararası Metinler ve 4709 Sayılı "Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının Bazı Maddelerinin Değiştirilmesine Dair Kanun" Işığında. Ankara: Yargı Yayınevi, 2002.

Çelenk, Halit. "Yaşama Hakkı ve Ölüm Cezası." *İzmir Barosu Dergisi* 9 (1991).

Çevik, Recep. *İslam Ceza Hukukunda Had Cezaları (Serahsî Örneği)*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Bursa Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2019.

Çiftçioğlu, Cengiz Topel. "Yaşama Hakkı." *Türkiye Barolar Birliği Dergisi* 103 (2012): 137–168.

Dâdmersî. "İslam Ceza Kanunu'nda Livata Tanımındaki Değişikliğin, Medenî Hukukta Evliliğe Engel Oluşu Üzerindeki Etkisi." **Hukukî Araştırmalar** 15/3 (2023), 187-222. (دادمرسی. تأثیر تغییر تعریف لواط در قانون مجازات اسلامی بر مانعیت عمل شنیع نسبت به نکاح در قانون مدنی. (مطالعات حقوقی, 2023, 15.3: 222-187.)

Demirdal, M. Balkan. "Uluslararası İnsan Hakları Hukukunda Ölüm Cezasının Kaldırılması ve Türkiye'deki Süreç." *Politik Ekonomik Kuram* 2/1 (2018): 57–72.

Demirel, Hakkı. "Ölüm Cezası". *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* (1955).

Demirkent, Dinçer. "Adaleti Sağlamak Değil, Hakikati İnşa Etmek: Engizisyon Yargılama Usulü". *Ankara Barosu Dergisi* 75/2 (Temmuz 2017): 203–217.

Dereboylular Bayraktar, Özde. “Geçmişten Günümüze Ölüm Cezası, İnfaz Yöntemleri ve Ölüm Koridoru Olgusu.” Türkiye Barolar Birliği Dergisi, no. 175 (Kasım-Aralık 2024): 1–48.

Doğru, Osman. Yaşama Hakkı. Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru El Kitapları Serisi – 5. Ankara: Avrupa Konseyi Ankara Program Ofisi, 2018.

Dönmezer, Sulhi- Erman, Sahir. *Nazari ve Tatbiki Ceza Hukuku*. 10. basım. İstanbul, 1994.

Dönmezer, Sulhi Erman, Sahir. *Nazari ve Tatbiki Ceza Hukuku Genel Kısım*. 3. 13. basım. İstanbul, 1997.

Durkheim, Émile. Toplumsal İş bölümü. Çev. Özer Ozankaya. İstanbul: Cem Yayınları, 2006.

Durmuş, Tezcan, vd. İnsan Hakları El Kitabı. 10. basım. Ankara: Seçkin Yayıncılık, Mart 2024.

Enis, Burcu. “Cezalandırma Konusunda Faydacı Teori ve Kefaret Teorisinin Karşılaştırılması”. Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi 4/1 (2019): 21–31.

Ergin, Sami. İslam Hukukunda Tazir Suçları. Yüksek lisans tezi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2007.

Feyzâbâdî, – Hakkpenâh. "Zina Ayetinin Tefsiri ve Fıkhî Delaleti: Zina Edenle Evliliğin Haramlığı." *Misbâhu'l-Fıkâhe* 4/3 (2020), 41-60. (فیض آبادی؛ حق پناه. بررسی دلالت تفسیری). مصباح/الفقاهه. و فقہی آیہ زنا بر حرمت نکاح با زانی و زانیہ (2020, 4.3: 41-60.)

Feyzioğlu, Metin. “Ölüm Cezası Üzerine Düşünceler ve Anayasa Değişikliği ile 4771 Sayılı Kanun’un Getirdiği Yeni Düzenlemeler.” Ankara Barosu Dergisi 4 (2002): 13–35.

Fitzpatrick, Joan- Miller, Alice. “International Standards on the Death Penalty: Shifting Discourse.” Brooklyn Journal of International Law 19 (1993): 273.

Gemalmaz, Mehmet Semih. *Ulusalüstü İnsan Hakları Hukukunda Yaşam Hakkı ve İşkence Yasağı*. İstanbul, 1993.

Gemalmaz, Mehmet Semih. *Ulusalüstü İnsan Hakları Hukukunun Genel Teorisine Giriş*. İstanbul: Beta Yayın Dağıtım, 2001.

Gören, Zafer. “Yaşama Hakkı ve Ölüm Cezası”. İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi 5/10 (Güz 2006/2): 67–97.

Gören, Zafer. Temel Hak Genel Teorisi. Geliştirilmiş ve gözden geçirilmiş 4. basım. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Yayını, 2000.

Gözlügöl, Said Vakkas. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve İç Hukukumuz Etkisi. 2. basım. Ankara: Yetkin Yayınları, 2002.

Hâcîdeâbâdî, Ahmed. "Kadına Uygulanan Kisas ve Diyet." *İslam Hukuku Dergisi* 6/22 (2010), 151-181. (181-151 :6.22, 2010, حقوق اسلامی, حاجی ده‌آبادی, احمد.)

Hâcî Dehâbâdî, Ahmed, vd. "Fitrî Mürtedin Tevbesinin Kabulü: Kur'an ve Sünnet Işığında Ridde Cezasının Ta'zîrîliği Bağlamında". *İmamiyye Araştırmaları Dergisi* 7, no. 13 (2021): 195–217. (حاجی ده‌آبادی, احمد et al. سنت با توجه, 2021, پژوهشنامه امامیه, 217-195 :7.13, 2021, بر تعزیری بودن حکم ارتداد.)

Hamzaoglu, Nurcan vd. "Ceza Soruşturması ve Yaptırımlarının Caydırıcılık Etkisinin Değerlendirilmesi". *The Bulletin of Legal Medicine* 24/3 (2019): 198–208.

Harris, David vd. *Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Hukuku*. Çev. M. Bingöllü Kılıcı ve U. Karan. Ankara: Şen Matbaa, 2013.

Hüseyinoğlu, Emin – Dağ, Asiye Nurşen. "Ölüm Cezası Hakkında Güncel Bir Değerlendirme". *Akademik Düşünce Dergisi* 5 (2022): 47–84.

Hüseynî, Seyyid Muhammed. "Had ve Ta'zir Cezaları (Kapsamı, Türleri, Hükümleri)." **Tahran Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi** (2008), 125-145. (حسینی سیدمحمد.) "حدود و تعزیرات (قلمرو، انواع، احکام)." 145-125.

İçel, Kayıhan. *Ceza Hukuku Genel Hükümler*. 5. basım. İstanbul: Beta Yayıncılık, 2018.

İdem, Tekin. "Cumhuriyet Döneminde Kadın Mahkûmlara Verilen İdam Cezaları." *MANAS Sosyal Araştırmalar Dergisi* 11/2 (2022): 727–743. <https://doi.org/10.33206/mjss.979269>.

İkbâlî, Keyvân vd. "Uluslararası Sivil Toplum Kuruluşlarının Uyuşturucu Suçlarında Uygulanan İdam Cezasına İlişkin Tutumları." **Hukukî Araştırmalar** 20/45 (2021), 275-297. (مواضع سازمان های بین المللی غیر دولتی حقوق بشر در ارتباط با حکم اعدام در خصوص, اقبالى, et al.) 297-275 :20.45, 2021, پژوهشهای حقوقی, 2021, 297-275 :20.45, 2021, جرایم مواد مخدر در قوانین داخلی دولت ها.)

Imbert, Jean. *Ölüm Cezası*. İstanbul: İletişim Yayınları, 1992.

İşler, Betül. *İnsan Hakları Açısından Ölüm Cezası: Edebi Eserlerden Örneklerle*. Yüksek Lisans Tezi. Maltepe Üniversitesi, 2020.

Kâkavend, muhammed, vd. "Hünsa ve Trans Bireylerin Zina Suçunun İmamiyye ve Şafiî Fıkhiında İncelenmesi." **Mukayeseli Fıkıh Dergisi** 11/22 (2023), 219-242. (کاکاوند; ترکاشوند; بررسی جرم زنای افراد دوجنسی و ترانجسی در فقه امامیه و شافعیه. دوفصلنامه فقه مقارن, 2023.) 242-219 :11.22, 2023.)

Karasaç, Eda Gülsüm. "Ceninin Yaşama Hakkı." *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 71/3 (2022): 1051–1097.

Katırcıgil, Beyza Eskici. *Cesare Beccaria'nın Suç ve Ceza Felsefesi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2017.

Kayatekin, B. K. "Türk hukukunda ölüm cezası." *Bilgi Notu*. Ankara: TBMM Araştırma Hizmetleri Başkanlığı Hukuk Bölümü, 2020.

Key, Muhammed. "İslam Hukukunda Recm Cezasının Sübûtu Üzerine Bir Değerlendirme." *Ahi Evran İslami İlimler Fakültesi Dergisi* 1 (2023): 21–37.

Koca, Ümit. "Uluslararası İnsan Hakları, İslam Hukuku ve Ölüm Cezası." *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 19 (2012): 175–223.

Koç, Mehmet. "Osmanlıda Ölüm Cezası Verilen Zina, Hırsızlık, Öldürme ve Yaralama Suçları." *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi* 33 (2019): 261–287.

Köroğlu, Mehmet. "Hukuk Tarihi Açısından Ölüm Cezası ve İnfaz Şekilleri." *Journal of Islamic Law Studies* 17 (2011)

Köroğlu, Mehmet. "İslam Hukukunda Ölüm Cezasını Gerektiren Suçlar". *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 43 (2015): 214–238.

Küçüktaşdemir, Özgür. "Aydınlanma ve Ceza Hukuku". *Türkiye Barolar Birliği Dergisi* 113 (Temmuz–Ağustos 2014): 57–98.

Levine, James P vd. *Criminal Justice in America: Law in Action*. New York: John Wiley & Sons, 1986.

Maşalı, Münteha. *Mukayeseli Hukukta Ölüm Cezası ve İslâm Hukuku Açısından Değerlendirilmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2002.

Maşalı, Münteha. "Ölüm Cezası." *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 34, 40-43. İstanbul: TDV Yayınları, 2007.

Mescedserrâî. "110. Madde Bağlamında Livâta Suçunun Cezası Üzerine Fıkhî ve Hukukî Bir İnceleme". *Fıkıh ve Usûl*, 2012. (تأملی در کیفر لواط تحلیل فقہی حقوقی ماده 110 ق. م. ا. فقه و اصول مسجدهسرای). *Fiqh va usûl*, 2012, 44.1: 101-124).

Metvelî, Hâdî, vd. "İran Ceza Kanun'larından Ölüm Cezasının Kaldırılması." **İran Siyasal Sosyolojisi** 8/2 (2019), 679-694. (متولی, et al. " حذف مجازات سالب حیات از قوانین کیفری " (ایران). *جامعه شناسی سیاسی ایران* 8.2 (2019): 694-679).

Mîrzâî, Âmene ve Saîde Mîrzâî. "İslam Ceza Kanunu'nda Bağy, Yeryüzünde Bozgunculuk ve Muharebe Suçlarının Farkı". *Hukuk ve Yargı Bilimleri Araştırmaları Dergisi* 2, no. 4 (2025): 486–507. (آمنه میرزایی; سعیده میرزایی. تفاوت بغی، افساد فی الارض و (محرابه در قانون مجازات اسلامی. *نشریه علمی مطالعات حقوق و علوم قضایی*, 2025, 2.4: 507-486).

Muhammedî, Nâzer Hüseyin. "Tövbenin Haddi Cezalarının Düşmesine Etkisi: İran Hukuku ve Fıkhi Açısından Bir İnceleme." *Fıkıh ve Kazâ Dergisi*, cilt 11, sayı 1, 2019. (محمدی, ناظر حسین; . نقش توبه در سقوط مجازات های حدی در فقه و حقوق ایران. *فقه و قضا*, 2019, 11.1).

Mûseviyân, Seyyid Ebü'l-Fazl. "Mürtedin Cezası: Siyasi Bir Hüküm". *Fıkıh ve İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi* 1, no. 1 (2010): 145–171. (سید ابوالفضل موسویان. کیفر مرتد، (حکمی سیاسی. *مطالعات فقه و حقوق اسلامی*, 2010, 1.1: 171-145).

Mustafâpûr, Mes'ûd. "İran ve Afganistan Ceza Hukukunda Kazf (Zina İsnadı) Suçu". *İslâm Ülkeleri Ceza Hukuku Öğretileri*, 2024. (مسعود مصطفی پور, قذف در حقوق کیفری ایران و افغانستان. آموزه‌های حقوق کیفری کشورهای اسلامی, 2024, 1.3: 89-106.)

Nakaza, Abubakari Emanuel. *İslam Hukuku ve Uluslararası Hukukta Ölüm Cezası Verilen Suçlar ve Gerekçelerinin İncelenmesi*. Yüksek lisans tezi, Necmettin Erbakan Üniversitesi, 2022.

Nûbehâr, Rahim. "Haddi Cezaların Tekrarlanması Halinde Ölüm Cezası İçin Fıkîhî Belgelerin Yeniden İncelenmesi." *Ceza Hukuku Araştırmaları Dergisi*, cilt 2, sayı 5, 2014, 9-46. (نوبهار, رحیم. بازخوانی مستندات فقهی حکم اعدام برای تکرار جرایم حدی. فصلنامه پژوهش (حقوق کیفری), 2014, 2.5: 9-46.)

Okandan, Recai G. *Umumî Hukuk Tarihi Derleri*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, 1951.

Okutan, Rabia. *Cinsiyetin Had Suçlarına Etkisi*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2020.

Özbek Veli Özer vd. *Türk Ceza Hukuku: Genel Hükümler*. 7. basım. Ankara: Seçkin Yayınevi, 2016.

Özkorkut, Nevin Ünal. "İslam Ceza Hukukunda Kadın." *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 56/2 (2007): 83–95.

Öztürk, Eyüp. "İslam Hukukuna Göre Hırsızlık Haddi: Zâhirî Mezhebi Örneği." *RUMELİ: Journal of Islamic Studies* 10 (2022).

Purbâferânî, Hasan. "Muharabe Suçunun Tahlili". *Çağdaş Mukayeseli Hukuk Çalışmaları* 3, no. 4 (2012): 49–78. (حسن پوربافرانی. تحلیل جرم محاربه. مطالعات حقوق تطبیقی (معاصر), 2012, 3.4: 49-78.)

Rahimînezhâd, Esmâil ve Muhadde Seferhânî. "Fıkîh-ı İmâmiyye ve İran Hukukunda Bağy Suçu İncelemesi". *Hukuk-ı İslâmî* 11/40 (2014): 105–133. (رحیمی‌نژاد; اسمعیل. (صفرخانی, محدثه. بررسی جرم بغی در فقه امامیه و حقوق ایران. حقوق اسلامی, 2014, 11.40: 105-133.)

Rahimov, İlham. *Suç ve Ceza Felsefesi*. İstanbul: EkoAvrasya Yayınları, 2014.

Reisoğlu, Safa. *Uluslararası Boyutlarıyla İnsan Hakları*. İstanbul: Beta Basım Yayım, 2001.

Resâî, Muhammed Hasan ve Abbâsî Lâherûdî. "Kur'an-ı Kerîm, Fıkîh ve Ceza Hukuku Açısından Had Hırsızlığının Mukayeseli İncelemesi". *Ârâ: Bilimsel Hakemli Dergi* 4/7 (2021): 7–2. (رسایی; عباسی لاهرودی. بررسی تطبیقی سرقت حدی از منظر قرآن کریم, فقه و حقوق جزا. 2021, 4.7: 2-7.) (فصلنامه علمی آراء, 2021, 4.7: 2-7.)

Sarınca, Köksal. "Ölüm Cezası". Yüksek Lisans Tezi, Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2002.

Seçgin, Mücahid. Eski Hukukumuzda İdam Cezası. Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2019.

Selçuk, Sami. "Anayasa ve ölüm cezası." Yargıtay Dergisi 4/4 (1978).

Selçuk, Sami. "Eski Çağlarda Suç Hukuku". Prof. Dr. Nevzat Toroslu'ya Armağan, 2 (2015): 1013–1057.

Soyaslan, Doğan. Ceza Hukuku – Genel Hükümler. 8. basım. Ankara: Yetkin Yayınları, 2018.

Sulhçî, Muhammed Ali – Nasirî, Şehriyâr. "Uluslararası İnsan Hakları Standartları Çerçevesinde İran Hukuk Sisteminde Uyuşturucu Suçlarına Uygulanan İdam Cezası: Kaldırılmalı mı, Sürdürülmeli mi?" *Uluslararası Hukuk Dergisi* 35/59 (2018), 143-170. <https://doi.org/10.22066/cilamag.2018.31887>. (صلح چی، محمد علی، و نصیری، شهریار). "مجازات اعدام در جرایم مواد مخدر در نظام حقوقی ایران بر اساس موازین حقوق بین الملل بشر؛ حذف یا ابقاء"، (مجله حقوقی بین المللی، 35، شماره 59 (پاییز و زمستان)، 1397، 170-143).

Şâkerî; Ghulâm-Nejâd. "Hz. Peygamber (s.a.v.) ve Ehlibeyt İmamlarına (a.s.) Hakaret Edenin (Sâb) Öldürülmesi Hakkındaki Hükümün İncelenmesi". *Fıkıh ve İslâmî Hukukun Temelleri*, 2011, c. 44, sy. 1: 99-115. (شاکری؛ غلام نژاد. بررسی حکم قتل ساب النبی (ص) و ائمه). (اطهار (ع). فقه و مبانی حقوق اسلامی، 2011، 44.1: 115-99).

Tacir, Hamide. "Yaşama Hakkı Kapsamında Yaşamın Başlangıcı." Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi 19/2 (2013): 1301–1320.

Tanör, Bülent. "Kişi Dokunulmazlığı." İnsan Hakları (2000): 57–63.

Taşanova, Ayzada. İslam Ceza Hukukunda İçki İçme ve Sarhoşluk Haddi (Haddü's-Şûrb ve Haddü's-Sükr) Ayırımı ve Hukuki Sonuçları. Yüksek lisans tezi, Ankara Üniversitesi, 2012.

Terzi, Abdurrahman. "Türkiye Büyük Millet Meclisinin Ölüm Cezalarının Yerine Getirilmesine Karar Verme Yetkisi: Tarihsel Süreç, Belgeler ve Tartışmalar (Uzmanlık Tezi)." Ankara: TBMM Genel Sekreterliği Kanunlar ve Kararlar Başkanlığı, 2014.

Tezcan, Durmuş vd. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Işığında Türkiye'nin İnsan Hakları Sorunu. Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2002.

Tokgöz, Havva Begüm. "Cezalandırmanın Amacı ve Bu Bağlamda Ütopyalar Üzerine Bir Değerlendirme". Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 22/1 (2020): 431–467.

Tunçer, Sıtkı. "Ölüm Cezası". Adalet Dergisi (1953/3)

Umanî, Mehdi, vd. "İçki (Şurb-i Hamr) Suçunun İran Fıkhi ve Hukuku Açısından İncelenmesi". 2016. (شرب خمر از دیدگاه فقه و حقوق ایران. et al. 2016، عمانی مهدی).

Uslu, Rıfat. "İslam Hukukunda Sürgün Cezası." Yeni Fikir Dergisi 7/14 (2015): 120–131.

Yakut, Esra. “Tanzimat Dönemi’ne Kadar Osmanlı Hukuku’nda Taziri Gerektiren Suçlar ve Cezaları”. *Türk Hukuk Tarihi Araştırmaları* 2 (2006): 25–40.

Yalkut, Necdet. “Mukayeseli Hukuk Bakımından Ölüm Cezası.” *Adalet Dergisi*, Ankara, 1964.

Yaman, Sevde. “Tevrat’a Göre İnsan Hayatı ve Onurunun Kutsallığı”. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi* 5/2 (2016): 338–354.

Yetkin, Huriye. Yahudi Geleneğine Göre Ölüm Cezasını Gerektiren Eylemler. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2015.

Yiğitoğlu, Mustafa – Göregen, Mustafa. “Yahudilikte Suçlar ve Cezalara Dair Bir Değerlendirme”. I. İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Kongresi Bildiriler Kitabı (Karabük Üniversitesi, 23–25 Kasım 2018): 831–841.

Yiğit, Yaşar. "İnsanlık Onur ve Şerefının Korunması Açısından Kazf ve Suçu ve Cezasının Değerlendirilmesi." *Marife Dini Araştırmalar Dergisi* 3/1 (2003): 107–117.

Yıldız, Mine. “Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi’ne Göre Yaşam Hakkı ve Sınırları.” Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta, 2004.

Yılmaz, Aytekin. “Günümüzde İnsan Hakları ve Türkiye.” *Yeni Türkiye Dergisi* 21 (1998).

Yılmaz, Mahmut. “Hukuk Tarihi Açısından Hristiyanlık”. *Sosyal Araştırmalar ve Davranış Bilimleri Dergisi* 3/3 (Ağustos 2017), 12–31.

Zafer, Hamide. Ceza Hukuku Genel Hükümler TCK m. 1–75: Genel Bilgiler, Suç Hukuku (Suçun Objektif ve Sübjektif Yapısı, Hukuka Aykırılık, Kusurluluk, Suçun Özel Belirliş Şekilleri, Cezalandırılabilirliğin Diğer Koşulları), Yaptırım Hukuku, Uluslararası Ceza Hukuku. İstanbul: Beta Yayınları, 2015.

Mahkeme Kararları

Razaghi/Sweden, No. 64599/01, 25.01.2005, <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-68079>

İnternet Kaynakları

Amnesty International. “Global: Executions Soar to Highest Number in Almost a Decade”. Erişim Tarihi: 22/08/2025
<https://www.amnesty.org/en/latest/news/2024/05/global-executions-soar-highest-number-in-decade/> Amnesty International+1

Amnesty International. “Global: Recorded executions hit their highest figure since 2015”. Erişim Tarihi: 22/08/2025.

<https://www.amnesty.org/en/latest/news/2025/04/global-recorded-executions-hit-their-highest-figure-since-2015/>

The Guardian. "Executions at 10-year high after huge increases in Iran, Iraq and Saudi Arabia". Erişim Tarihi: 22/08/2025.

<https://www.theguardian.com/world/2025/apr/08/executions-decade-high-2024-huge-increases-iran-iraq-saudi-arabia-amnesty-international>

Death Penalty Information Center. "Executions Around the World". Erişim Tarihi: 22/08/2025. <https://deathpenaltyinfo.org/policy-issues/international/executions-around-the-world>

Amnesty International. *Death Sentences and Executions in 2024* (Index No: ACT 50/8976/2025). Erişim Tarihi: 22/08/2025.

<https://www.amnesty.org/en/documents/act50/8976/2025/en/>

Amnesty International. "Recorded executions skyrocket to highest figure in five years". Erişim Tarihi: 22/08/2025.

<https://www.amnesty.org/en/latest/news/2023/05/death-penalty-2022-executions-skyrocket/>

BBC News. "Global executions at highest rate for five years". Erişim Tarihi: 22/08/2025. <https://www.bbc.com/news/world-middle-east-65599922>

WikiFeqh. «پیشینه اعدام». Erişim Tarihi: 29/06/2024. <https://fa.wikifeqh.ir/%D9%BE%DB%8C%D8%B4%DB%8C%D9%86%D9%87%D8%A7%D8%B9%D8%AF%D8%A7%D9%85>

Heyva Law, "مجازات حدی، انواع و نحوه اعمال آن", Erişim Tarihi: 10/07/2025. <https://www.heyvalaw.com/web/articles/view/47/-انواع-و-نحوه-اعمال-مجازات-حدی-آن-.html>

تهران: مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی (ره)، ب. ترجمه تحریر الوسيله امام خمینی (ج 2). خمینی، روح الله م. Erişim Tarihi: 21/10/2025. http://www.imamkhomeini.ir/fa/c78_114990/...

Wiki Imam Khomeini. «ارژنداد». Erişim Tarihi: 28/01/2025. <https://fa.wiki.khomeini.ir/wiki/%D8%A7%D8%B1%D8%AA%D8%AF%D8%A7%D8%AF>

Vikipedi. «قصاص». Erişim Tarihi: 10/07/2025. <https://fa.wikipedia.org/wiki/%D9%82%D8%B5%D8%A7%D8%B5>

WikiShia. «دیه انسان». Erişim Tarihi: 28/07/2024. https://fa.wikishia.net/view/%D8%AF%DB%8C%D9%87_%D8%A7%D9%86%D8%B3%D8%A7%D9%86

Library of Congress Global Legal Monitor. "China: Death-Penalty Crimes to Be Further Reduced". Erişim Tarihi: 14/04/2025. <https://www.loc.gov/item/global-legal-monitor/2015-09-22/china-death-penalty-crimes-to-be-further-reduced/>

İndytürk. “Devlet Bahçeli: İdam cezasının hukuk mevzuatımıza tekrar alınması, iğrenç ve ilkel suçların işlenmesini caydırabilecektir”. Erişim Tarihi: 17/06/2025). <https://www.indyturk.com/node/237421/siyaset/devlet-bah%C3%A7eliidam-cezas%C4%B1n%C4%B1n-hukuk-mevzuat%C4%B1m%C4%B1za-tekraral%C4%B1nmas%C4%B1-i%C4%9Fren%C3%A7-ve-ilkel>

BBC News Türkçe. “Erdoğan: İdam Cezasını Kaldırdık da Ne Değişti?” Erişim Tarihi: 17/06/2025. <http://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-36890707>

Reprieve UK. “Death Row Phenomenon: The Psychological Impact of Living in the Shadow of Execution”. Erişim Tarihi: 14/08/2025. <https://reprieve.org/uk/2016/10/11/death-row-phenomenon-psychological-impact-shadow-execution/>

Wikipedia. “Death row phenomenon”. Erişim Tarihi: 14/08/2025. https://en.wikipedia.org/wiki/Death_row_phenomenon

Hürriyet. “Ölüm Cezası Türkiye’de Tarih Oldu”. Erişim Tarihi: 10/02/2025. <http://www.hurriyet.com.tr/gundem/olum-cezasi-turkiyede-tarih-oldu-242803>

Wikipedia. “Capital punishment in Turkey”. Erişim Tarihi: 10/02/2025. https://en.wikipedia.org/wiki/Capital_punishment_in_Turkey?utm_source=chatgpt.com

استیذان قصاص «مراحل وکلا». Erişim Tarihi: 14/10/2025. <https://www.bonyadvokala.com/blog/%d9%85%d8%b1%d8%a7%d8%ad%d9%84-%d8%a7%d8%b3%d8%aa%db%8c%d8%b0%d8%a7%d9%86-%d9%82%d8%b5%d8%a7%d8%b5/>

Dadnik Legal Institute. «همه چیز درباره قوانین اعدام در سال ۱۴۰۴». Erişim Tarihi: 12/10/2025. <https://dadnik.com/execution/ dadnik.com>

Wikipedia. «اعدام در ایران». Erişim Tarihi: 12/10/2025. https://fa.wikipedia.org/wiki/%D8%A7%D8%B9%D8%AF%D8%A7%D9%85%D8%AF%D8%B1_%D8%A7%DB%8C%D8%B1%D8%A7%D9%86
fa.wikipedia.org

Heyva Law. «حکم اعدام چیست - شرایط اجرای مجازات اعدام - موارد صدور». Erişim Tarihi: 12/10/2025. <https://www.heyvalaw.com/web/articles/view/4288/%D8%AD%DA%A9%D9%85-%D8%A7%D8%B9%D8%AF%D8%A7%D9%85.html>
رکنا. «تشریفات «اعدام» در ایران به زبان خیلی ساده / انواع مجازات‌های قانونی مرگ در ایران». Erişim Tarihi: 12/10/2025. <https://www.rokna.net/.../639173-...>

Hamshahri Online. “جاسوسان در جریان جنگ ایران و اسرائیل دستگیر شدند”. Erişim Tarihi: 21/10/2025. <https://www.hamshahrionline.ir/news/958092/-جاسوسان-در-جنگ-ایران-و-اسرائیل-دستگیر-شدند>

Fatemeh Yaghobi, “سنگسار و حکم قانونی در اسلام”, *Yaghobi Lawyer*, Erişim: Erişim Tarihi: 13/10/2025, <https://yaghibilawyer.com/سنگسار-و-حکم-قانونی-در-اسلام>.

Civilica. «مجازات صلب». Erişim Tarihi: 13/10/2025. <https://en.civilica.com/note/5658/>

خبرگزاری دانشجو. «جزئیات طرح تشدید مجازات جاسوسان و همکاری-کنندگان با رژیم صهیونیستی و متخاصم کشورهای SNN. Erişim Tarihi: 21/10/2025. <https://snn.ir/fa/news/1279491/...>

WikiFeqh. «اجرای حکم رجم». Erişim Tarihi: 13/10/2025. https://fa.wikifeqh.ir/%D8%A7%D8%AC%D8%B1%D8%A7%DB%8C_%D8%AD%DA%A9%D9%85_%D8%B1%D8%AC%D9%85#foot14

ÖZGEÇMİŞ

Ad Soyad: Ali HADINEZHAD	
Eğitim Bilgileri	
Lisans	
Üniversite	Payamnoor Üniversitesi (İran)
Fakülte	Hukuk Fakültesi
Bölümü	Hukuk
Makale ve Bildiriler	
1. Ali HADINEZHAD “İran Ceza Hukukunda Düzenlenen Hırsızlık Suçunun Hümanizm İlkesi Bakımından Değerlendirilmesi” (3. Uluslararası Bilimsel Derleme Çalışmaları Kongresi - Sosyal ve Eğitim Bilimleri-(UBAK) Şubat 12-13, 2025 / Ankara, Türkiye (The Proceedings Book) http://www.ubakkongre.com/derleme)	